

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория
и критика

2021/3 – 4

АРХИТЕКТУРАТА В БЪЛГАРИЯ ДНЕС

ВЪПРОСИ КЪМ АРХИТЕКТИТЕ
ГЛАСЪТ НА БЪДЕЩИТЕ АРХИТЕКТИ
ДРУГИТЕ ЗА НАС
В ТЪРСЕНЕ НА ОТГОВОРИ
СЪБИТИЯ
ГОДИШНИНИ

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Конкурс „Фасада на годината“

2020-2021

Категория **„Вдъхновени
от структурата“**

bau
mit
baumit.com

ПОГЛЕД КЪМ АРХИТЕКТУРАТА НА ХХІ ВЕК В БЪЛГАРИЯ

Две десетилетия могат да изглеждат като много и като малко време – за някои са цял живот, за други – просто години, отминали незнайно как. За архитектурата, която се съизмерва с вечността, са само миг, пренебрежим по своята продължителност отрязък.

Но все пак всичко е въпрос на контекст – да не забравяме, че някои от значителните културни явления са имали дори по-кратък живот и въпреки това неизлиσιμο въздействие в художествената летопис. Като Ар Нуво, съветския конструктивизъм или Баухаус. Потоците на творческите движения са неподвластни на темпоралните ни класификационни очаквания.

В този брой списание „Архитектура“ прави опит да предизвика намерението за „поглед навътре“ към българските архитектурни сюжети, в конкретните измерения на едни изминали 20 години – един бурен калейдоскоп от импулси, пред който преминахме всички. Това е брой-начало, който да провокира трайно желание за ориентиране в отминалите състояния в архитектурното битие у нас. Подобни ретроспекции, стопкадри, осмислени от въпроса – *какво направихме и защо*, въпреки невинаги лицепрятния привкус на отговора, са нужни – смелостта да погледнем сами себе си и подложим на разпит професионалния си интегритет е самоосъзнаване, което винаги е в състояние да добави доза увереност по пътя ни напред. Колкото и плаха да е тя.

Това поглеждане през рамо не е лесно. Особено днес, когато времето тече с шеметен ход и истини, които за предшествениците ни са били валидни с векове, се сменят с бързината на ежедневниците. Особено за нас, практикуващите архитекти в България, на които се падна историческият жребий да търсим професионално себе си във вихъра на политически преход, серии от икономически колапси и тотална идеологическа дезориентация. И то в една професия, която се отнася до всичко важно – до силата, до властта, до свободата, до идеята.

И така – нека започнем този разговор, нужен ни е...

д-р арх. Мария Диамандиева

АРХИТЕКТУРА

3 - 4

2021

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА ШЕСТДЕСЕТ И ОСМА

СЪДЪРЖАНИЕ

Издание на Съюза на архитектите в България.
Списание "Архитектура" е включено в националния референтен
списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране
на НАЦИД.

Тираж: 2000

Адрес: 1504 София, ул. „Кракра“ 11, e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu
ISSN 0324-1254

Издателски съвет:

проф. д.а.н. арх. Борислав Борисов - Председател
проф. д-р арх. Георги Георгиев
доц. д-р арх. Искра Данголова д.с.н.
д-р арх. Мария Диамандиева
проф. д-р арх. Валери Иванов
доц. д-р арх. Елена Иванова
доц. д-р ланд. арх. Веляна Найденова
проф. д-р арх. Росица Никифорова
проф. д-р Александър Кьосев
проф. д-р арх. Веселина Пеневска

Редакционен екип: Броят е одобрен за печат от Издателски съвет на
27.10.2021 г. Материалите са събрани и подадени за печат от
д-р арх. Мария Диамандиева и арх. Евгения Кукушева

Графичен дизайн и предпечат: РА „Яйцето“, office@theegg.bg
Коректор: Лора Султанова

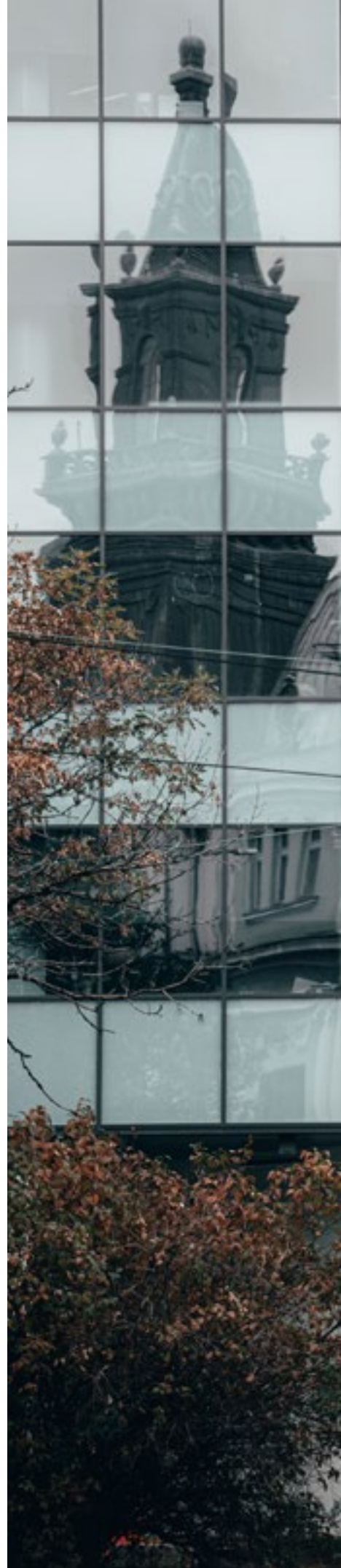
Печат: Мултипринт ООД

Първа и четвърта корица: Бизнес център „Елус“, LP Group.
Снимката е предоставена от РА „Яйцето“

Втора корица: Реклама на „Баумит“.

Трета корица: Инсталация „Един човек“, Венелин Шурелов.
Снимката е предоставена от автора.

- 4** БЪЛГАРСКАТА АРХИТЕКТУРА НА НОВОТО ВРЕМЕ И ДНЕШНИТЕ ПРОЦЕСИ
проф. д-р арх. Тодор Булев
- 10** ПО СЛЕДИТЕ НА ИЗГУБЕНОТО ВРЕМЕ. ВЪПРОСИТЕ
д-р арх. Мария Диамандиева
- 12** ВЪПРОСИ КЪМ АРХИТЕКТИТЕ
- 13** *арх. Станислав Константинов*
- 16** *арх. Елица Панайотова*
- 20** *арх. Енил Енчев*
- 24** *арх. Борис Борисов*
- 28** *арх. Мария Балева*
- 31** *арх. Марио Радев*
- 33** *арх. Здравка Аврамова*
- 37** *арх. Илиян Николов*
- 41** ГЛАСЪТ НА БЪДЕЩИТЕ АРХИТЕКТИ
- 42** *Катрин Стойнева*
- 44** *Екатерина Милошевска*
- 48** *Никол Каменова*
- 51** *Росица Мирчева*

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА ШЕСТДЕСЕТ И ОСМА

3 - 4
2021

СЪДЪРЖАНИЕ

Анджела Златанова	54
Десита Дучева	57
Татяна Иванова	59
ДРУГИТЕ ЗА НАС	61
проф. Александър Кьосев	62
доц. Георги Лозанов	65
д-р Зафер Галибов	68
Албена Спасова	71
В ТЪРСЕНЕ НА ОТГОВОРИ	73
ДИЗАЙН ЗА АРХИТЕКТУРАТА – КРАСИВАТА СИЛА. БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА ЗА ПОСЛЕДНИТЕ 20 ГОДИНИ проф. д-р арх. Росица Никифорова	74
НАЙ-НОВА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА. WHATA AWARDS (2010 – 2020) арх. Анета Василева	82
ДВАДЕСЕТ СВОБОДНИ (?) АРХИТЕКТУРНИ ГОДИНИ арх. Павел Попов	88
ВЪЗСТАНОВЕНАТА СОБСТВЕНОСТ В РЕАЛНИ ГРАНИЦИ – НАЙ-ГОЛЯМОТО ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ЗА СОФИЯ арх. Петър Диков	94
ЖИЛИЩНИТЕ КОМПЛЕКСИ – ЗАБРАВЕН ГРАДОУСТРОЙСТВЕН ПРОБЛЕМ доц. арх. Йордан Търсанков	100
ПЛЕНАРНАТА ЗАЛА НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВНО (АНОНСИРАНО ОТ Д-Р АРХ. МАРИЯ ДИАМАНДИЕВА) проф. арх. Благовест Вълков, д.а.н.	107
АРХИТЕКТУРНИ ПРИНЦИПИ В СЪВРЕМЕННИ БЪЛГАРСКИ ПРОЕКТИ арх. Росица Браткова	113
ХОТЕЛ „ЛОНГОЗ“, ДЕТСКИ САНАТОРНО-ОЗДРАВИТЕЛЕН КОМПЛЕКС, К.К. „КАМЧИЯ“ арх. Лада Камиларова-Стойчева, арх. Михаил Стойчев	119
ТРИ ОБЩЕСТВЕНИ СГРАДИ арх. Стефан Добрев	123
СПОДЕЛЕНО ПРОЕКТИРАНЕ НА РЕЗИДЕНТНИ ЖИЛИЩНИ СГРАДИ д-р арх. Пламен Генов	125
СЪБИТИЯ	129
ТРАКТАТЪТ „ЗА АРХИТЕКТУРАТА“ НА ВИТРУВИЙ Елена Йонкова	130
МЛАДЕЖКИ ОНЛАЙН КОНКУРС ЗА МОДУЛЕН ИЗНЕСЕН ОФИС – МЯСТО ЗА СРЕЩИ НА ОТКРИТО арх. Мина Георгиева	132
ГОДИШНИНИ	137
КАРАЛ КАНДУЛКОВ – АРХИТЕКТЪТ И РЪКОВОДИТЕЛ НА СЪВРЕМЕННО ГАБРОВО Цветомира Койчева	138
В ПАМЕТ НА АРХ. ЕЛЕНА КОНЯРСКА арх. Мария Каразлатева	144
СЪВРЕМЕННОСТ. БЪЛГАРИЯ В „ЕДИН ЧОВЕК“ д-р арх. Мария Диамандиева	148

*Източниците на илюстрациите не са упоменати, когато са на автора

БЪЛГАРСКАТА АРХИТЕКТУРА НА НОВОТО ВРЕМЕ И ДНЕШНИТЕ ПРОЦЕСИ

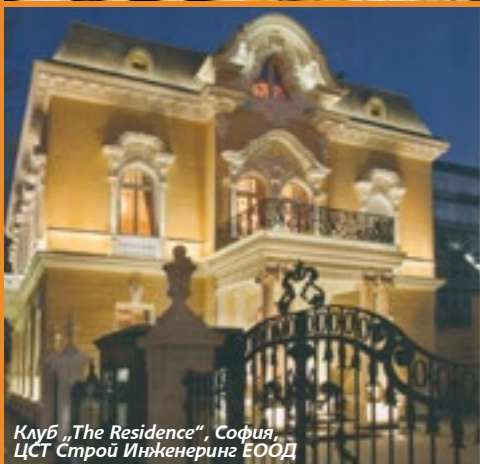
проф. д-р арх. Тодор Булев

Административна сграда на ул. „Московска“, София, Сгруджени архитекти

Сградата на ПАРИБА, София, Булгарконсулт АИ

Клуб „The Residence“, София, ЦСТ Строй Инженеринг ЕООД

Развитието на нашата архитектура на новото време се определя от два основни фактора. Едният това са вътрешните обществени, в частност културни процеси. Другият това са желанията и търсенията да се приобщим към европейските, а и към други водещи културни процеси.

В общата картина на европейското културно развитие на XX век могат да се открият най-общо три архитектурни възгледа, три архитектурни парадигми, три фази, които се отразяват и у нас.

Първата е на утвърждаването и разцвета на рационализма в архитектурата, емблема на който е най-вече Баухаус, но в създаването на който голяма роля имат руските и холандските авангардисти. Рационализмът се утвърждава и развива чрез няколко поколения архитекти, две от които след Втората световна война претендират за съществено обогатяване на предходните му позиции. У нас той се изявява едва през 30-те години.

Втората фаза е т.нар. „постмодернизъм“ (от края на 60-те до 80-те години). При това въпреки че този термин се разпространи благодарение на архитектурния критик Ч. Дженкс, смисълът на понятието е много по-широк. Ние го възприемаме главно като разчупване каноните на модернизма, като разнопосочно, но с акцент на връщане на интереса към отречената от модернизма архитектурна история. У нас той се изяви главно през 80-те - 90-те години.

Третата фаза, започнала в края на XX в., е времето, в което сме сега и което в немалка степен търси да реабилитира, но без да стигматизира редица ценности на модернизма заедно с овладяването на новите дигитални технологии и с акцент върху екологията. Може да се твърди, че в общи линии през последните години ние се присъединяваме към тези процеси.

Като социално-политическа характеристика първата фаза се свързва с широко влияние на левите идеологии и социално ориентираните държави, особено силни след Първата, но и след Втората световна война. Втората фаза, която се развива от средата на 60-те главно до 80-те, се свързва с връщането към определени консервативни по насока ценности – отделния човек, реда, регулирането, малките неща, местните традиции. Що се отнася до сегашната фаза, от 90-те години насам, тя носи явно чертите на един по-краен либерализъм и индивидуализъм. Затова в нашето съвремие трудно можем да изйдем водещо направление. Наред с понятия като „устойчива“ и „отговорна“ архитектура се развиват различни формални насоки (късен експресивен модернизъм и пластицизъм, неопуризм, неоорганика, хай-тек архитектура от последно поколение и др.), подпомогнати от новите възможности за формообразуване, които предлагат дигиталните технологии в проектирането, строителните технологии и материали. Тяхната роля нараства, а тяхното овладяване и разумно използване се оказва поредното „стилообразуващо“ предизвикателство.

Къде сме ние? Ние сме свързани с тези процеси, но с някои особености. На първо място, нашата периферност по отношение на художествените центрове на новото време води до интерпретация на новото с по-късна дата. Ако сецесионът у нас се развива още преди Първата световна война, то „школата на Баухаус“ например прониква едва през 30-те години. По различни причини неокласическата тенденция се запазва до 50-те години, когато в Европа модерната архитектура е масова и вече критикувана от следвоенното поколение модернисти. „Историцизиращият“ постмодернизъм е актуален десетилетия след отзвучаването му в Европа. Може би именно сега имаме повече възможности да сме в синхрон с актуалните тенденции – от които трябва да се възползваме.

В нашата нова архитектурна история, въпреки желанието да сме модерни, в повечето случаи ние сме по-прагматични и предпазливи, а и по неволя по-икономични в архитектурните търсения. Това вероятно е дълбока черта в народопсихологията ни, развила се в резултат на историческите превратности. Наред с това не можем да отречем, че кръстопътната ни геополитическа позиция е стимулирала толкова различни наслагвания в нашата култура, че понятията като национална традиция, културна идентичност, въпреки че трудно се поддават на устойчиви във времето формулировки, предизвикват особен интерес. В някои периоди (при сецесиона, на границата на двете столетия, в края на 20-те, през 50-те, 70-те, 80-те години) те имат своята насочваща роля в нашата култура и архитектура. Въпреки че ние никога не сме били център на голяма художествена школа, при нас се пресичат различни влияния, Изтокът и Западът, ние винаги внасяме в художествените влияния нещо местно, може би не така влиятелно и значимо в международен план, но различно и чаровно, затова и идентично. Но – може би с изключение именно на последните десетилетия...

Както навсякъде, така и у нас архитектурата винаги се влияе от обществено-политическите условия и промени, понякога радикални, както това става през 1944, отчасти през 1954-55 г. и в най-ново време, през 1989 г. Нейната реакция рядко е бърза, по-скоро тя е инертна, следва процесите в обществото с известно закъснение, доказва го например преходният период у нас на 40-те години. Но понякога тя успява да даде изпреварващо техен образен израз. У нас това се случи през 1955-56 г., когато буквално за година мисленето радикално се промени и господстващият „социалистически неокласицизъм“ бе заменен от рационално решени, с коренно различен архитектурен език жилищни и обществени сгради (жк „Заимов“, к.к. „Златни пясъци“ и др.). Това бе резултат на едно макар и непълноценно разведряване в общественния климат и със своята революционност по отношение на предишното то даде зрим израз на промените. Аз помня възторга, с който обикновените хора посрещнаха тези нови сгради – сигурно защото те бяха и ясен израз на желанията и очакванията за промени в обществото.

През 1989 г. промяната бе много по-радикална, отколкото през 50-те години, но не и в архитектурата. Тук като една от основните причини можем да видим, че беше разрушена предишната икономическа система, основана на държавното планиране, но новите икономически субекти бяха още слаби и непълноценни и икономически, и като разбиране за ролята си в архитектурата. Затова и особено през първите няколко години своеобразен разцвет получи т.нар. „гаражна архитектура“. Това бяха микроскопични от днешна гледна точка обекти, главно преустройства на партерни етажи и лека, временна архитектура, но именно малкият им размер стимулира грижата за уплътняване на пространството, внимание към ръкотворност на детайла, изградена индивидуалност.

Втори важен фактор стана смяната на урбанистичната парадигма – от комплексно към индивидуално-парцелно застрояване. Стимул за тази промяна стана реституцията на имоти в

Вилно селище „Созополс“,
Созопол – „Колокита“, Интконсулт ЕООД

Хотел „Виктория“, Сл. Бряг,
арх. Владимир Михов

Пирин голф & кьнтри клуб,
ЕТ Архитектурно Бюро Станимир Михайлов

„Бояна Резиденс“, София, арх. Юри Славчев

Апартаментна сграда „Jaklin“, София, АЕДЕС студио

SFS Residence, STARCH Stanislavov architects

регулирани стари градски територии, но и във вече изградени комплексно нови градски части. Професионалното осмисляне на тази смяна на модела закъсня. Така, тя доведе до конфликти между двете схеми и в крайна сметка до противоречиви резултати.

Трети важен фактор бе трудното раждане на новата ценностна система в културата и обществото. Затова първото десетилетие след промените се осъществи в архитектурата главно под знака на „ретро увлеченията“. Така както се възстановяваха старите партии, както се възстановяваше собствеността, и новото в архитектурата често бе свързано с миналото, като един закъснял постмодернизъм. Краен израз на всичко това стана т.нар. „мутробарок“ – архитектурна емблема на първите години на прехода, понятие, съчетало характеристики и на произхода на парите, и на вълсовете. Но не само в дворците и хотелите на новите „барони“ можем да видим „ретро“, до което бе сведен постмодернизъмът; на много места в масовата архитектура могат да се видят съвременни реплики на куличките, мансардните етажи, еркерите и общата пластика, най-вече на сградите на сецесиона, които белязаха отчетливо първото десетилетие. „Ретро“ ориентацията бе масова психоза.

Годините между 1998 и 2000 и 2008 и 2010 г. (приблизително) бяха белязани с нарастване на обема на инвестициите, като особено силно развитие наред с предприемаческото жилищно строителство получи и това на курортното. Застроената площ се превърна в стока, в средство за бързо влагане на пари, в пазарен инструмент, нерядко без да отразява реални социални потребности. Но инвеститорите сякаш осъзнаха, че и архитектурният образ може да бъде стока и това стимулира появата на разнообразни до степен на претенциозност образни решения. Когато кризата от 2007-2008 г. отслаби частично инвестиционните нагласи, на практика вече беше завършена негативно ориентираната, според мен, трансформация на курортните комплекси на море и планина, на редица романтични стари жилищни райони в големите ни градове. Но въпреки помодерните като материали и разнообразни като архитектурен израз решения са загърбени, в значителна степен, такива защитавани десетилетия наред постулати на архитектурния модернизъм като изразителността на свободно стоящия обем, богатите и озеленени, свързани със сградите пространства и главно ансамбловостта на решенията. Факт е, че от този период имаме редица атрактивни като визия сгради (главно хотели), но не и комплексен градоустройствен подход, а още по-малко ансамблово мислене. Това са тенденции, които продължават и днес и в общи линии обичат на нищета нашето градоустройство. За сметка на реабилитирането на частната собственост възникнаха почти непреодолими трудности при изграждане даже на най-необходимите комунални системи: улици, зеленина.

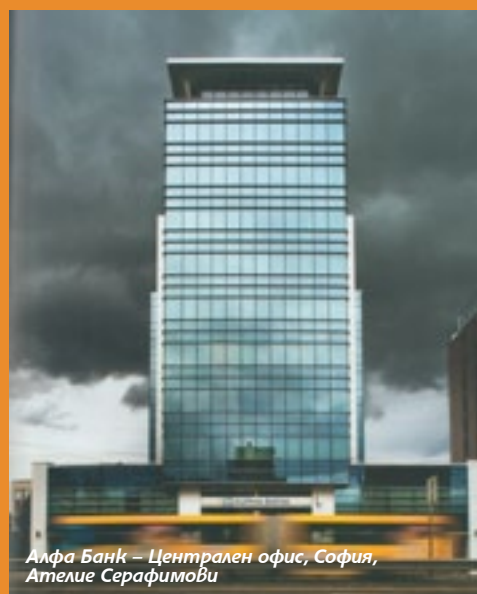
2007-2008 г. са преломни и по друга причина – отварянето към Европа след приемането ни в Европейския съюз. Това стимулира, от една страна, навлизането на чуждестранни инвеститори, от друга – притока на европейски средства, които се насочват и към благоустрояване на селищната среда, и към стимулиране на по-скромните частни инвестиции (производствени цехове, ателиета за услуги, селскостопански сгради, малки хотели и къщи за гости и др.), които като цяло постепенно създават нов архитектурен пейзаж, както и към отделни по-престижни обекти с обществени функции: музеи, спортни зали. Формира се, макар и като все още тънък слой, „средната класа“. Тя стимулира появата на нов тип жилищно и курортно застрояване – затворените комплекси, към които се насочват по-големите инвеститори. Тези комплекси по принцип предлагат нови модели на взаимодействията „човек – град“, „архитектурен обект – архитектурна среда“, които имат своите основания, но не трябва да се приемат безкритично. Въпреки че при тях се

възражда комплексното застрояване, въпреки че те предлагат по-висок стандарт, те не успяват да създадат пълноценна с възможностите за обшуване, а и в архитектурно отношение среда, страдат често от монотонност и анонимност. Една от причините за това виждам в пренебрегването на пространствените стойности, характерни за „традиционното градоустройство“, в техните градоустройствени решения. В същото време липсва съвременен архитектурно-градоустройствен подход към така масово разпространените у нас ромски гета и към рискуващите да се „гетоизират“ панелни комплекси...

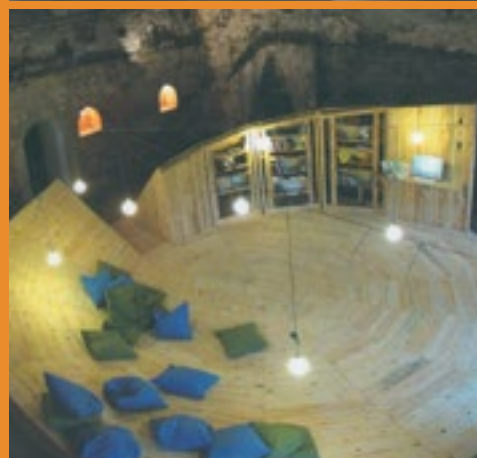
Законова за последните 15-20 години е появата на новия за нас тип многофункционална обществена сграда – мола. Силно се развива жанрът на модерните, често значителни по площ офис сгради, които се съчетават често с моловете. Главно с европейски средства се построиха или реконструираха редица спортно-зрелищни сгради. Всички тези по същество нови типове сгради станаха новите емблеми на установяващите се и утвърждаващи се нови обществени отношения, на ръста на „белите якички“, в сферата на труда, на утвърждаващото се консумативно общество. Моловете например породиха нов тип усвояване на свободното време, основано главно на консумирането на стоки и развлечения, на консуматорско отношение и към културата през призмата на модата и рекламата, комерсиалното кино. Но спорно е доколко тези родили се в американската „субурбия“ образци трябва да навлязат, отчасти и да нарушат характерната у нас градска среда (или, както бе замислено, да се появят в планината, в „Боровец“, и доколко те могат да имат функциите на пълноценни обществени средища. Така, посочва се, че вместо струващите стотици милиони трудни за менажиране, с хиляди места за зрители и насочени към елитния спорт „мегаспортни“, обекти би могло да се изгради дисперсна мрежа от обекти за масов спорт. В този контекст като реализации с позитивен социален ефект трябва да посочим модернизацията на редица главни пространства (улицы, площади, паркове) в София, Пловдив, Варна и пр. Въпреки спорните им понякога художествени достойнства. Но трябва да съжаляваме, че при това не успяхме да запазим решения с безусловна стойност, както във Видин и Карлово...

При това в архитектурно-образно отношение се очертава ясна тенденция. Като се почне от веригите бензиностанции, през сандъкообразните търговски „макрообекти“, които навлязоха през 90-те години, та до по-късните молове, офис сгради и комплексни (хибридни) обекти – чрез всички тях проникват нови материали, нови функционални схеми, нови архитектурни стандарти, но и в които често архитектурното творчество силно е повлияно от „франчайзинг“ на готови образци, и в поредки случаи се стига до тяхното повече или по-малко успешно „местно“ обогатяване. Усещането е, че през годините този „вносен натиск“ се засилва и става все по-непрестижно да му се противостои. Но дали това трябва да остане така – това е въпросът! Ако тази вълна продължава, питам се дали ще успеем да съхраним все още запазения на много места характерен селищен и извънселищен пейзаж.

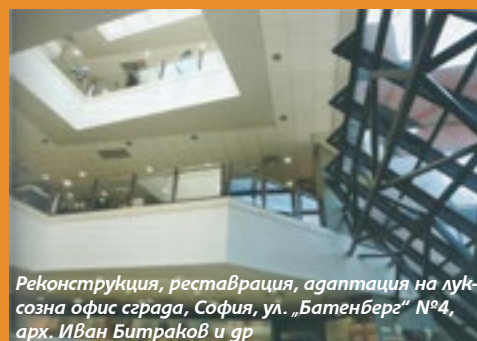
За съжаление, реституцията, вместо да подобри стопанисването на ценните сгради, в повечето случаи беше съпроводена с унилизъм по принцип към цялото следосвобожденско архитектурно наследство, и особено към законово незащитените сгради на българския архитектурен модернизъм. Характерни сгради бяха оставени да се саморазрушават (като Захарна фабрика в София, тютюневите складове в Пловдив и много жилищни сгради в София, Варна и др.). Запазването или възстановяването на една-две фасади, вместо цялостен подход към опазването, вече се приема за нормално. Има, но са малко примерите на по-цялостна регенерация, която е вече така разпространена в Европа и в която има огромен ресурс за индивидуални, локално оцветени образни търсения. От 90-те години насам градската среда бе

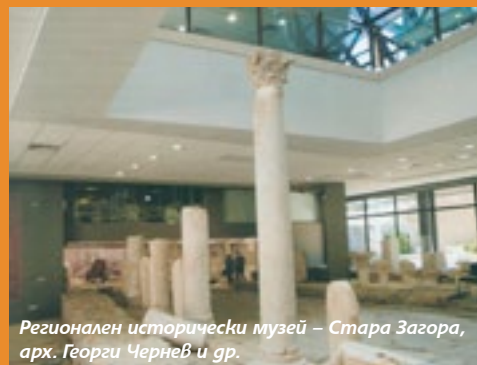
Алфа Банк – Централен офис, София, Ателие Серафимови

Съвременна библиотека, Пловдив, Студио 81/2

Реконструкция, реставрация, адаптация на луксозна офис сграда, София, ул. „Батенберг“ №4, арх. Иван Битраков и др

Регионален исторически музей – Стара Загора, арх. Георги Чернев и др.

Бизнес комплекс „Белисимо“, София,
АБ ЕЛИТСТУДИО ЕООД

Mall of Sofia, София, арх. Милена Нанова

Национален музеен комплекс /Квadrat 500/,
Янко Апостолов Архитекти ЕООД

подложена на „деидеологизация“ (при което бяха унищожени обекти с несъмнени достойнства като паметника „1300 години България“ пред НДК в София), но новите знаци и емблеми така и не се появяват - ако не считаме посочените по-горе „храмове на консумативното общество“ и множество бюст-паметници, които не могат да поемат тази роля. Може би такава роля би трябвало да поемат новите религиозни сгради, новите архитектурно-пластични монументи. Те не са малко, но освен че се появяват на почти случайни места, се решават главно в духа на един краен консерватизъм.

Наистина сериозни средства се насочиха и към разкриване и експониране на археологически комплекси – било то в центровете на градовете София, Пловдив, Ст. Загора, било на стари крепости и селища – Пещера, Кюстендил, Сливен, Свищов, Перник и др. След като десетина години бе експлоатирано като подход „дострояването върху археологията“, постепенно се наложи схващането за по-последователна защита на автентичните останки със загатване на стария обем със съвременни материали. Но като образен ефект и този подход е не по-малко спорен, включително и с най-новите си реализации. Така експонирането на Епископската базилика в Пловдив буди редица въпроси и критични оценки поради появилия се на знаково място твърде чужд на пловдивската атмосфера архитектурен обем.

През последните десетилетия отварянето ни към глобалните процеси имаше особено голямо значение за модернизирването на технологията на строителството и проектирането, в които се стремим да догонваме световните тенденции. Сглобяемостта стоманобетонно строителство във вида му от 60-те – 70-те години на практика изчезна, промени се и традиционното монолитно строителство, което често се осъществява с повече сухи процеси и облекчени материали. Ако преди години вносните строителни материали за довършителни работи бяха изключени, сега те са масово използвани. Всичко това води до видимо различен облик на строежите от последните десетилетия – с много повече „изкуствен“ характер, с по-изчистени детайли и изискан контур на геометричните форми, често пъти с повече лекота, прозрачност и пластичност. Даже използването на традиционни материали като камъка, тухлата, мазилката почива на различни от традиционните технологии и придава забележимо различен облик на новото строителство.

Другата важна „технологична революция“ се осъществи в проектирането – приблизително след 2000 г. компютрите изместиха рапидографите и линеалите. След 2000 г. процесът на дигитализиране на проектирането се ускори и разшири с внедряването на много масови софтуерни продукти за чертане, изчисления и визуализации. В последните десетилетия в световен мащаб взривно се развиват нови софтуерни продукти с принципно нови образни възможности, създаващи необичайни, почти фантастични (доскоро) форми. Но за сметка на това те са много скъпи и недостъпни за малките архитектурни фирми. Възниква въпросът дали тези „софтуерни“ процеси няма да изтикат от пазара архитектите „самураи“ и малките фирми, така както с неумението си да чертаят възрожденски майстори-строители губят позициите си с „европеизацията“ на проектирането след Освобождението. И как без скъп софтуер да се прави „авангардна“, „фрактална“ архитектура? Много трудно, както го показва отитът на някои бюра в София и Бургас, успели да го постигнат, макар и частично. Затова и не изключвам едно преструктуриране в сектора на проектантските услуги в близко бъдеще с оглед на една по-голяма конкурентоспособност.

Още една важна характеристика на новото време е промяната в обществената функция (статута) на архитекта. При „социализма“ в една или друга степен архитектът участваше в реализирането на определена социална, културна и архитектурна политика. Това поставяше различни ограничения пред архитектурното творчество, но отношението към него бе именно като

към участник с определена роля в тези политики, следователно носещ определена социална отговорност. Позиция, характерна като цяло за архитектурния модернизъм на XX век, чиито месиянски амбиции така и не се осъществиха. Затова не е случайно, че редица видни западни архитекти високо ценяха плановете начало в „социалистическата“ архитектура, градоустройствения подход. А идеите на В. Гропиус за „тоталната архитектура“, за участието на архитекта във всички нива в устройството на средата бяха в немалка степен реализирани у нас през 70-те - 80-те години.

Точно обратната е ситуацията сега. Анонимният преди потребител е персонифициран в конкретен инвеститор. Архитектът не може да прави нещо различно от това, което му поръчват и е принуден да загърбва и забравя, че макар и в малък обхват той носи отговорност и към собственото си „аз“, и към „третата“ страна – обществото! Още повече че и държавата се е отказала от социално-регулаторните си функции и не го подпомага в това отношение. Затова архитектите останаха и остават встрани от решаване на големите социално-устройствени по същество и архитектурни днешни проблеми: балансираното регионално развитие, овладяване на обезлюдяването на територията на страната, трудностите в икономиката на повечето градове, социалната сегментация (и сегрегация) в жилищните територии, бъдещето на панелните комплекси, на изоставените промишлени, вилни зони и селища и др. Затова и архитектите постепенно са измествани от геодезисти, географи, урбанисти, дизайнери от решаването на задачи, които именно те са решавали доскоро... Затова, от друга страна, архитектите със собствен почерк са рядкост и те се реализират главно когато изградят по-устойчиви във времето връзки с интелигентен и достатъчно богат инвеститор. Виждаме как един архитект прави вчераша „неоконсервативни“ жилища, днес - „битово-национално“, утре – кой знае? Но това са пазарните отношения в архитектурата...

Все пак оптимизъм дава това, че в последните десетилетия вече редица архитекти и бюра имат авторитета и силата да защитават своите позиции. Позитивно е и това, че обществените представи за архитектурата се развиват и обогатяват – например по отношение на екологията на средата и архитектурата, на запазването на културните ценности, а и по отношение на една по-сдържана образно, по-ненатрапчива архитектура. Можем да видим в много от проектите от последните години по-трайно придържане към една „нео (или хипер) модерна“ интерпретация на рационализма – с успешни функционални решения, с един изискан пуризм, индивидуализиране на геометрията, по-освободени, оттам и по-разнообразни фасади, нови контрасти в материалите, пестелива цвetoва гама. Грубоватият пластицизъм и бутафорното „ретро“ или „национално“ вече отстъпват пред по-изискани решения. Мисля, че всичко това е забележима и характерна тенденция и за европейската архитектура, която е антитеза на подчертано зрелищната и ефектна архитектура, която ни показват архитектурните „суперзвезди“. Идеята за Нов европейски Баухаус иде да подкрепи този нов рационализъм, стига да не затъне в бюрокрация и (добре) платени говорилни. Без да изброявам конкретни имена и обекти, мисля, че имаме и редица архитектурни обекти от последните десетилетия (градски пространства, сгради на културата и др.), които можем да разглеждаме като архитектурни постижения, някои от тях и на наднационално ниво. Мисля, че не трябва да се притесняваме да ги открием, още повече че много от тях са при по-малки и не така популярни сгради.

В заключение, очевидно е, че съвременната ни архитектурна практика е многолика, така както това е и по света. Но за съжаление, има много сериозно отстъпление от „голямата архитектура“, от реализация на съвременни градоустройствени решения. Затова с този брой на сп. „Архитектура“ се надявам да стимулираме една по-многоплатова архитектурна дискусия. Надявам се с разгръщането ѝ нашите архитекти с теоретично и критично мислене да потърсят в нашата днешна архитектурна практика и чертите на бъдещето, а нашите колеги пред компютрите да открият някои отговори на свои съмнения и въпроси, които съпровождат всяко творчество.

Илюстрациите към статията са от Списание „Архитектура“ 2000-2020 г.

Роген на 21 април 1944 г., с. Изгрев, община Левски. Архитект, завършил Московския архитектурен институт (магистър, 1969). Доктор на архитектурните науки (1973), професор (2007), член на Руската академия за архитектура и строителни науки (Москва) (1999). Заместник-председател на Съюза на архитектите в България (от 2004 до 2009 г.).

Председател на САБ от 2019 г.

Преподава във ВСУ „Черноризец Храбър“ (2004 – 2014), във ВСУ „Л. Каравелов“ и Националната художествена академия – София.

Носител на награди от редица архитектурни конкурси, Националните презгледу на архитектурата и от Международното трианале на архитектурата в София „Интерарх“ през 1983 г. за книгата „Проблеми на съвременния град“ и през 2018 г. – за четирите тома „Изкуството архитектура“ (Награда на Министерството на културата на Р България). Награден с почетен знак – „Златна значка“ на САБ (2004) и „Златна значка с циркон“ (2014).

ПО СЛЕДИТЕ НА ИЗГУБЕНОТО ВРЕМЕ. ВЪПРОСИТЕ

г-р арх. Мария Диамандиева

Практикуващ архитект с многогодишна практика, доктор по архитектурна история и теория, гл. асистент в Института за изследване на изкуствата, БАН (2012 – 2015). Гост-изследовател в Свободен университет – Брюксел, лаборатория BATir, Ecole Polytechnique de Bruxelles (2016). Хоноруван преподавател в УАСГ, НБУ и НХА с лекционен курс Модерна и съвременна архитектура, Архитектурна критика, Медии и архитектура, Архитектура – общ курс (2014 – 2018). Специализации в Institute of Environmental Studies, Хернинг, Дания и университета „St. Joseph“, Филаделфия, САЩ в областта на енергийната ефективност и проектиране на търговски сгради. Автор на научни публикации, статии и книги – „Архитектурата като комуникация“ (2014), „Съвременният авангарден хотел“ (2016), „Architectural Dimensions of the 21st century“, Amazon.

Изследователски интереси: архитектурна теория, архитектурата като култура и комуникация, медии и архитектура, съвременни процеси на трансформации на изкуството в контекста на дигиталността.

Трудно е да даваме окончателни оценки на постижения или провали – историята на цивилизацията е нескончаема серия от кризи в движенията на махалото между патетиката и триумфа.

Тук е отправена покана да погледнем на себе си в нов регистър – като обект на собствено взиране, в Ешерово усилие да нарисуваме сами себе си.

И затова фокусът на редакторския подход са зададените два въпроса – да разпитаме представите си за самите нас. Да предизвикаме многоликата колегия от българските архитекти да участва в този разпит. В разрез с обичайната практика да се представят избрани, считани за актуални примери на професионални постижения, които, изгредели на страниците на списанията, да се указват като норма за естетически тренд и индикация за модела на успеха.

Самият процес на разгръщане на усилието да се чуе гласът на всички беше самостоятелен, заслужаващ анализаторско внимание любопитен експеримент – като отделно социокултурно събитие. Той се разви по своята собствена, донякъде очаквана логика. Една илюстрация, изоморфна извадка за същността на по-общото състояние, наречено съвременна българска архитектурна култура.

Намерението да се провокира максимален

брой от активните архитекти у нас, готови да разсъждават публично за това как виждат архитекта в себе си – в миналото и в бъдещето, не постигна желаното ниво на успеваемост – като възможен брой заинтересувани отговарящи. Хората с неохота посрещат предизвикателства от този характер, отдавна поставени в графата „ненужно усилие, без конкретна полза“. И също както казах – това не е лесно, не винаги сме готови да признаваме публично и пред себе си полуистини и грешки, не винаги можем да се оценим сами, не винаги осветената зона в мъглявината на съмненията е достатъчно ясна за категорични отговори.

Но аз считам това само за началото. Не би ми се искало този брой да остане само поредния „разказ за неспособността на града да се отърси от себе си, от своята криза, от играта на революции и приватизации. Да се самопреведе през блатото на разочарования и очаквания“. Както казва писателят Георги Тенев.

Защото усещането, че има много да се каже и да се направи, е във въздуха. Ние все повече ще започнем да гледаме на себе си като на част от цялото – от пространствено-времето цяло. И да търсим начин смело да изказваме представата си за своята роля, избори, постижения, неудачи, необходимости. За да се чува нашият глас. Ние архитектите оставаме наследство, трайно

– наследство, което присъства в живота на обществата много дълго; би следвало да можем да го оценим сами – като предизвикателства и отговорности. Да се осмеляваме да формулираме какво решаваме, защо и как. Да искаме да го направим.

Ето защо това, което българската архитектура създаде или не създаде през изминалите 20 години, е важно. То представлява самите нас, референтна точка и физиономия на колективния разум, на който сме способни. Да отворим очите си за това, което то ни казва и да вървим напред – езикът на архитектурата е интуитивна даденост за човешките същества, но уроците му се учат с внимание.

Все пак се изкушавам да продължа и да задам у групи въпроси – например:

- Изживя ли българската архитектура опиянението по балюстрите и кулите, в което я хвърли внезапно изобличение от униформата на панелния комплекс?

- Какво правим днес като градски проектанкти – обличаме нормативи в бетон и тухли, като се гърчим в сервитутни и нормативни ограничения като зад заредени с ток забранителни струни, или мислим творчески за мястото, което всички обитаваме? В неговата комплексност, потенциал, присъствие в бъдещето?

- Трябва ли в градовете ни да никнат несъразмерно високи сгради и ако трябва, защо и как? Светът като цяло изглежда, че ще живее в градове – какви да бъдат нашите? И как да се освободим от ограничението на микрохоризонтите си на фона на обстоятелства като например – в българските селища масово липсва нещо толкова базисно като качествена канализация? В XXI век.

Архитектурата е културен субстрат в субординация – общият политически и икономически климат на цивилизационния момент определят проявленията ѝ. Тя е лицето на обществата, е казал Жорж Батай. Историческата ни участ е илюстрирана от сградите ни. И дебатът за архитектура винаги е по-голям от самия себе си.

Но тук аз няма да отида отвъд архитектурната terra firma. И ще поставя акцента, където наистина мисля, че му е мястото – върху архитектурите. Архитектите на България и през изминалите 20 години, и за в бъдеще, и винаги са били и ще бъдат нейните хора – тези, които я осъществяват. Вниманието към всичко, което искаме да се случи в нейното поле – което не харесваме и променяме или което се страхуваме да не загубим, би трябвало да бъде вниманието към тези хиляди творящи събитията на градския пейзаж индивидуални герои. Тяхната образованост, желание за творчество, готовност за съобразяване с общественото благо, колективен дух на общност – това е нещото, което ще направи архитектурата ни една или друга.

Ние сме сбор от индивидуални изгради като

гилдия, но изминалите две десетилетия – и не само те, доведоха глобалната действителност до все по-натрапчивата опция за споделеност. И проактивност. Която става все по-наложителна, особено когато се опитаме да се обърнем назад, за да оценим себе си и да продължим напред с ясното усещане, че и грешките, и успехите дължим на самите себе си.

И затова в този ред на мисли и аз ще отговоря на въпросите, които така безжалостно зададох на колегите си и на които отговориха малцина. Струва ми се коректно...

Въпросите са:

- **Какво е да се архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?**

- **Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?**

И моите отговори...

– Да си архитект в България днес е много неща. Всеки избира ролевия модел, който му е най-близък, в диапазона от артист-човек на изкуството до бизнесмен-технократ. В спектъра на всички останала нюанси от морално-естетически и икономически порядък между тях. Защото архитектурата е всичко това и винаги е била. Но днес и у нас спецификата на мястото и времето усложнява този постулат и превръща професионалния ни живот в измерение на националната ни участ. Въпреки и поради глобализацията...

Така че да си български архитект изправя пред много извънархитектурни предизвикателства, пред неуредици и несправедливост, но има толкова много ненаправено, че за творческия дух този потенциал е безценна територия. У нас има много да се прави и постепенно това ще започва да се превръща в предимство.

За реализираните собствени проекти – има такива, за 37 години би било редно, – има някои, които харесвам, някои, които не приличат вече на себе си, някои, които вече ги няма, някои, които още са в главата ми. Те са част от мен и от духа на архитектурната култура, която позволи да се осъществят.

– И за архитектурната култура в днешна България... Единственото конкретно определение на този многосмислен феномен е – това е нещото, на което сме длъжници. Тя е голямата картина, която сякаш не ни касае, докато се въртим и потъваме във водовъртежа на конкретиката от казуси в ежедневието и прозата на оцеляването.

Тя трябва да бъде нашата цел – в следващите 5 години и въобще...

ВЪПРОСИ КЪМ АРХИТЕКТИТЕ

арх. Станислав Константинов
арх. Елица Панайотова
арх. Енил Енчев
арх. Борис Борисов
арх. Мария Балева
арх. Марио Рагев
арх. Здравка Аврамова
арх. Илиян Николов

Въпроси:

- Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?
- Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

арх. Станислав Константинов

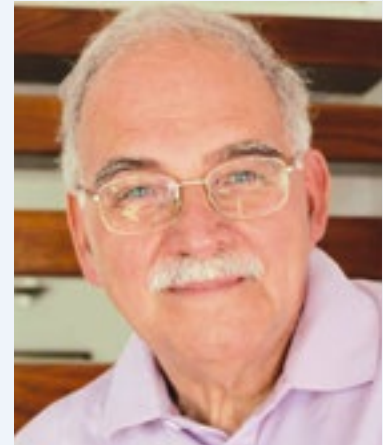
Станислав Константинов е изявен български архитект с повече от 50 години проектантска практика. Възпитаник на двете най-престижни проектантски институции в България преди промените от 1989 г. – „Главпроект“ и „Софпроект“, той участва в десетки конкурси и е носител на престижни архитектурни награди. Сред работите му са любими знакови места в София, защото архитектът Станислав Константинов остави следа. Градският пейзаж на София дълги години ще съхранява естетиката на творческата му колаборация със скулптора Георги Чапкънов.

През 1997 г. получава „Златно перо“ за принос към българската култура.

„Архитект на годината“ 1998 година.

„Сграда на годината“ 2014 и 2016 година.

„Златно перо“ за принос в българската култура 2018 за втори път.

На въпроса за отминалите 20 години мога да отговоря еднозначно и всичко, което ще спомена по-долу, е следствие на това, че този период е пример за изпуснати възможности и непоправими беди, като визирам главно София. Но за това сме виновни само и единствено ние – цялата архитектурна гилдия със съучастието си, административните своеволия и мълчанието си.

Архитектите, независимо в каква епоха живеят и творят, осъществяват идеите си напълно зависими от социалните, политическите и икономическите параметри. Това не се отнася до частните и обществените интериори, които изживяха „мутренския“ си период и вече сме свидетели на стойностни и адекватни решения от млади и ентусиазирани архитекти, които пренасят добрите практики главно от страните, в които са завършили образованието си.

В началото на XX век великолепните ни архитекти (които също се завръщат от Европа, за да поставят темелите на София като европейска столица) са вложили цялата си енергия и използвайки подема на нацията, дават ясна визия за бъдещото градско развитие без компромиси.

В началото на XXI век, за съжаление, се получи обратният ефект. Срастването

на архитектурата с „чалга културата“, властимащите и политиката рязко се разграничи от всичко постигнато през годините, демонстрира пълна липса на приемственост между поколенията и умишлено разруши или трансформира чрез възграждане или надстройки великолепни образци на архитектурата.

Пълната липса на градоустройствена култура и съобразяването с желанията на инвеститорите въкара в градската тъкан несъвместими обекти като „молове“ и високи сгради, които генерират транспортни потоци и нанасят необратими диспропорции – пространствени, социални, инфраструктурни.

Недопустима е практиката да се налагат от инвеститорите на възлови места чуждестранни проекти и вместо да са резултат от конкурс, те се авторизират от наши проектанти. За съжаление, всички тези обекти са с естетика, която няма нищо общо с тенденциите в съвременната архитектура. Най-пресните примери са сградата на площад „Македония“ и при паметника на Васил Левски, където беше унищожена великолепната сграда на арх. Л. Пиндева при пълното съгласие (или безучастност) на Съюза на архитектите и Камарата на архитектите.

В това незачитане на добрите архитектурни практики, разбира се, помогнаха хитроумно

създадените закони, залегнали в ЗУТ, които са част от арсенала на „творците на прехода“ – тези, които не само се облагодетелстваха, а и продължават да творят градската тъкан – за справка, обекти като „Златен век“.

Разбира се, всички тези констатации са известни и допускането им, за съжаление, блокира малкото останали места в София, където можеше да се появи архитектура, адекватна на времето, в което живеем и творим, а не реплики на известни (или неизвестни) сгради от чуждестранната практика.

В кварталите около „Орлов мост“ се събуди интересът на инвеститорите и се извършиха качествени реконструкции на сгради паметници, което е пример за нова нагласа в ценностната система. Пример за добра реконструкция е и Банката за развитие, както и впечатляващата визия на такава сграда на ул. „Иван Вазов“.

Какво би следвало да се направи в следващите 5 години, което е пренебрежимо кратък период, но може да се положат основите на различно мислене и стратегия в развитието на архитектурата.

- Напълно да отпадне така нареченият „инженеринг“, който е в основата на всички лоши практики. Изключено е архитектът да е зависим от строителя и да изпълнява неговите желания.

- Общественият поръчки да бъдат строго регламентирани за фирми, които могат да докажат опит в изграждането на визирания тип сгради с предварително заявени подизпълнители със същите изисквания. Да отпадат критериите като най-кратък срок и най-ниска цена, които винаги са фалшиви и после се коригират с анекси;

- Да се върне конкурсното начало за значими за града обекти независимо от предпочитанията на инвеститора;

- Определянето на места за инвестиционни проекти да бъде само в правомощията на главния архитект в зависимост от Общия градоустройствен план, а не обратното;

- Да се върне изискването за авторски надзор на архитекта, а не строителният надзор или инвеститорът да променят заложените материали и детайли;

- Да се впишат отписаните Паметници на архитектурата и да се спазват и изпълняват рестрикциите от съществуващите закони, като се блокира възможността знаков сгради да се унищожават, палени от клошари (или чрез други методи);

- Да се създаде обществена нетърпимост към „графитите“ в градска среда, които превърнаха централните градски части в гето. Тук не става дума за изявени артисти, които имат възможност да творят едромащабни творби по

фасадите на определени сгради или калкани.

РАБОТИТЕ

Ще си позволя да разширя този 20-годишен период и ще отбележа важен за нашия колектив обект. Това е Паметникът на София – скулптор Георги Чапкънов, арх. Станислав Константинов, инж. Георги Колчаков. Споменавам този 24-метров монумент, изграден на мястото на паметника на Ленин, като пример за устойчивост. Независимо от враждебното му приемане, той вече е символ на град София и надали някой си спомня, че беше дебат на доста нелеп теологичен спор и на унищожителна архитектурна критика.

Проектът е инспириран от герба на София – работа на художника Харалампи Тачев от 1900 г. В горното дясно поле на щита е образът на градска богиня с корона от крепостна стена. Той визира образа на императрица Юлия Дамна, съпруга на император Септимий Север и майка на Каракала, която е посетила Сердика около 220 г. и е ознаменувана с юбилейна монета като покровителка на града. Добавените атрибути – венец и сова, символизират държавността и властта. Скулптурата няма нищо общо със св. София и дъщерите ѝ Вяра, Надежда и Любов. Градът не е кръстен на тях, защото би бил Света София, като Сан Марино, Санкт Петербург или Сан Франциско. Отскоро и храмовата икона в църквата „Св. София“ е заменена с изображението на младия Исус Христос като символ на премъдростта Божия, на която е кръстен и самият храм. Статуята е сътворена в унисон със законите на всемирната мъдрост и чрез закрилата на Божията премъдрост се бори със злото в името на дълговежността на града ни.

Друг обект (колектив арх. Станислав Константинов, арх. Александър Генчев, арх. Изгила Люцканова и инж. Георги Колчаков) е адаптацията на Софийската минерална баня за Музей на град София. Спечелен е на национален конкурс с 15 участници през 1998 г. и е открит през 2014 г. За съжаление, недостигът на средства през тези 16 години не даде възможност да се възстанови изцяло тази уникална сграда с автори арх. Грюнгангер и арх. Момчилов. Проектът имаше амбицията с новата функция да предостави възможност на посетителите да възприемат изцяло прекрасната осова композиция с великолепните пространства и детайли. И да играе ролята на Градски дом. Неосъщественията втора част на Музея предоставяше възможността за експониране на историята на XX век, детски образователен център, както и събирането на всички културни общински предприятия – театри и оркестри. Остана и неосъществен огромният балнеоложки център изцяло със социална насоченост, който е неделима част от проекта и прави тази връзка с водата и корените, която сега се преекспонира. Напълно пренебрегвайки

авторските ни права и по чисто политически и корпоративни причини, с добре режисирани медийни изяви и обсъждания, в последно време се лансира идеята за функциониране в сградата на два напълно несъвместими обекта Спа център и Музей. Сградата е Национален паметник на архитектурата и разделянето ѝ на обособени отделни части, които пренебрегват цялостното ѝ възприемане, е абсурдно! А и не е обсъждано с НИПК, които са одобрили основния проект. Опитът да се даде тази част от сградата на концесия през годините отпадна напълно, защото водещи европейски фирми се отказаха поради непълнотата на такъв център с външни басейни, парк, санитарно охраняема зона, ресторант и хотелска част. Но по важното е, че се установи, че даже в този си ограничен вид тя не може да възстанови финансирането си. Надявам се в бъдеще да се преосмисли значението на Музея в културната карта на София и да се възстанови тази част, която в момента е в аварийно състояние. Изграждането на балнеоложките комплекси, като Овча купел, Горна баня и Банкя, ще даде пълноценни възможности на софиянци да ползват минералната вода в пълния ѝ спектър.

Като заслужаващ внимание проект за реконструкция също бих открил част от бившия техникум „Сталин“ на бул. „Ал. Стамболийски“, работа на арх. Борис Капитанов. Преустроени са две допълнително изградени халеа и част от учебните зали, които са собственост на Софийския университет. Задачата беше разполагането на Институт „Конфуций“, който разпространява китайската култура по света. Изключително сложната промяна включваше учебна част, специализирани кабинети, голяма библиотека, многофункционална зала, зала за чайни церемонии, музейна част с традиционни експонати, както и цялостна промяна на инсталациите. В резултат обектът се установи като най-голям на Балканите и бе обявен за „Модел на Институт Конфуций“. Авторският колектив е арх. Станислав Константиннов, арх. Александър Генчев, арх. Излика Люцканова и инж. Георги Колчаков, доказал завидна устойчивост в бурното море на архитектурни страсти и вълнения през тези 20 години. И двата обекта, Музеят на София през 2014 и Институт „Конфуций“ през 2016 г., получиха приза „Сграда на годината“.

Централна минерална баня, гр. София. Сега РИМ „София“
Снимки на Музея: Мария Съботинова

Скулптора на Аполон Медикус от проф. Георги Чапкънов
Снимка: Танче Петрова

арх. Елица Панайотова

Арх. Елица Панайотова е архитект с над 20-годишна професионална практика в областта на проектирането и инвестиционното консултиране. Завършила е УАСГ, с магистърска степен по градско планиране и архитектура. Втората си магистърска степен по градско планиране и жилищна политика получава от Университета в Линкълн, Великобритания.

Професионалната ѝ кариера започва в средата на седемдесетте години, предимно с градоустройствени проекти и хотели по Черноморието. Проектира офиси, търговски, жилищни и промишлени сгради, административни сгради на граничните пунктове (ГКПП); винарни, хотели, интериори.

През 2005 г. създава архитектурно студио СКИЦА, което притежава в портфолиото си някои от най-значимите инвестиционни проекти в България в областта на офис, търговски, жилищен и промишлен дизайн, както и сгради със специално предназначение и устройствени проекти и интериори.

Носител на множество награди от престижни класации.

Управител на Бизнес парк София, изпълнителен директор и създател на София Тех Парк. В момента е координатор на проект „Зелена София“ към Асоциацията за развитие на София.

Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план?

Моята професионална кариера започна в самия край на XX век :) и за мен целият този период беше изключително интересен и новаторски. Това бяха най-активните години на прехода и аз имах невероятен късмет да съм на правилното място в правилния момент.

За мен това беше период на огромен заряд и безсънни нощи :), период, в който научих толкова много от изцяло нови за страната ни проекти.

Още в началото на кариерата си работих по едни от най-мащабните проекти в България: новите градоустройствени планове на големите морски курортни комплекси; първите КПП-та; първия офис комплекс на Балканите – Бизнес Парк София... Правех проучвания за начина на живот на японците заради концептуален проект за селище за японски пенсионери в Странджа-Сакар...

Не мога да изброя всички промени, които се случваха в обществото и държавата ни

и намираха израз в градоустройството и архитектурата. Това е периодът, в който започна нова икономическа реалност и с нея навлязоха нови бизнес модели и проекти. Всичко беше ново.

Първите частни винарски изби се появиха в този период. Дотогава имаше само винзаводи и дори технолозите не бяха запознати с този нов модел.

Това е период, в който се проектираха първите офис сгради, период, в който навлезе климатизацията. Никъде (с много малки изключения) нямаше климатизация в административните сгради. За жилищните въобще не споменавам. Проектантските организации бяха 5 или 6 в цялата страна. Нямаше частни проектантски бюра.

Същите тези 20 години бяха и голямо разочарование – основно заради донякъде провала на администрацията да регулира бурния и често неконтролируем ръст на застрояването, както и неговото качество и естетическа стойност. Бурното икономическо развитие доведе до доста безогледни намеси.

Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?

Няколко са проектите, в които се гордея, че съм участвала и са по-видими и популярни. Всички те са резултат от екипна работа с моите колеги в СКИЦА Студио, а Бизнес Паркът – с Националния център (НЦТРЖП).

Това са: София Ринг Мол, Резиденщъл Парк София, Бизнес Парк София, първата винарска изба, няколко ГКПП-та, реконструкцията на общежитието на ул. „Житница“...

И София Тех Парк – първият научно-технологичен парк в България, макар там ролята ми да не беше на архитект.

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

Смятам, че архитектурната култура се повишава и това ме радва. Все повече хора са взискателни към средата, която обитават и се интересуват от нея. В София са факт първите архитектурни турове, които са насочени към жители на града, а не към туристи. Водят се дискусии за архитектурното наследство.

Големите инвестиционни компании избират архитекти с определен почерк, за да позиционират своите проекти по-добре на пазара. Българската архитектура намира място на страниците на международни медии и класации.

Всичко това дава повод за оптимизъм. А и прави градовете и средата, в която живеем, по-красиви, по-приятни, по-цивилизовани.

В следващите 5 години се надявам да видя/участвам в създаването на архитектурни кодове за централните части на големите градове в България; в повишаването на качеството на архитектурата и на средата, в която всички ние живеем.

Офис на „Майлстоун България“, гр. София
Снимка: Минко Минев

Офис на „Майстоун България“, гр. София
Снимка: Минко МинеВ

Преустройство на Жилищна сграда „Житница“, гр. София
Снимка: WhATA

арх. Енил Енчев

Енил Енчев е архитект, блус музикант и визуален артист, роден в Пловдив на 2 април 1961 г. През 1987 г. завършва ВИАС и оттогава работи като архитект. През 1992 г. снима, заедно с Иво Христов, първия пълнометражен документален филм за българския ъндърграунд: „Нова Генерация и Приятели – На живо“. От средата на 90-те години е активно ангажиран и с графичен дизайн. Занимава се професионално с фотография.

Един от пионерите на 3D моделирането и BIM проектирането в България. Между 1999 и 2005 г. работи като 3D артист в индустрия за компютърни игри и е носител на няколко престижни международни награди в тази област. От 2011 до 2019 г. има над 12 самостоятелни изложби живопис и много участия в общи изложби.

От 2015 г. е съосновател и куратор на галерията за абстрактно изкуство [a]cube contemporary в София. Организира годишен международен конкурс за абстрактно изкуство „21x21“, който има вече три издания – 2019, 2020 и 2021 г.

През годините, като архитект, работи предимно интериори и жилищни сгради.

Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план?

Поради голямото съпротивление на средата – в социален и икономически план, не е лесно да си архитект. Като добавим образователната мисия, която е неизбежна заради ниската култура на публиката, става весело... И въпреки това с много малки изключения всичките ми клиенти през годините са сега мои приятели. В началото на деветдесетте реших да избирам внимателно клиентите си – например тези с анцузите отпаднаха от списъка и мисля, че това проработи... повече никои не ме завлече с пари и направих много интериори, които и днес не бих променил. Най-доброто, което мога да спомена е офисната сграда на „Дока България“, където екстериорът и интериорът са замислени едновременно и са осъществени без компромиси.

Разбира се, инвеститорът беше на високо ниво като изисквания.

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

Това, което се наблюдава на очи в широка перспектива е скачането на колегите по таягата на инвеститора, много пъти водещо до потресаващо посредствени резултати, разбира се на този фон хубавите сгради изглеждат още по-хубави... През последните години по-млади колеги вдигнаха летвата, което доведе до видими резултати в София, така че има надежда... за себе си се надявам в хоризонта на пет години да продължа да правя това, което най-добре правя, да моделирам средата за живеене на моите клиенти към по-добро...

Офис сграда „ДОКА“ — интериор

Офис сграда „ДОКА“ — стълбище

Апартамент В гр. София – дневна

Апартамент В гр. София – трапезария

арх. Борис Борисов

Арх. Борис Борисов е роден през 1971 г. в Лом. Завършва архитектура в София през 1998 г. в УАСГ в катедра „Интериор и дизайн“. Работи шест години в ателието на арх. Раймондо Флакомио. Оттогава с Ева Борисова проектират самостоятелно сгради, интериор и дизайн. Три години е хоноруван асистент в катедра „История и теория на архитектурата“ на архитектурния факултет в УАСГ. Един от тримата водещи е на предаването за интериор „Бригада Наш Дом“. Същевременно пише критични текстове за градове, улици и хора. Печели конкурси. Носител на престижни награди.

Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?

Приеха ме да уча архитектура след казармата, не исках да кандидатствам нищо друго, макар че тогава едва ли съм си давал сметка в какво поприще се забърквам. Преди това не бях виждал жив архитект, бях чувал само за „моя приятел Франк Лойд Райт“. Завърших през 1997 г., онова време, белязано от Виденовата зима с хиперинфлацията и липсата на каквато и да е перспектива пред един млад човек. Съдбата ми подхвърли възможността веднага след студентската скамейка да поработя при италиански архитект, пребиваващ в България. Тези първи шест години, прекарани в професията ми дадоха още една гледна точка за архитектурата, преди да се опитам да практикувам сам. Изминалите 20 години за мен се оказаха непрестанен спринт на марафонско разстояние. Още не съм спрял дисциплината, но темпото намалая съвсем леко.

Мисля, че да си архитект днес не е по-различно от това да си бил архитект вчера. Трябва да „храниш семейство“, а това неминуемо води до компромиси. Всеки път си казваш, че когато дойде Голямата архитектура, ще я познаеш (по инвеститора). Някой беше казал, че архитектът не може да бъде по-голям от своя инвеститор. Де да можехме да попитаме Райт дали това се отнася до Соломон Гугенхайм! От гледна точка на практиката, за съжаление, 10 гребни проекта не правят един голям, но пък плащат наема, осигуровките, заплатите... Разнообразието в жанровете на задачите и полидисциплинарността лека-полека намаляват, което мисля, че е пагубно за професията. Всъщност истинското предизвикателство пред архитекта на XXI в. е отново пред белия лист и както би казал Казанзакис, това е изповедта пред Ел Греко, отговорността пред Красотата, въпросът дали създаваме истинска архитектура, или само строително-техническа документация и надзор за хора, които не знаят какво получават и дали то изобщо им е необходимо. Дали не се самозалъгваме с всички модерни клишета за екология, устойчивост, рециклиране и т.н. С

подобни разсъждения би трябвало да започва всеки един млад архитект, така както съм тръгнал и аз. Но след 25 години стаж си давам сметка, че пред гонитбата на високите идеали може би по-важно е това: просто да правиш нещата както трябва. Както казваше Павел Попов, „етиката е по-важна от естетиката“. От друга страна, непрекъснатият стремеж да се постъпва рационално позволява допускането на нещо неуловимо, чието формулиране вероятно е въпрос на съзряване. В крайна сметка въпрос на порастване е може би и способността да отделиш важно от второстепенното и в етиката, и в естетиката. И да правиш избор, ако имаш възможността за избор. Кому е нужна фасада, която ще струва безумно скъпо и едновременно с това ще бъде страшно трудна за изпълнение – дали тя показва свободата на архитекта да „разиграе“ формите, или ще отличи инвеститора с уникална визуална идентичност? Винаги съм ненавиждал самоцелните неща!

Мисля, че за тези 20-ина години не успях да направя кой знае какво, но си харесвам първия реализиран проект - „Къщата с червените врати“ в Родопите, вписана в обкръжението с камък и дърво, но с модернистично формообразуване, смели видими дървени покривни конструкции и трудно решение на изключително стръмен двор. След това се задълбочих в реконструкциите на стари къщи, от което произлезе комплексът за гости „Четирите къщи“ в с. Костенковци – сериозна намеса и реконструкция на две

150-годишни къщи и две плевни – с възстановяване на тиклени покриви и работа в стилистиката на „предполагаемото възрожденско“. И накрая, отпеди 3 години – реконструкция на шейсетарска къща в центъра на Каварна: цялостно преобразяване на плановата схема, обемите, покрива, фасадите; образуване на нов вътрешен обем през две нива с открита към него галерия, ползвана за игра, за офис, за спане – едно максимално отворено пространство по хоризонтала и вертикала. Интериорната визия на покрива се получава по естествен начин от носещата структура на дървените конструкции. Тотално проектиране: вътрешни стълби, парпети, маси, дивани, библиотеки, легла, осветителни тела и барбекю от метал...

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

Хората пътуваха много и се възхищаваха на това, което виждат „навън“, а се оплакваха от средата, в която са принудени да живеят тук и най-лесно бе да обвинят архитектите. В близките години ще им се наложи да пътуват по-малко. Дано се опитат да преосмислят приоритетите – дали са по-важни допълнителните квадратни метри или по-доброто качество и къде е балансът между частното и общественото.

След 5 години се надявам вече да съм направил собствената си къща-ателие като инвеститор, архитект и строител в едно!

Къща в гр. Каварна - фасада

Къща в гр. Каварна - интериори

арх. Мария Балева

Мария Балева е магистър архитект съосновател на Студио ФУНКТ, заедно с арх. Илиан Хаджиин и Лора Варийска.

Създадохме Студио ФУНКТ през 2006 година с желание да изразяваме себе си чрез професията, която обичаме. От миналата година имаме още двама съдружници – арх. Вероника Бонева и арх. Валентин Денков, които започнаха при нас като стажанти. При нас е и арх. Вера Палозова, като тази година сме в процес на разширяване на екипа, но желаем да останем сравнително малък офис, за да гарантираме качеството на проектите си, на което държим.

Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?

Нашето студио е познато на аудиторията предимно от обществените места, които направихме последните 15 години. Фокусът ни винаги е бил върху функционалността – никога самоцелен дизайн. Ценим високо занаятчийския подход в изработването на пространствата и дизайна на мебелите, естествените материали и хитрите идеи.

Сформирахме ФУНКТ почти едновременно с началото на финансовата криза 2007-2009 г., което определи посоката ни на развитие и донякъде мащаба на нашите проекти. По това време повечето големи проекти бяха замразени, а предприемачите се насочиха основно към създаване на заведения. Това е една много интересна материя, защото участваме наравно със собствениците в изграждането на тяхната идентичност и без съмнение работата ни определя колко успешно ще бъде начинанието. Тези малки бизнеси създадоха модерното лице

на София, те не просто са „заведения“, а места с дух и идея и голяма част от тях се превърнаха в социални пространства или любими локации. Сред тях са Boom Burgers, „Спутник“, „Ракета“, „Космос“, Supra Star, „Фабрика Дъга“, „+това“, „Компанията“ и др. Гордеем се с всички тях и нямаме любимо, защото винаги сме подхождали с ентузиазъм и много труд.

Всеки проект започва с подробно задание и вникване в идеята на клиентите ни. Много от тях нямат идея какъв бюджет ще им е необходим и част от нашата работа е да ги ориентираме бързо и да ги подготвим за това, което следва. Ако има съществуваща визуална идентичност, винаги се съобразяваме с нея – необходимо е да се постигне симбиоза между всички компоненти от проекта – от логото до рецептите. Винаги работим с бъдещия екип, който ще движи съответното заведение, изключително интересно е да видиш хора от други професии как горят в това, което правят. Правилният път към създаването на уникално място винаги е колаборация.

След 2012 г. постепенно икономическите пластове се раздвижват и в България навлизат

Офис на „LEANPLUM“ – трапезария

Офис на „LEANPLUM“ – зала за срещи

много технологични компании, които търсят практичен и атрактивен дизайн за офис пространствата си. Тези компании, следвайки модела на Google и Facebook, осъзнават, че единственият начин да има качествени служители и да ги задържат е да предлагат все по-хубава и удобна работна среда, но без да се харчат излишни пари за „помпозност“. В повечето случаи пространствата са тип „open space“, което отправя госта предизвикателства по отношение на акустиката и усещането за комфорт на служителите – да работят без да си пречат. Гъвкавото пространство, което позволява растеж на фирмата и е заложено в архитектурния план винаги е било от основните изисквания на инвеститорите. Забелязваме нов модел при фирмите – няма „директорски кабинет“, всички работят заедно, което сплотява екипите и създава друг тип атмосфера, различна от тази преди 2000 г.

Типичен пример за такъв офис е LEANPLUM, който се помещава на половин етаж от ЦУМ. Има предвидени зали за срещи, където хората могат да провеждат срещи или телефонни разговори, места за игра, социални пространства за рутинните им оперативки, удобна кухня и др. С материали, геометрия на новите зали и специални осветителни тела променихме акустичната среда на помещенията и постигнахме високо ниво на комфорт.

Особено труден момент при създаването и на заведения и на офис пространства е бързината, с която това трябва да се случи. Почти не се намира наемодател, който да даде повече от 2 месеца за ремонт или адаптация на мястото, а това време е крайно недостатъчно за изготвянето на качествен проект и неговото изпълнение. Следват от 6 до 8 месеца интензивна работа, за да се случат нещата. Този факт наистина много

затруднява предприемачите, тъй като добавя допълнителни разходи към първоначалната им не малка инвестиция.

В последните няколко години се фокусирахме повече върху по-големи проекти – жилищни и офис сгради. Колкото и да си мечтаем да правим открити обществени пространства и сгради с обществена функция, това, за съжаление, все още не се случва с прозрачни конкурси в България. Надяваме се, че и този момент скоро ще дойде, а дотогава ще правим най-доброто от това, което можем, за частните предприемачи. Понякога заданието е за нискобюджетна жилищна сграда, за малка сглобяема къща, друг път за резиденция с луксозно изпълнение – изключително важно е архитектите да положат максимално много усилия, за да разберат какво точно очаква инвеститорът, за да тръгне проектът в правилната посока от самото начало. Допълнителна спънка винаги се явяват административните единици – липсата на дигитализация и единна информационна система от години пречат на бизнеса – това са неща, които трябва да се променят спешно, защото са морално остарели и предпоставка за множество човешки грешки, корупционни схеми и забавяне на добрите инвеститорски намерения.

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

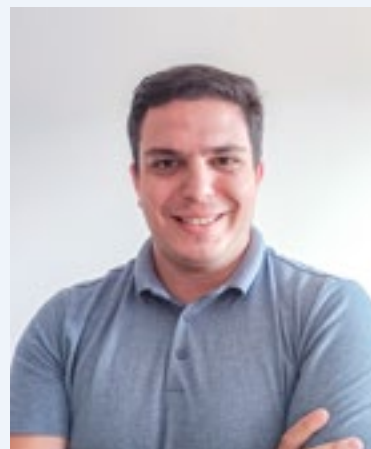
В следващите 5 години виждаме себе си като архитекти – част от една развиваща се в правилна посока архитектурна среда по един модерен и разумен начин, с повече прозрачност, достъпни обществени конкурси с фокус върху опазване на архитектурното ни наследство и съобразени със съвременните зелени практики. Живеем на уникална територия с природни богатства, които е време да спрем да съсипваме.

Магазин „GASGAS“ – интериор

арх. Марио Pageв

Арх. Марио Pageв е роден в Перник през 1993 г. Завършва Професионалната гимназия по техника и строителство „Арх. Йордан Миланов“ Перник със специалност „Строителство и архитектура“. Завършва УАСГ през 2018 г. с дипломна работа на тема „Рефункционализация на индустриална сграда в културен център, гр. Болоня, Италия“ към катедра „История и теория на архитектурата“. По време на следването си стажува при архитекти и в архитектурни студиа, сред които арх. Валентин Тонеv, IRchitect, Atelier 6, Red Vertex, Amfion и др. Участва и работи по проекти като МБАЛ „УНИ ХОСПИТАЛ“ – Панагюрище, еднофамилни и многофамилни жилищни сгради, сгради със смесено предназначение и др. През 2018 г. създава A Priori Studio. До момента има над 30 реализирани проекта. Студиото прилага съвременни и креативни идеи в областта на архитектурата. Член е на КАБ.

Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?

В днешно време професията „архитект“ в България означава повече „човек, който прилага закони“, отколкото „главен строител“. С течение на времето все повече рестрикции, както и пазарът предразполагат архитектурата да клони повече към ниската цена за реализация, от една страна, и прилагане на нормативната база, от друга, отколкото към утилитарността, естетиката и устойчивостта (utilitas, venustas, firmitas по Витрувий). Всичко това прави архитектурата доста комплексна професия, която няма граници на обхват и затова архитектът е един „балансър“ между среда, нормативи, възложител, пазар, наука, изкуство.

За моето малко архитектурно студио, базирано в постиндустриален град, където средата е доста хомогенна и няма примери за добра съвременна архитектура, е важно да обогати разбирането на хората за съвременната архитектура. Ето защо проектите, които отчитам като постижение, са свързани с обществото – идейният ми проект за нови автобусни спирки в гр. Перник и идейният ми проект за нов училищен корпус на ПМГ „Христо Смирненски“ гр. Перник. Посредством тях показвах на обществото и

местната власт, че архитектурата е не само „саниране“, а отношение към средата и създаване на пространство.

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

За съжаление, архитектурната култура в България е на доста ниско ниво. Това се забелязва както в качеството на новите сгради (или липсата на такова), така и в отношението на обществото към старите сгради и тези със статут на паметници на културата. Причината за това е комплексна и не може да се обобщи в едно или две изречения, но като важни фактори отчитам ниското ниво на обща култура, ниските доходи, недоброто образование, липсата на естетическо възпитание. През последните години архитектурата в България изостава от световната сцена – отсъствието на престижни световни архитектурни награди (Наградите на Европейския съюз за съвременна архитектура „Мис ван дер Роe“ например) и липсата на участие в различни международни архитектурни форуми (Венецианското биенале например) ясно отчитат тази негативна тенденция.

Моята цел като архитект е да подобря средата на живот локално, мислейки глобално. Ето защо ще се радвам, ако след 5 години моите сгради бъдат пример за добра архитектура и бъдат оценени добре както на местно, така и на световно ниво.

Училище – фасада, визуализация

Спирков навес – визуализация

арх. Здравка Аврамова

Арх. Здравка Аврамова е завършила Архитектурния факултет на ВИАС – София през 1978 г., като за висок успех е била стипендиантка на ИП „Транспроект“ (1974-1978). Започва работа в ИСО „ТРАНСКОМПЛЕКТ“ към Министерството на транспорта като инвеститор по проучване и проектиране. От 1979 до 2014 г. трудовият ѝ стаж преминава в „Капитално строителство“ – МВР и ГД „Гранична полиция“. Отговаряла е за проучването, проектирането и строителството на административни и специални сгради на МВР, включително здравни и балнеолечебни комплекси. Пътванията извън страната предопределят и участието ѝ при проектиране и строителство на сгради и съоръжения за осъществяване на граничен паспортно-визов контрол. От 1997 до пенсионирането си участва в различни работни екипи по проучване и изграждане на ГКПП по сухоземната граница, по черноморската граница и река Дунав, въздушната ни граница – летищните комплекси на страната.

През 1994 г. по организиран от САБ конкурс е номинирана и разработва публикации на тема „За какво ни трябва архитекта?“, които са отпечатани през 1995-1996 във в. „Имоти“; по възлагане от редакцията публикува и други статии, свързани с архитектурното проектиране. От 2011 г. е сътрудник на вестник „Арх&Арт-борса“, а от 2013 – член на редакционния съвет на сп. „АРХИТЕКТУРА“. Поради семейни ангажименти се оттегля от състава на съвета през 2019 г.

Член на САБ – Обединение „Сдружени софийски архитекти“.

За работата си е наградявана нееднократно.

Какво е да си архитект в България в XXI век – какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?

Поканата на Издателския съвет на списание „Архитектура“, за проследяване на изминалите 20 години – 1/5 от 21 век!, ме върна в миналото десетилетие, когато пишех и публикувах в списанието, и в „Арх&Арт форум“, при положение че не съм нито публицист, нито архитект с научна кариера, а една от многото завършили и практикували повече от 40 години професията.

Първите години от трудовия ми стаж са като инвеститор по проучване и проектиране в структурата на „Капитално строителство“. Това обстоятелство често ме поставяше в ситуацията на „преводач от български – на български“, трябваше исканията на бъдещите потребители на архитектурния продукт – сграда, помещения, специфични съоръжения, лаборатории и др., да бъдат оформяни в задания – текстови, после в проектни документи

(с обяснителни записки) и да приключат със строителни реализации.

А от студентската скамейка на архитекта му е внушено, че професията е творческа, а не писателска (и писането е творчество – нали?) – и като правило архитектите не обичаме да обясняваме какво и как сме мислили с думи и изречения, като смятаме, че проектът е достатъчно красноречив!

И затова сега пиша тези мои мисли, като предлагам на вниманието на колегията една моя текстова разработка – отговор на първия въпрос – тя е от участието ми в организиран от КАБ конкурс през 2012 г. „Устойчивата архитектура в България 2020-8“. „Концепция за устойчива среда!“ – все пак и без мисли в буквен вид, не може - :) И 2012, и 2020 вече са история...

С годините правилата и нормативите ставаха все повече и по-различни – не че е настъпила драстична промяна в човешките анатомични показатели (хората не сме изменили съществено ергономичните си характеристики), а развитието на науката, откриването на нови

ул. „Лом“, гр. София

Разкопки на антична Сердика, пред ЦУМ, по бул. „Мария Луиза“

Фонтан пред НТ „ИВ. Вазов“, Градска градина

технологии, нови изисквания към средата и условията на обитаване, при настъпилото драстично пренаселване на градовете, следва да намерят място и в материалния архитектурно-строителен свят. Новите предизвикателства на дигитализация, допълнителните правно-нормативни изисквания, новите строителни материали непрекъснато трябваше да се отразяват не само в проектните документации, а да се превъплъщават и в градските реалности. Същевременно световната архитектурна мисъл и практики хвърлят непрекъснато предизвикателства. Да не пропусна факта, че в последните две години един вирус обърна представите, и човечеството бързо, с всякакви средства – медицински, епидемиологични, финансови, преустройства за съответстваща организация на пространства... тръгна да му се противопоставя, така че човекът да бъде предпазен и оцелее!

И тук стигаме до онзи невероятен момент за архитектурните творения – оценката на бъдещите поколения – за целесъобразност, за функционалност, за естетическо въздействие, за дълговеčnost, за практичност и икономичност при експлоатация, но да не пропускате и влиянието на времето (метеорологичното въздействие) върху нашия архитектурен творчески продукт, нуждаещ се от системна поддръжка и внимание, както и от средства.

Сега е моментът да отбележа, че масовият българин не е възпитан да консумира архитектурната среда – градското пространство или сградите, в които живее и се труди, в които общува, спортува, в които пазарува, в които изживява културно-естетически чувства, изобщо които ползва в своето ежедневие. Гражданството, получило хартиения документ за легитимиране на придобитата собственост, с лекота предприема „показността на финансови възможности“ (дори и с невероятни кредитни задължности), да прекрои по свой образ и подобие съществуващи пространства (апартаменти, къщи, сгради и съоръжения) – често без знания, без компетентна консултация, като се доверява на майстор, който с канго и мистрия му разваля така лелеяната собственост! Култура на бита?, култура на отношение към професионализъм?, култура или халтура, с която непрекъснато ежедневно се сблъскваме по улици и булеварди, по жилищни, административни, обществени сгради и публични пространства!

Архитектът автор не реагира, архитектурната колегия не противодейства подобаващо на такъв масов вандализъм (меко казано). Закон за авторското право – за кого се отнася, Закон за културното наследство – за кои сгради? – за

собственика, за стопанина, за възложителя... Същевременно никъде в учебниците от 1. до 4. клас не се коментира архитектурната професия – каква е ролята на архитекта, колко знания прилага и какви умения и отговорности има, защо е необходимо компетентното му мнение!

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

Макар и с „черен хумор“ – отговора, свързвам с гробищните ни паркове. През изминалата година на пандемия на много от нас се налагаше да ги посещаваме по-често, изпращайки във вечния им път познати и близки, и то при специфични епидемиологични мерки. Имаме си на места нови гробищни храмове, другаде са прекроени помещения с визия, неотговаряща на елементарното уважение към покойници и изпращащите ги. За условия за достъпна среда или помещения за физиологични потребности – коментарът е излишен, просто в много случаи покойникът се оказва в по-добър комфорт. Но стига негативизъм!

Предизвикателство е да си архитект в нашата родна реалност!

Въпреки всичко – в градовете ни се строи. Имаме си вече на повече от 20 години метро; имаме емблематични високи сгради; имаме си строящи се магистрала (макар и без европейските удобни паркинги за почивка и хигиенични санитарни помещения, регламент за култура на бита), имаме си бензиностанции, служещи за „оазиси“; имаме си „места за събиране на отпазъци“ в градска среда!, имаме си „ekotoi“; имаме си застроени квартали без предвидени площи за училища и детски градини... имаме си реклами (пречеши на видимостта), имаме си... В същото време възникват нови форми на обитаване чрез туризъм и предизвикателствата на комуникациите – било виртуални, било реални.

Призивът „да запазим идентичността си“ за мен е в синхрон с образоваността на населението ни по отношение на архитектурния труд!

Ние архитектите да отстояваме с професионализъм и компетентност архитектурните творби, създадени преди нас, от колегите ни и от нас самите, съвместно с огромния екип – инженери от всички специалности и строители.

А Архитектурата – тя е науката за овладяване и организиране на средата – пространствата. Тя е и средството за възпитание и най-вече утилитарното местенце на Земята, в което ЧОВЕКЪТ се чувства добре и се връща в спомени и в мечти, за да върви напред.

арх. Илиян Николов

Представител на 100-годишна проектантска фамилия: инж. Илия Николов (Политехника Мюнхен, 1922 г.), арх. Павел Николов (Политехника София, 1948 г.), арх. Илиян Николов (ВИАС София, 1976 г.), арх. Павел Николов млади (Технически университет, Виена). Работи в Главпроект, София (1976 - 1991 г.). Собственик на „Николов & Николов – архитекти“ (от 1991 г. до днес). Началник на Управление „Архитектура и градоустройство“ на Столична община (1996-2001 г.). Член на УС на САБ (1991 – 2002 г.). Председател на Софийския клон на КАБ (1995-1996 г.). Лауреат на национални и локални архитектурни конкурси.

Какво е да си архитект в България в XXI век - какво бяха за вас изминалите 20 години в професионален план? Има ли реализиран ваш архитектурен проект, който отчитате като постижение?

25 години от моята практика са свързани с XX век, когато въпреки ограниченията търсех свои постижения, но много от проектите през този период останаха на хартия. Новото време разшири инвестиционните възможности и възстанови частната архитектурна практика у нас, взаимоотношенията се промениха коренно, но резултатите на се подобриха автоматично. През всички времена се стремях да нося достойно архитектурната си отговорност. След 2000 г. между многото други се радвам на някои от моите реализации, считайки ги за относително по-удачни: Зала „Роял“ – надстройката на ниската част на „София Хотел Балкан“ („Шератон“ София), моите 12 луксозни магазина в сърцето на столицата (вкл. Cartier и Hugo Boss на ул. „Съборна“), редица търговски сгради на Renault-Nissan, многофункционалният комплекс „Сан Стефано Плаза“, София (заедно с арх. Ст. Добрев и арх. Ф. Захариев), но и проектите за нереализираните Софийска градска художествена галерия (на ул. „Гурко“), офис сграда на „Абротеа Интернешънъл“ (до Руската църква, София), „Ропотамо Плаза“ (на „Цариградско шосе“, София).

Как оценявате архитектурната култура у нас в най-общ план и как виждате себе си като архитект след 5 години?

Нивото на архитектурна култура у нас не ме задоволява. Проектиращите архитекти създаваме тази култура заедно с малцината изкушени от архитектурна теория и критика, преподавателите в архитектурните факултети, инвеститорите, строителите, надзора и контрола в проектирането и строителството. Важното обществено място на САБ и КАБ все още стои незаето. Що се отнася до мен – аз се развивам като архитект вече 50 години – едва ли нещо значително ще се промени в следващите 5, въпреки че продължавам да го желая.

Имате ли любимо място или любими места в София или в друг български град?

Да, имам – централната част на София, която красноречиво изразява цялото национално архитектурно богатство, от което трябва да се учим.

Как бихте определили архитектурата в София в последните 20 години?

В масовия случай – като арогантен напън, породен от неосъзнато ниско самочувствие. Лошото е, че не откриваме механизъм за недопускане на неприемливите реализации. Радвам се на тези, които прозряха колко високи постижения демон-

стрира под носа ни софийската архитектура, което естествено поражда стремеж към приравняване. Това доведе и до редица примери на единични постижения, които не бяха възможни преди.

Важна ли е заобикалящата ни среда и каква е ключовата роля на архитектурата в начина ни на живот?

Въпрос с очевиден отговор за всеки изкушен от архитектурата: заобикалящата ни среда е безусловно особено важна за начина на живот, а архитектурата аксиоматично изграе ключовата роля за формирането на тази среда.

Ако си помислим сега, всеки от нас може да каже име на поет, на писател или художник, актьор, певец или режисьор около който ние можем да се обединим. Дали хората могат да кажат име на голям световноизвестен или български архитект? А нали архитектите са тези, които създават средата, в която живеем и работим. Мислите ли, че архитектурата е пренебрегната от обществения дебат и ако да, защо?

В обществения дебат намират място онези творци, които вече са успели да реализират нещо обществено значимо. Това могат да бъдат едновременно и писател, и художник, и актьор, и певец, и режисьор, естествено и архитект. Участието на архитектите в обществения дебат е дело на самите архитекти – ако се чувстваме като пренебрегнати участници в обществения дебат, вината е само у нас. Специфично обстоятелство е, че нашите постижения са пряко обвързани с възможностите на инвеститорите и строителите.

До каква степен архитектурата може да бъде коректив в обществените отношения?

Архитектурата е едновременно, но в различна степен както творение, така и творец на обществените отношения. Днес у нас масовата архитектура изразява безропотно съществуващите обществени отношения, не им се противопоставя (с малки изключения), поради което работи за тяхното възпроизвеждане. Исторически архитектурата е показала как може да помага за формирането в автократични или тоталитарни общества: комплексът Версай, Франция или обектите на националсоциалистическа Германия, фашистка Италия и култовския период в СССР. Модернизмът в архитектурата (от началото на XX в.) е възприеман в зората си като възможен „коректив“, но ни доведе до печалния факт на интернационалния стил и масовото строителство в социалистическия лагер. В условията на демокрация и плурализъм, еднозначно влияние на архитектурата, в смисъл на коректив, е по-трудно разгадаемо – но вярвам, че интелигентно реализираната архитектура, наситена с въздействащи духовни послания, влияе положително на обществените отношения.

Има ли такова нещо като архитектурна култура – все пак Хегел казва: „Цели народи са се изразявали архитектурно“?

Да, вярвам, че има. Многопластовата, интердисциплинарна специфика на архитектурата предполага обобщения, приближаващи се към „архитектурна култура“.

ОФИС СГРАДА
„Абротеа Интернешънъл“ – макет

Силуетни планове

*„Шератон“, София
надстройка на зала „Роял“*

Бутик „Cartier“, София

ГЛАСЪТ НА БЪДЕЩИТЕ АРХИТЕКТИ

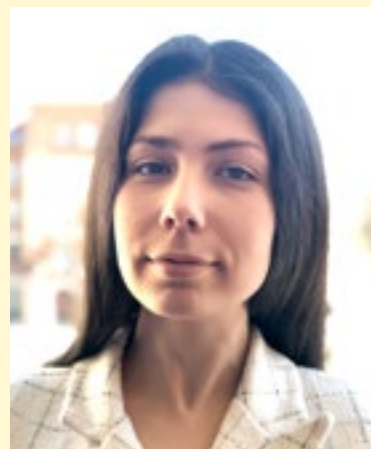
Катрин Стойнева
Екатерина Милошевска
Никол Каменова
Росица Мирчева
Ангела Златанова
Десита Дучева
Татяна Иванова

Въпроси:

- Защо искате да бъдете архитект? В България или другаде?
- Има ли съвременни постижения на българската архитектура, от които се учите?
- Как бихте препроектирали своя град?

Катрин Стойнева

Катрин Стойнева е студентка в V курс програма „Архитектура“, с втора специалност „Интериорен дизайн“, в Нов български университет. Архитектурата за нея е проектиране на живот без ограничения и форми. Участва в учебни пътувания и семинари в Турция, Гърция, Италия, Испания и Русия. Обследва и заснема на терени в София. Участва в конкурс „Трета студентска работилница“. Класира се на второ място. Стажува в архитектурно бюро „Сдружени архитекти“ ООД.

Защо искате да бъдете архитект?

От малка обичам да рисувам. Рисуването на красиви къщи, сгради и паметници ми доставя голямо удоволствие. В момента рисуването ми помага за първоначални идеи при стартиране на даден проект. Както преди, така и сега за мен архитектурата е създаването на пространство за обитаване – самото жилищно пространство, това в негова близост, както и самият град. Архитектурата за мен е един творчески процес, изкуство, в което ти влагаш всичко. Изразяването на мисълта към ръката и да се прехвърли към хартията, проекта на компютъра или проекта от 3D принтиращото устройство начертава пътя към реализирането на един успех.

От много години, преди да дойде моментът за избор на специалност и университет, постоянно мисълта беше за пространството, в което живея, как бих го променила, за да се чувствам по-добре. Вървя към целта да се превърна в професионалист, проектиращ сгради за хората, със стартиране на задълбочени проучвания, обемно-пространствени решения, работа и реализиране. Най-голямата награда за един архитект според мен е да види реализиран своя проект, както и усмивките и щастливите лица на обитавашите го хора.

В България или другаде искате да практикувате професията?

Разбира се, в България на първо място. Това е мо-

ята родина! Съвременните информационни технологии и комуникации дават възможност за работа на архитекта от разстояние.

Има ли съвременни постижения на българската архитектура, от които се учите?

Налице са много постижения на българската архитектура от началото на XXI в., с които трябва да се гордеем, учим и да следваме техния пример. Десетки са сградите в различните области като здравеопазване, спортни зали, жилищни и бизнес сгради. Обликът на много градове в България е напълно променен за две десетилетия. Разбира се, има и други „постигновения“, от които ние също трябва да се учим и никога да не повтаряме.

Как бихте препроектирали своя град?

Повече зеленина, по-малко моторни превозни средства, повече чист въздух! Живея в гр. Перник, град с изключителна история с миньорите, металурзите и машиностроителите! Но това вече е минало. В настоящия момент половината от трудоспособното население работи в столицата София. Бих променила много неща. Повече зеленина и детски площадки в междублоковите пространства. Изграждане на велоалеи и пешеходни зони в централната градска част. Ограничаване до минимум движението на моторните превозни средства в централната градска част, както и изграждане на паркинги в непосредствена близост. Осигуряване на екологично чист градски транспорт.

Екатерина Милошевска

Екатерина Милошевска е на 22 години. Родена е във Видин, но от 13 години живее в София. От малка обича да рисува и моделира, независимо от материала и предназначението (живопис, графика, комикси, глина, керамика, дървообработка, създаване на бижута от кожа и различни метали). Любимата ѝ техника в рисуването е акварелът. Другата ѝ страст са езиците – учила е руски, немски и английски, като за последния има сертификат и правоспособност за преподаване. След като завършва средното си образование в чуждоезиков профил, спец. „Графичен дизайн“, решава, че интересите ѝ в областта на изкуствата, но и на жизнената ни среда се задълбочават и започва образованието си в Университета по архитектура, строителство и геодезия и към момента завършва III курс специалност „Архитектура“.

Защо искате да бъдете архитект? В България или другаде?

Избрах тази специалност, тъй като усетих необходимостта от това да използвам артистизма и любопитството си за света най-общо за това да се опитвам да подобрявам жизнената среда на хората дори в най-малък мащаб.

Харесва ми колко многоплатова е професията във всяко отношение, това че всеки проект представява ново приключение, решава нова задача, изисква проучване в най-разнообразни области. Лично за мен съчетанието между антропология, множество видове изкуства, но и прагматизъм, пространствена мисъл и функционализъм прави работата на архитекта много отговорна, но безкрайно интересна.

Мечтая след дипломирането си да специализирам извън България, за да погледна нещата от още една гледна точка, да натрупам опит в нова, различна и по-конкурентна среда, на базата на който след това да реша коя среда за развитие предпочитам.

Има ли съвременни постижения на българската архитектура, от които се учите?

Въпреки че положителните примери тук са по-скоро единици на фона на посредствеността, определено има такива, от които учим много и ни се иска те да бъдат представителна извадка за съвременната българска архитектура, защото подобни проекти не отстъпват по нищо на све-

товните съвременни постижения.

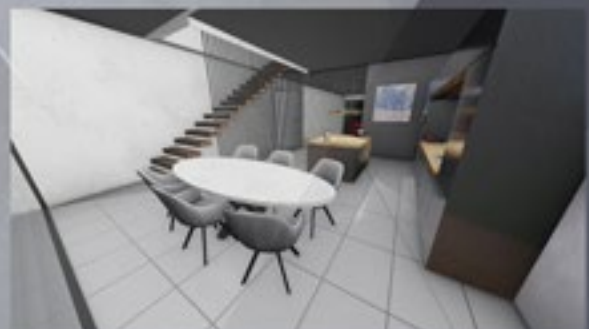
Как бихте препроектирали своя град?

Аз и част от колегите ми много често си мечтаем, гледайки чуждестранни преустройствени решения, че подобни промени лесно могат да се въведат и тук чисто технически. Става въпрос обаче за цялостната концепция, която липсва – а именно градът да е планиран „за хората“, а не те да оцеляват в него и въпреки него, което се наблюдава напоследък.

Например затварянето на части от градския център за автомобилен достъп, преустройването им в изцяло пешеходни зони и създаването на многоетажни паркинги наоколо, което вече е факт в редица европейски градове, би спомогнало в много направления: от една страна, повишаването на качеството на въздуха, поощряването на използването на алтернативни превозни средства, намаляването на шума водят до цялостно подобряване на качеството на градската общност.

От друга страна, това също би обособило градското ядро като историческа, културна и търговска зона, в която човешкият мащаб е от значение, вече изградените сгради и забележителности не са изложени на толкова агресивни влияния и не на последно място, посетителите могат да усетят духа на града, който е уникален за всяко населено място, а жителите биха вършили ангажиментите си по-сигурно и спокойно в подобна среда.

ИНТЕРИОР

Сдвоена жилищна сграда В с. Кладница
– фасади, екстериор, интериор

УСЕЩАНЕ НА МЯСТОТО

ЦЕНТРАЛНО ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО И ПОПУЛЯРНО ОБЩЕСТВЕНО МЯСТО-В ОПРЕДЕЛЕНИ ЧАСТИ ОТ ДЕМОНОСТРАЦИОННОТО СЕ СЪБРАТ РАЗЛИЧНИ ГРУПИ ХОРА, КОЕТО ВОДИ ДО:
-УСЕЩАНЕ ЗА ЧАСТ ОТ ОБЩНОСТ
-УСЕЩАНЕ ЗА СПОКОЙСТВИЕ И УЮТ; ОТКЪСНАТОСТ ОТ НАТОВАРЕНОТО ДВИЖЕНИЕ, КОЕТО Е В НЕПОСРЕДСТВЕНА БЛИЗОСТ.

ЖИВОТ НА ПРОСТРАНСТВОТО

- СИЛНО ПОСЕЩАВАНО ОКОЛНО ПРОСТРАНСТВО
-ПОВЕДЕНИЕ: ПРЕДИМНО ПРЕМИНАВАЩИ И ПОЧИВАЩИ ПОСЕТИТЕЛИ, СЪЩО СПОРТУВАЩИ

СОЦИАЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ

-СОЦИАЛЕН СЪСТАВ: ЖИВЕЕЩИ В БЛИЗОСТ, КАКТО И ПОСЕТИТЕЛИ ОТ ГРАДА; СТУДЕНТИ - МЛАДИ СЕМЕЙСТВА С ДЕЦА; С ДОМАШНИ ЛЮБИМЦИ
-ДИНАМИКА-СЛЕДОБЕД-ВЕЧЕР
-ДОСТЪПНОСТ - ПРЯКА, БЕЗ ПРОПУСКАНЕ И ОГРАЖДЕНИЯ

НАСОЧЕНОСТ И ЦЕЛ
ОБЕКТЪТ Е НАСОЧЕН ПРЕДИМНО КЪМ
НАЙ-АКТИВНИТЕ ПОСЕТИТЕЛИ В
ОТДЕЛНИ ЗОНИ-КУЛТУРА; CO-WORKING
SPACE; АКТИВЕН ОУДИТ

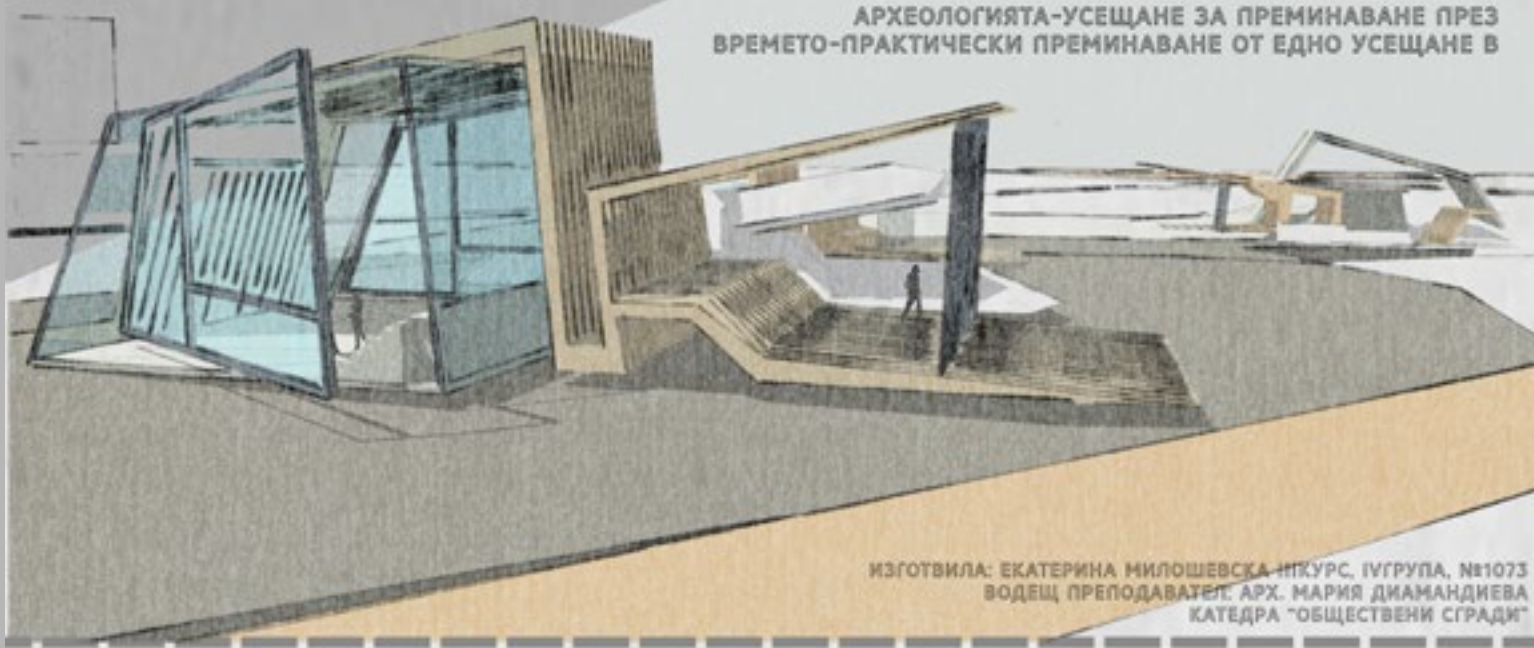
ТЪРСЕНИ ПРЕЖИВЯВАНИЯ:
РЕКРЕАЦИЯ, ОПОЗНАВАНЕ, НАМИРАНЕ
НА ВДЪХНОВЕНИЕ, НАУЧАВАНЕ ЧРЕЗ
ИГРА

ПАВИЛИОН НА СЕТИВАТА

/ТЕМА: ПАМЕТ/

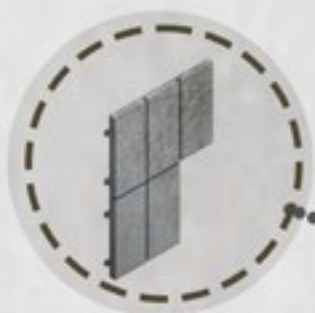
КОНЦЕПЦИЯ:
-БОГАТА ИСТОРИЯ-ПРЕСЪЗДАВАНЕ И АСОЦИАЦИЯ С
НАПЛАСТЯВАНЕТО НА ИСТОРИЧЕСКИ ПЛАСТОВЕ В
АРХЕОЛОГИЯТА-УСЕЩАНЕ ЗА ПРЕМИНАВАНЕ ПРЕЗ
ВРЕМЕТО-ПРАКТИЧЕСКИ ПРЕМИНАВАНЕ ОТ ЕДНО УСЕЩАНЕ В

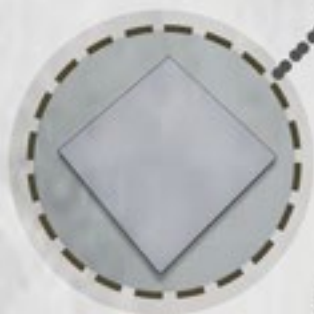

ЭКСТЕРИОР

PAPERCRETE

BIRCH PLYWOOD

ECO-FRIENDLY
FROSTED POLYCARBONATE

ИНТЕРИОР-В
КОНТРАСТ С
ЭКСТЕРИОРА

Никол Каменова

Никол Каменова е на 22 години от София. Завършва Софийската математическа гимназия „Паусий Хилендарски“, след което е приета в УАСГ. Дядо ѝ - проф. д-р арх. Стефчо Димитров, е преподавал в катедра „Градоустройство“. Лятото работи с деца в детска спортна академия, дейност, която ѝ носи спокойствие и удовлетворение.

Защо искате да бъдете архитект? В България или другаде?

Здравейте, казвам се Никол Каменова, на 22 години от София и съм студентка по архитектура в Университета по архитектура, строителство и геодезия. Към този университет се насочих сравнително рано, след като разбрах, че ми се отдава да чертая. Макар в семейството ми да има и други архитекти, не съм получавала натиск от тяхна страна в избора си за висше образование и затова искрено се надявам да следвам достойно стъпките им. Желанието ми да бъда архитект е подбудено от стремежа за създаване, за това да ме има, да мога да оставя следа след себе си. Искане ми се един ден да мога да кажа ето това е мое дело, с което се гордея и което е от полза за някого - в случая на бъдещия клиент, надявам се, който се чувства комфортно в мястото, което съм проектирала за него.

Има ли съвременни постижения на българската архитектура, от които се учите?

Много интересен въпрос, който не си бях задавала досега. За мен пример за подражание са повечето преподаватели, които ми водят било то лекции или упражнения в университета, с които израствам както като бъдещ архитект, така и като личност. Макар и да съм само трети курс, смятам, че съм попадала на невероятни професионалисти, които успяват да ме влюбят още повече в архитектурата и още повече ми показват, че и в България има как да просперираш, стига да имаш амбиции и желание за развитие. (Тук искам да изкажа искрени благодарности на д-р

арх. Мария Диамандиева, която беше мой водещ преподавател за проекта „Павилион на селищата“ към катедра „Обществени сгради“, който без нейната подкрепа и съвети нямаше да бъде това, което е.)

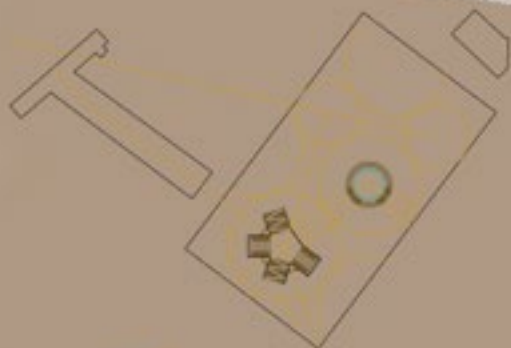
Как бихте препроектирали своя град?

Макар да съм родена и израснала в София, отскоро живея на едно много по-различно, малко и сплотено място – град Добричице. Ако имам възможност да го препроектирам, бих го направила един съвременен-старинен град, базиран на зелената енергия. С възможности за лесно и спокойно преминване през целия град с електрически тротинетки, по-малко места, по които да се движат коли и повече пешеходни пространства, връщайки ни към истинското детство (макар и на 22 години, съм щастлива, че имам възможността да съм от последните поколения деца, израснали на улицата, играейки от сутрин до вечер, без телефони, таблети и всякакви смарт гаджета). Потопен в полите на три прекрасни планини - Рила, Пирин и Родопите, Добричице разполага с немалко богатства, които, реализирани по правилния начин, могат да създадат по-голяма работна среда за жителите му. Като по този начин те да останат в родното си място, а не да търсят реализиране в големия град – като например София. За целта е необходимо изграждането на нови детски градини и учебни заведения, повече озеленени пространства, контакт с природата и блясък от мобилните технологии. Всичко това би било само в плюс на хората, за да успеят да открият себе си и да се радват максимално на живота.

"Небесен театър"

Павилион на сетивата

УНИВЕРСИТЕТ
ПО АРХИТЕКТУРА
СТРОИТЕЛСТВО
И ГЕОДЕЗИЯ

Разположението на сградата е силно обвързано с оста на гарнизонното стрелбище, което се намира в непосредствена близост до павилиона. Формата му е повлияна от издължената част на стрелбището - сякаш тя е взета и е пречупена на две парчета, които се пресичат и чийто център лежи на оста на стрелбището. На тази правилна петъгълна форма ярко контрастира водната площ, която е с кръгла форма. Макар и коренно различни, двете съоръжения са обвързани помежду си - центърът на кръга лежи на една линия с центъра на петъгълника, както и всеки кръг на водната площ и на стълбите, може да се впише в петъгълника. Идеята за цялата тази композиция идва със стремението към движение, към повече активност. Тези действия са провокационни от наличието на немалко стълби, по които хората да се изкачват и слизат или пък да си почиват на пейки с формата на големи стъпала. Сякаш един театър, който събира млади и стари, малки и големи се издига на високо и се извисява над парковата среда, за да излъкнат чудесата, които хората могат да създават. За да е достъпно това обаче за всички хора са изградени рампи позволяващи на майки с колички или хора в неравностойно положение да се изкачат на голямата площадка и също да се насладят на шоуто.

Изготвил: Николай Казанков, 3-ти курс, 4-та група, 2022г.
Ръководител: д-р арх. М. Димитрова, 2023г.

"Небесен театър"

Павилион на сетивата

УНИВЕРСИТЕТ
ПО АРХИТЕКТУРА
СТРОИТЕЛСТВО
И ГЕОДЕЗИЯ

Изготвил: Никол Калчев, 3-ти курс, 4-та група, 2020
Ръководител: д-р арх. М. Димитрова, 2022

Росица Мирчева

Росица Мирчева е родена на 14.08.1999 г. в Дупница. Завършва гимназия с английски език и математика в Самоков. В момента е в трети курс, специалност „Архитектура“ в УАСГ. Мечтае чрез архитектурата и образованието да подобри света. Интересува се от архитектура, изкуство, история, психология, философия и фотография.

Защо искате да бъдете архитект? В България или дръгаде?

На първо място искам да бъда архитект, за да участвам активно в борбата за промяна в отношението на архитектурата към природата и да доказвам, че чрез малко повече усилие двете неща могат да съществуват в унисон едно с друго. Другата главна причина е, защото искам да подобря средата, която обитаваме, като проектирам с осъзнатост за две неща, които, струва ми се, често се пренебрегват в настоящето, а именно свързаността на отделната сграда с единното цяло на града и вписването ѝ в архитектурния и историческия контекст на обкръжаващата я среда. И не на последно място, искам да бъда архитект, за да създавам неща, които да въздействат, които да карат хората да се замислят и които да ги научат на нещо. Ще се радвам, ако имам възможност да замина в чужбина, но със сигурност бих се върнала, за да подпомогна подобряването на обстановката тук.

Има ли съвременни постижения на българската архитектура, от които се учите?

Има множество добри съвременни сгради, проектирани от български архитекти, които са будни интерес в мен и които съм анализирала, като

по този начин съм се учила от тях. Струва ми се, че те откриват един добър и светъл път, по който родната ни архитектура да поеме.

Как бихте препроектирали своя град?

Ще говоря за София, тъй като оттам имам най-много наблюдения и съм се замисляла неведнъж за проблемите на града. Мисля, че е нужно центърът да бъде облекчен откъм автомобилно движение. Той трябва да служи на човека – пешеходец и велосипедиста, а не на автомобила. Следователно бих направила повече улици пешеходни (дори и не през цялото време, а например през уикендите или през определени часове), бих инвестирала в неща, които карат хората да оставят автомобилите си и да предпочетат други начини на придвижване – удобен градски транспорт, множество безопасни велоалеи – удобното и бързо придвижване играе съществена роля за свързаността на по-периферните квартали с центъра; бих увеличила таксите за паркиране, бих превърнала множеството ненужни паркинги в места за отдих. Последно, но не от градоустойствена гледна точка, бих обърнала повече внимание на архитектурното ни наследство от минали периоди, голяма част от което, за съжаление, е в процес на разпад към настоящия момент.

ПЪТЯТ ПАВИЛИОН НА СЕТИВАТА

СИТУАЦИЯ И СЪЩЕСТВУВАЩО ПОЛОЖЕНИЕ

ИСТОРИЯ

МЕСТОТО Е СИЛНО СВЪРЗАНО С ВОЕННАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ. СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО ТАМ СЕ Е НАМИРАЛ СОВИЯНСКИЯ ВОЕНЕН АРСЕНАЛ. ПО-КЪСНО ТАМ Е БИЛО ИЗГРАДЕНА СТРЕЛБИЩЕ, В КОЕТО МНОЖЕСТВО КОРА, СЪПРОТИВЛЯВАЩИ СЕ НА ВЛАСТТА, СА ЗАГУБИЛИ ЖИВОТА СИ. ВЪКЛОЧИТЕЛНО И П БЪЛГАРОВ

ФОРМА И ПРОСТРАНСТВО НА ПАВИЛИОНА

КАК КОНТРАСТЪТ МЕЖДУ ДВЕ
ПРОТИВОПОЛОЖНИ ЧАСТИ ЗАСЯВА
ВЪЗДЕЙСТВИЕТО ИМ

ОПЗИЦИЯ: ДОБРО-ЗЛО, КОСМОС-КАОС,
МИР-ВОЙНА, СВЕТЛИНА-ТЪМНОТА,
ПРОСТОРНО-ТЪСНО, РЪЗКО-ПЛАВНО

СВЕТЛИНА ТЪМНОТА

ОТРИЦАТЕЛНА ЧАСТ - ТЪМНА, ОСТРА,
НЕХОДОВА, ОБЯВКА, РЪЗКА,
СЪМВОЛИЗИРАЩА ЗЛОТО, ВОЙНАТА

СВЕТЛА ЧАСТ - СВЕТЛА, ПРОСТОРНА,
ПЛАВНА, СЪМВОЛИЗИРАЩА МИРА И
ДОБРОТО

ВЛИЯНИЕТО НА
ЗЛАТНОТО СЕЧЕНИЕ
ВЪРХУ ЧОВЕКА,
СЪЗДАВАЩО
УСЕЩАНИЕ ЗА
КРАСОТА ЧРЕЗ
БАЛАНС И
ХАРМОНИЯ

СЪЗДАВАНЕ НА МАРШРУТ НА
СЕТИВАТА, ТУНЕЛНО ПРЕМИНАВАНЕ
ЗА ПРЕЖИВЯВАНЕ НА ЕДИН
КАТАРСИС, СВЕТЛИНА В КРИЯ НА
ТУНЕЛА

ПРЕЖИВЯВАНЕ НА ЕДИН ВИД
ПРОСТРАНСТВО В ДРУГ -
ВЪЗДЕЙСТВИЕ, ИГРА СЪС
СЕТИВАТА

ПЪТ ОТ ЗЛОТО КЪМ
ДОБРОТО - РАЗБИЖДАНЕ НА
СЕТИВАТА

АНТРОПОМЕТРИЧНИ
ПРОСТОРНОСТИ - ЕДНА ОТ
НАЙ-ЕКОЛОГИЧНИТЕ
ОБЛАСТИ

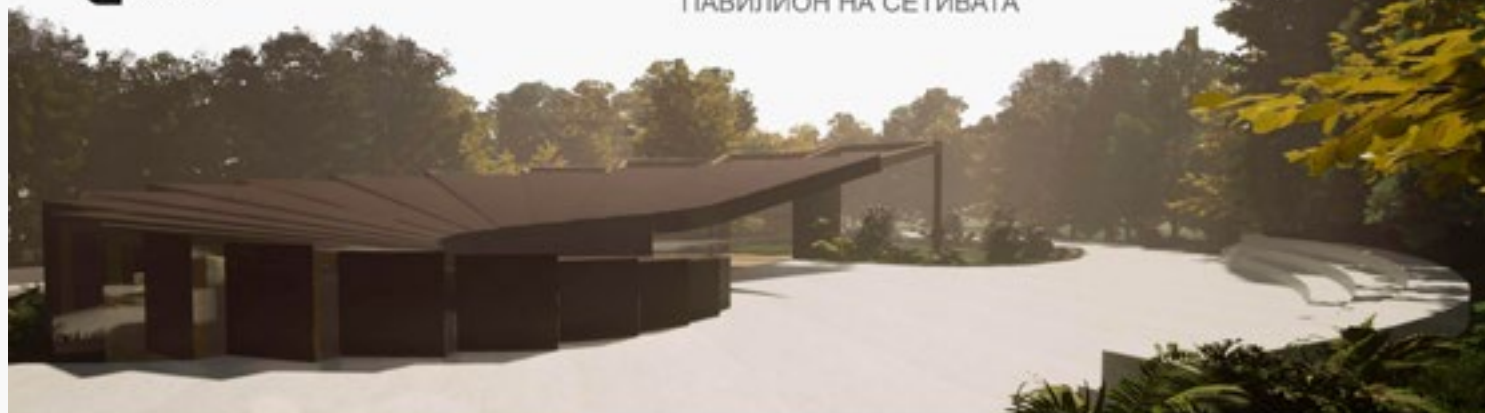

РАМКОВА
КОНСТРУКЦИЯ
ОТ СЛЕПЕНА
ДЪРВЕВИНА -
ЧУВСТВО НА
ТОПЛОТА, УКОТ

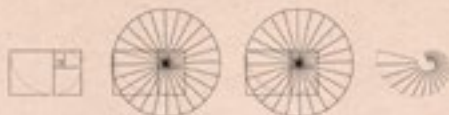
СТЪЛЕНА
ОКЪМЕНА ВАЗАДА
- ОТВОРЕНОСТ,
ОСВЕТЕНОСТ,
ПРОСТОРНОСТ

ПЪТЯТ ПАВИЛИОН НА СЕТИВАТА

ИСТОРИЯТА, РАЗКАЗАНА ЧРЕЗ СЕТИВАТА

НА БАЗА ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИ КОНТЕКСТ НА МЯСТОТО, ПАВИЛИОНЪТ ПРЕСТАВА ИСТОРИЯТА НА ТЪМНИТЕ ВРЕМЕНА ОТ ЧОВЕШКАТА ИСТОРИЯ ИЗОБРАЗОВАНО, НО РАЗКАЗАНА НЕ С ДУМА, АМИ ЧРЕЗ СЕТИВАТА. ТЪМНАТА ЧАСТ ОТ ПАВИЛИОНА ПРЕСТАВА ЧУВСТВОТА И ИЗГЛЕДИТЕ НА ХОРАТА ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНА. СВЕТАЛА ЧАСТ ГЛАВНО СИМВОЛИЗИРА БЕЗГУЩЕНОТО И СВЕТО НАШЕ НАСТОЯЩЕ. КОНТРАСТА МЕЖДУ ДВЕТЕ ЧАСТИ ЦЕЛИ ДА НАКАРА ХОРАТА ДА ОЦЕНЯТ ДОБРОТО В НАСТОЯЩЕТО НИ, КАТО ГО СРАВНЯВАТ СЪС ЗЛОТО В МИНАЛОТО.

МАРШРУТ НА СЕТИВАТА

ДВЕ ЧАСТИ, КОИТО ПЛАВНО СЕ ПРЕЛИВАТ ЕДНА В ДРУГА.

ПО-ОСЕЗЕМА ЛЮДСКА ОТКЛОННОСТ НАЛИЧЕ - ЗАЛОЖЕНО В ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА, ОЦЕНЯВАНЕ НА НЕЩО КОГАТО ТО ЛЮДСКА.

ПЪРВА ЧАСТ ОТ ПАВИЛИОНА - ТЪМНА, НИСКА, ТРОНА, НЕ ДОПАМА КОМФОРТНА -> РАЗБУЖДАНЕ НА СЕТИВАТА.

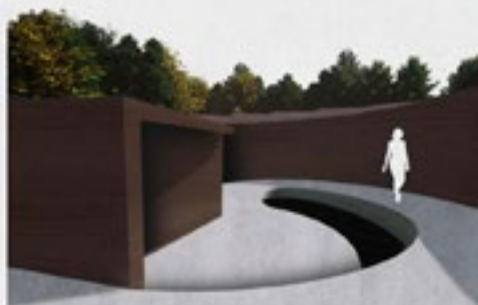
ДРУГАТА ЧАСТ - СВЕТА, ПРОСТОРНА - ИГРАЕ РОЛЯТА НА СВЕТИЛНАТА В КРАЯ НА ТУНЕЛА, НА НАДЕЖДАТА В ТРУДНАТА СИТУАЦИЯ.

ЧРЕЗ ТАКИ ИГРА СЪС СЕТИВАТА НА ЧОВЕК СЕ ПОЛУЧАВА ЕДНА ДИНАМИКА, КОЯТО ОСВЕН ДА МУ

АРХИТЕКТУРАТА КАТО ПРЕЖИВЯВАНЕ, А НЕ ПРОСТО ОБРАЗ

ПАВИЛИОНЪТ Е РАЗПОЛОЖЕН ТАКА ЧЕ ТЪМНАТА МУ ЧАСТ ДА Е ОТКЪМ СТРЕЛБАЩЕТО, А СВЕТАЛА ДА СЕ ОТВАРЯ КЪМ ПАРКА - СТРЕЛБАЩЕТО СИМВОЛИЗИРА МИНАЛОТО, А ПАРКЪТ - СВЕТОТО НАСТОЯЩЕ. С ПРОДЪЛГОВАТА ФОРМА НА ПАВИЛИОНА СЕ СЪЗДАВА НАСОЧЕНОСТ, ЕДИН МАРШРУТ НА СЕТИВАТА, КОИТО Е ПРОДЪЛЖЕН И ИЗВЪН ПАВИЛИОНА ОТ ПРИЛЕЖАЩЕТО МУ АЛЕН.

Анджела Златанова

Анджела Златанова е на 22 години. Родена е в София, израснала е в Дупница. Още от дете иска да се занимава с изкуство и търси пътя към него. Учи в Националната гимназия за приложни изкуства „Свети Лука“. Там има възможността да участва в изложба в Австрия, Виена – „Дом Витгенщайн“ и да спечели Националния конкурс за изящни, приложни изкуства и дизайн през 2016 г. В момента е трета година студентка в УАСГ и гледа да използва всяка възможност за развитие.

Защо искате да бъдете архитект? В България или гругаде?

Винаги съм имала интерес към изкуството и съм искала да създавам такова, но не толкова абстрактно. Архитектурата дава рамка на художественото и се създава нещо реално, което е функционално, използваемо и същевременно естетически красиво. Това е нещото, с което искам да се занимавам и да развивам, смятам, че бих взела максимално пример, знания и опит от архитектурата по света, но бих я приложила в България. Ако човек се посвети изцяло на нещо и работи върху него, то ще пожъне успехи, затова в България или не, зависи само от човека.

Има ли съвременни постижения на българската архитектура, от които се учите?

Смятам, че българската архитектура се развива и ние като следващо поколение архитекти трябва да продължим това развитие. Всеки пример, който е на ниво светска архитектура е повод за вдъхновение и гордост за българската архитектура.

Как бихте препроектирали своя град?

Моят град бих искала да бъде по-зелен, да бъде за хората и те да се чувстват добре в него, като не ги откъсва толкова рязко от природата. Бих проектирала повече паркове, екосъобразни сгради, функционална пътна мрежа, която да създава удобни връзки между различните точки на града. Един нов град, но същевременно запазващ в себе си миналото и съобразен с културното наследство и примерите за архитектура или история от миналото.

Локацията избрана за проекта се намира на централно място в град София, заключена между големи сгради, паметници на културата, примери от 20-ти, 19-ти век. Усещането, което те носят е монументално и силно в различни аспекти. Националният дворец на културата належава със своя брутализъм, Гарнизонното стрелбище със силната си история, хотел Хилтън - паметник за столицата, който отново с обема си носи тази монументалност. Затова реших концепцията за павилиона ми да бъде едно "бигство" от тази тежка, сива и груба среда.

СИТУАЦИЯ М1:1000

Основен елемент, чрез който се влияе на пространството в павилиона е пречупването на светлината през различните плоскости в различен цвят.

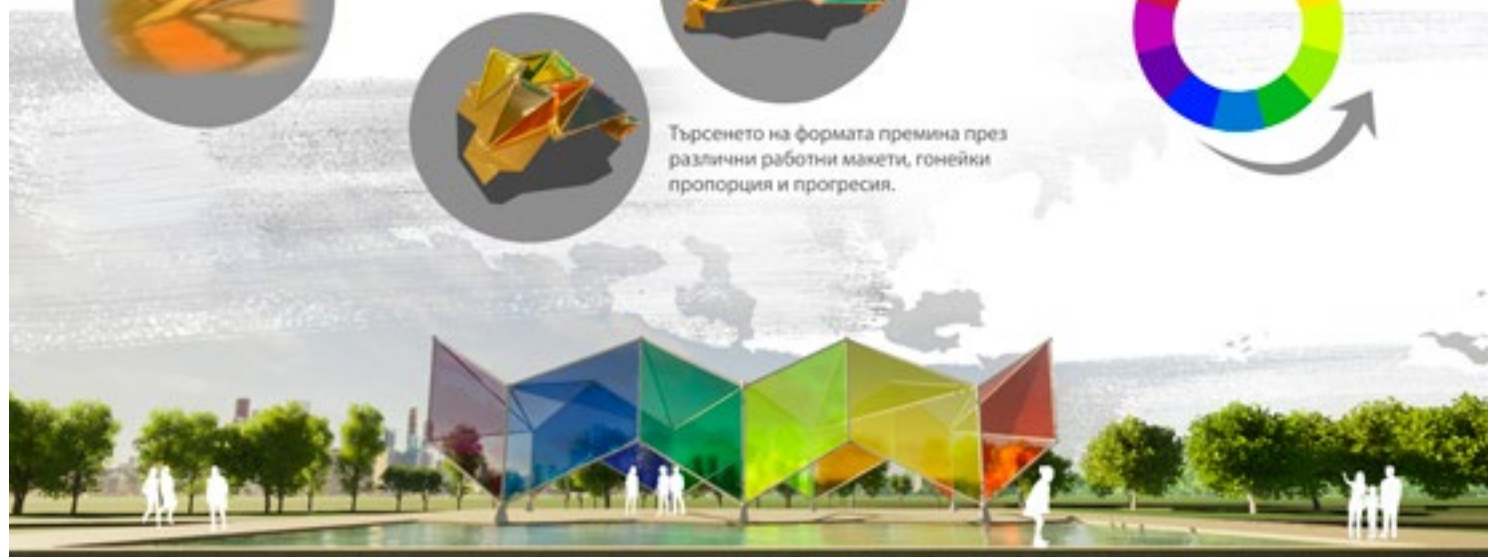

Търсенето на формата премина през различни работни мащета, гонейки пропорция и прогресия.

СИТУАЦИЯ М1:2000

Основната концепция и идея за създаването на павилиона, като една цветна алтернатива за преминаващите към парка хора, реших да осъществя като използвам цвят и стъкло като основен инструмент за въздействие. Влизайки в един своеобразен спектър на цветовете, влияейки на сетивата пространствено и визуално, хората излизат от градската, сива среда.

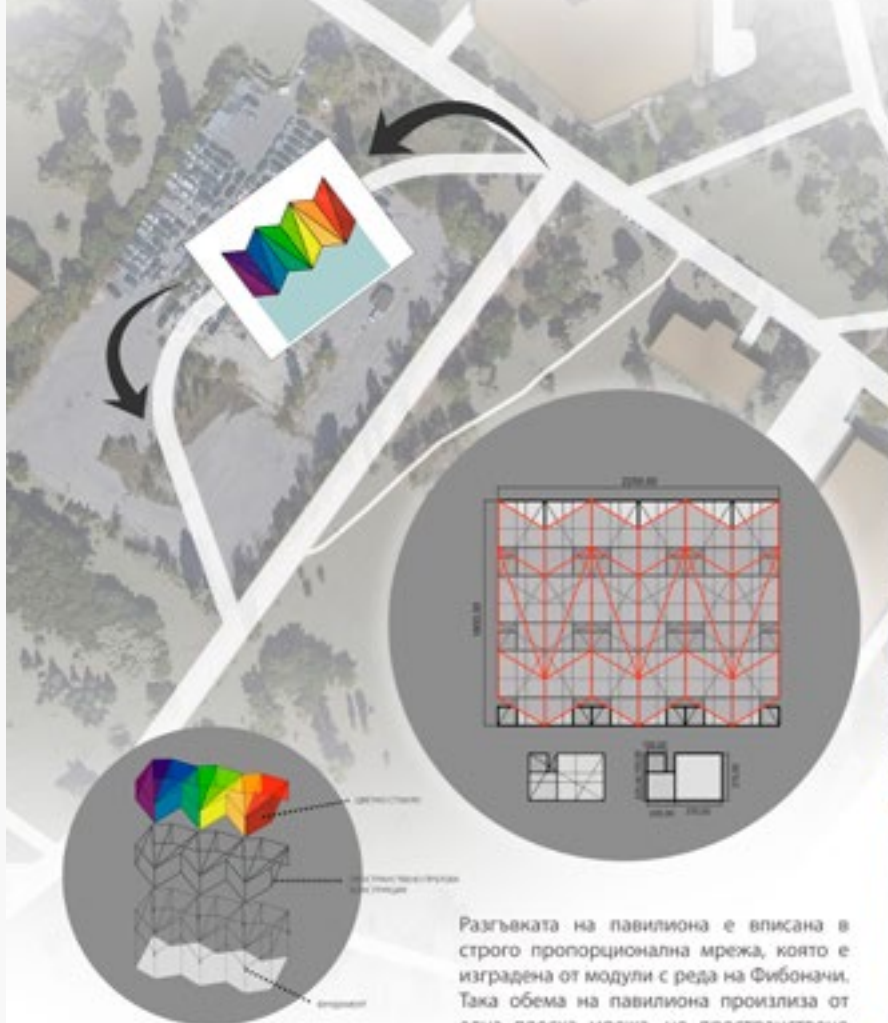
SPECTRUM

ПАВИЛИОН НА СЕТИВАТА "ЮЖЕН ПАРК"

УНИВЕРСИТЕТ
ПО АРХИТЕКТУРА
СТРОИТЕЛСТВО
И ГЕОДЕЗИЯ

Катедра "Обществени сгради"

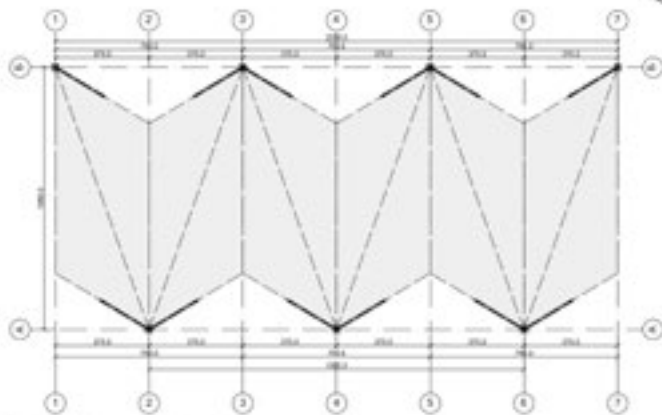

Разгъватка на павилиона е вписана в строго пропорционална мрежа, която е изградена от модули с реда на Фибоначи. Така обема на павилиона произлиза от една плоска мрежа, но пространствено крие в себе си една точна пропорция.

Павилионът работи като пространствено прътова конструкция, но ако се погледне с по-просто око тя изглежда като една цветна оригами, която привлича вниманието.

ИЗГЛЕД ОС 1 М 1:200

КОТА ±0.00 М 1:100

ИЗГЛЕД ОС А М 1:200

ИЗГЛЕД ОС Б М 1:200

Десита Дучева

Десита Дучева е родена в Шумен. Завършва Професионалната гимназия по строителство, архитектура и геодезия през 2013 г. със специалност „Строителен техник“. През 2019 г. завършва магистратура във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, специалност „Архитектура“ към катедра „Архитектура и урбанистика“. Участва в различни форуми, конкурси и уъркшопове в сферата на архитектурата. Работи в семейната строителна фирма Ди Ай Ди – Билдинг ЕООД Шумен. Работи като действащ проектант по част „Архитектура“ в архитектурно бюро „Димика – 70“, Шумен. В момента работи в Община Шумен на длъжност Старши експерт Териториално и селищно устройство в Дирекция „Устройство на територията“.

Архитектурата – професия на миналото или на бъдещето

Когато говорим за архитектурата, ние често свързваме тази дума със сложните чертежи, скучните учебници, трудните за четене книги, формулите и изчисленията.

Когато говорим за архитекта, ние го възприемаме като изпълнител на техническа задача.

А замисляли ли сме се, че тази фигура изгражда света около нас, защото всичко около нас е архитектура. Домът, в който живеем, градът, който харесваме или не харесваме, паркът, в който се разхождаме, улиците, по които вървим.

Замисляли ли сме се, че архитектурата влияе на настроението ни, моделира поведението ни, формира естетическите ни нагласи, предпоставя изборите ни.

Ако се върнем назад във времето... Пред очите ни изникват градини и дворци, мостове и катедрали, които ни пренасят в миналото, за да усетим духа на Античността, готиката или барока. Да се възхитим на творческия гений на архитекта, сътворил Рим в миналото или Барселона днес.

Архитектурата е техническа наука и изкуство. (Уикипедия)

Да! Архитектурата е наука! Защото тя е и математика, и физика, и история!

Да! Архитектурата е изкуство! Защото тя провокира въображението ни и гради духа на времето!

И най-вече... архитектурата е култура, защото гради свят над този, който ни е даден!

Да! Архитектът е творец и стойността на сътвореното от него се оценява от хората и времето.

Затова бих си позволила да сменя „или“ с „и“.

Архитектурата е професия на миналото. И на бъдещето!

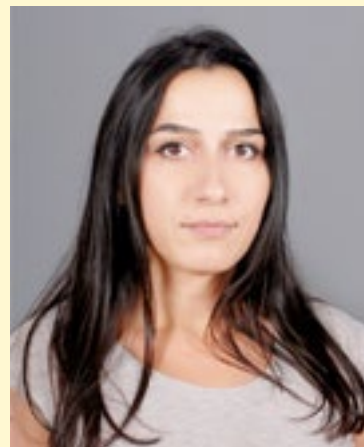

„Мегалополисът“ срещу „Градът за хората“.
Автор на илюстрацията: Hansruedi Ramsauer.

Татяна Иванова

Татяна Иванова завършва средно образование в ПГСАГ „Васил Левски“, гр. Варна през 2007 г. със специалност „ВиК“. Две години и половина изучава „Строителство на сгради и съоръжения“ във ВСУ „Черноризец Храбър“. Прехвърля се в специалност „Архитектура“ в същия университет. Предстои ѝ дипломиране.

През всичките тези години, успоредно с обучението си, не спира да работи като чертожник на строителни конструкции и архитектурни обекти във фирма за строителен надзор.

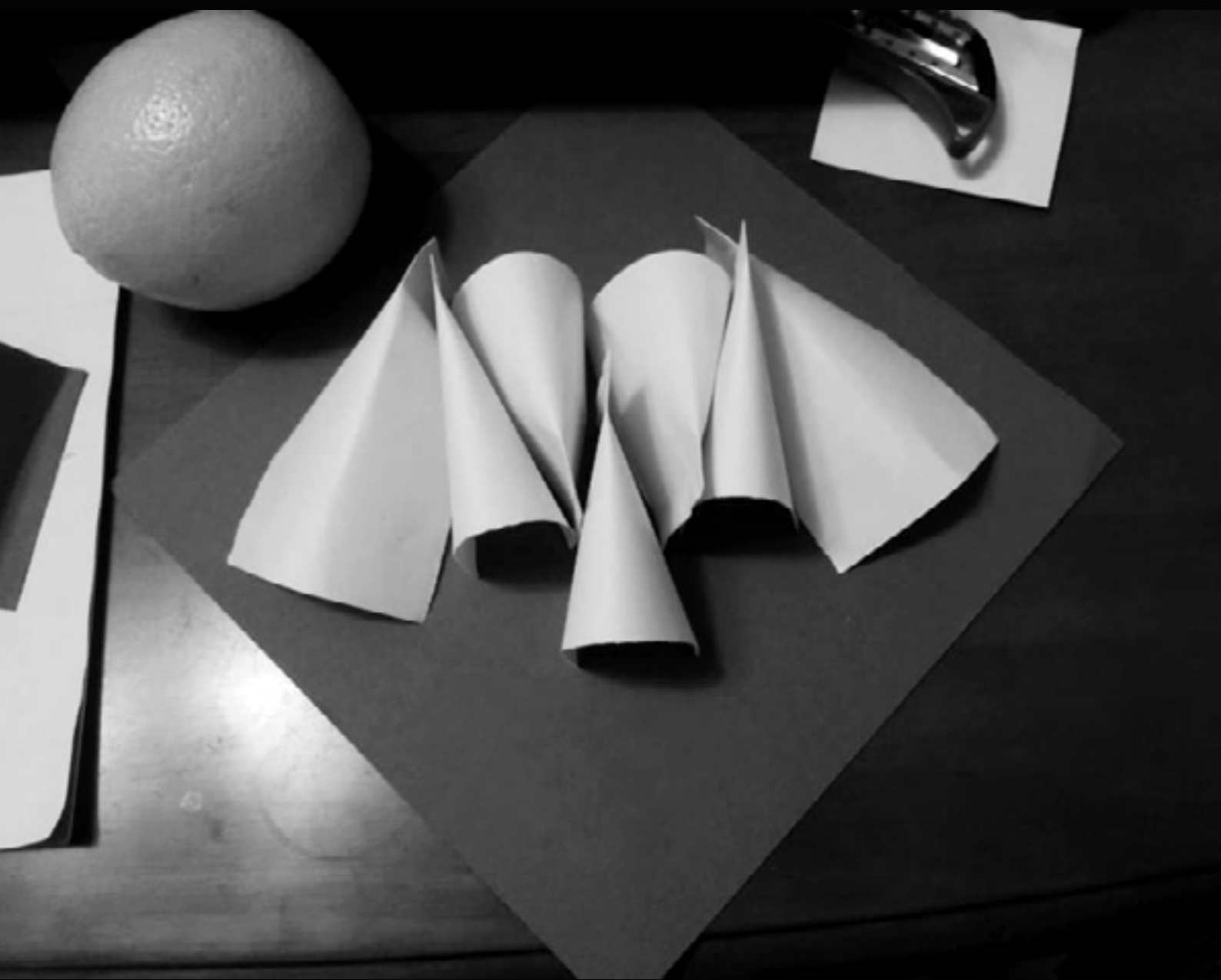

Защо (все още) искам да стана архитект

Огледайте се! Какво виждате? А, именно това е и отговорът на въпроса. Колкото души прочетат това есе, толкова отговора ще има. Колкото души видят моето Аз, т.е. моята архитектура, толкова и отговора ще получа, за да се разбера. Архитектурата е моят начин да опозная себе си. Разбира се, аз не започвам с увода... а отзад напред... Ето тази моя характерна единица (да върша всичко отзад напред) забелязах едва когато се „запознах“ с архитектурата. Тя ми помогна да усетя предела на силите си и да видя, че колкото изящна и обладаваща е, толкова и болезнено полезна е. Едното не успява да съществува без другото. Тласна ме да достигна до почти края на въображението си, казвам „почти“, защото винаги може и още. Именно това успя да ме заинтригува! За да си архитект, винаги може и повече, да се променяш – и то към добро. Промяната е най-хубавото, което може да ти се случи. Развитие, което те обогатява и те кара да се чувстваш още по-жив. Спираш да си гребнав, гледаш всичко от съвсем друга гледна точка досега. Виждаш по-ясно и осъзнаваш, че нещата, които досега са били покрай теб, а ти не си забелязал, всъщност винаги са били там... следователно със сигурност има още и още... затова продължаваш с новата гледна точка – по-богата, по-висша!

Знаем, че без цел животът няма особен смисъл, а за да станеш архитект, това безспорно е цел, която да преследваш. Архитектурата я преживяваш, даваш от себе си толкова много и получаваш нещо неописуемо, но пак казвам, зависи от гледната точка. Ако ти наистина си „роген“ архитект, от всеки резултат ще извлечаш само положителното и ще продължаваш да надграждаш и опознаваш себе си.

Трудно е, а да не кажа, че почти и невъзможно архитектурата да се описва с думи... тя се чувства! Архитектурата е начин на живот... тя е навсякъде, както казах – „Огледайте се!“! Вглеждайки се и анализирайки детайлите, виждам света около себе си – проектиран, дотолкова, че да се заемем ние с довършването му. Макар и една малка частица от цялото, аз имам възможност да бъда част от този процес и не се замислям и за миг да спирам да искам да стана архитект. Както се казва, в добро и лошо, в болест и здраве, бедност и... т.н., обвързани докрай!

Композиция

ДРУГИТЕ ЗА НАС

проф. Александър Кьосев
доц. Георги Лозанов
г-р Зафер Галибов
Албена Спасова

Въпроси:

- Имате ли любимо място или любими места в София или в друг български град?
- Как бихте определили архитектурата в София в последните 20 години?
- Важна ли е за обикалящата ни среда и каква е ключовата роля на архитектурата в начина ни на живот?
- Мислите ли, че архитектурата е пренебрегната от общественения дебат и ако да, защо?
- До каква степен архитектурата може да бъде коректив на обществените отношения?
- Има ли такова нещо като архитектурна култура – все пак Хегел казва: „Цели народи са се изразявали архитектурно“?

проф. Александър Кьосев

Александър Кьосев е професор по история на модерната култура и директор на Културния център на Софийския университет. Изследователските му интереси обхващат проблемите на четенето, визуалната култура на града, културната история на тоталитаризма и прехода. Публикациите му включват четири книги на български език; той е редактор и съставител на колективни изследвания на английски, немски и български език; много от статиите му са преведени на английски, немски, френски, холандски, украински, чешки, полски, румънски, сръбски и македонски език.

Имате ли любимо място или любими места в гр. София или в друг български град?

Да, имам разбира се. Но личните любими места не съвпадат със забележителностите на града, не съвпадат дори с „кътчетата с атмосфера“. Те са биографични и обикновено трудноразбираеми за други, защото в тях има носталгии и тайни любови. Все пак за едно такова място ще кажа – това са чешмичките с минерална вода, залепени за фасадата на Банята. Като деца не знаехме кой е Петко Момчилов, нито кой – Харалампи Тачев, но ходехме там да пием чудната сладка и топла, почти гореща вода, натискахме сифоните и си мокрехме носовете. Вероятно съм вече геологически стар, защото днес ми се струва, че водата на тези чешмички вече не е така топла, а и мирише иначе, какво стана с моето любимо място, дали не са се променили подпочвените минерални води...?

Как бихте определили архитектурата в гр. София в последните 20 години?

Като хаос. Не съжалявам за урбанистичното планиране на социализма, но тогава имаше мисъл за общи пространства и регулацията им от името на някакво общо (всъщност тоталитарно) благо. Днес има най-вече пазарни инициативи и архитектура на дивия капитализъм, не се спазват ограничения, описани в ЗУТ, градът страда от тотално визуално претоварване и замърсяване. Борят се два доминиращи стила – импровизации около

мутробарока срещу глобалната стъклено-офисна естетика; те се комбинират с псевдосаниране и оплескване на фасади с климатици и каквото ни хрумне. На върха на това градът е претоварен със статуи, мемориални плочи, паметни знаци и пр.; техният брой нараства. Да не говорим за т.нар. „визуално замърсяване“.

Преди няколко месеца присъствах на прекрасна изложба на САБ, посветена на архитектурните награди за миналата година – видях прекрасни сгради и пространства, истинска съвременна архитектура – и се учудих: това в София ли е? Защо не съм го виждал? Хаотичният архитектурен антиурбанистичен контекст направо крие подобни постижения, прави ги невидими под хаоса. А най-страховити са „Люлин“ и „Младост“, където сивотата и овехтялостта на соцблоковете е съчетана по абсурден начин с пъстротата на нахлуващия див капитализъм.

Важна ли е заобикалящата ни среда и каква е ключовата роля на архитектурата в начина ни на живот?

Този въпрос вероятно е реторичен. Ние правим града, а той прави нас. Добрата градска среда има не само архитектурно, нито само социално или естетическо влияние, тя има морално влияние върху своите граждани. Ако градът е погреден и уютен, той кара да се срамуват онези негови обитатели, които са непогредени, грозни и агресивни. Не че

зи премахва, но ги прави чужди тела и те виждат това.

Ако си помислим сега, всеки от нас може да каже име на поет, на писател или художник, актьор, певец или режисьор, около който ние можем да се обединим. Дали хората могат да кажат име на голям световноизвестен или български архитект? А нали архитектите са тези, които създават средата, в която живеем и работим. Мислите ли, че архитектурата е пренебрежната от общественения дебат и ако да, защо?

Архитектурата може би е била пренебрежната, когато е имало истински обществен дебат и в него са били важни литературата, киното, изобразителното изкуство. Днес такъв дебат почти няма, той е заменен от life style предавания по БНТ, в които всичко е повърхностно, вече малко от младите хора могат да кажат имена на творци, те казват имена на звезди. А автентичният културен живот се е разпаднал на гилдийни сфери – киномани, меломани, литературомани, визуалисти и пр. Архитектурата не може да бъде в центъра на подобен интелектуален живот-имитация, а освен това тя може да има световни звезди, но няма български. Истинските български имена – Момчилов, Торбов, Койчев, Васильов, Торнъов, Овчаров и пр., са „подземни авторитети“, известни на малцина. Но колцина са тези, които са чели добри, нехристоматийни български поети? Или познават български живописци?

До каква степен архитектурата може да бъде коректив на обществените отношения?

На този въпрос отговорих по-горе.

Има ли такова нещо като архитектурна култура – все пак Хегел казва: „Цели науки са се изразявали архитектурно“?

Според мен, по памет, Хегел е казал, че „цели епохи“ (а не науки) са се изразявали архитектурно. Имал е предвид главно онези епохи, от които са останали повече архитектурни паметници и по-малко картини, устна поезия и пр. Днес мислим епохите сложно: те не се изразяват по никакъв монолитен, единствен начин, говорят едновременно на много, и то противоречиви езици, изразяват различни гледни точки, говорят както дискурсите на победителите, така и езиците на победените, маргинализираните и пр. Архитектурата никога не е била единствен език, на който се изразяват епохите, тя освен това е скъпо изкуство и затова е език главно на победители и богати: това прави изказването на Хегел опасно и ретроградно. Но има и демократични политики при правене на архитектура, а по-горе описахме и ситуация в София, в която демократичните политики и стопанските механизми при правене на архитектура са се разпаднали до множествен частен хаос, с възможност общинските пари да се използват по всякакви корупционни и полузаконни схеми под това, монополи и картели на строителни фирми и пр. Тук на Хегел би му била бедна фантазията.

Градски пейзаж, гр. София.
Снимка: <https://unsplash.com>

Чешмите до Централна минерална баня, гр. София, арх. Ст. Константинов,
Снимка: от личен архив на д-р арх. Мария Диамандиева

доц. Георги Лозанов

Георги Лозанов е доцент, медиен експерт, журналист и изкуствовед. Роден е през 1958 г. в София в семейството на известни архитекти. Завършил е философия в Софийския университет, където от 1983 г. преподава в Журналистическия, а по-късно и във Философския факултет. Автор е на стотици научни, коментарни и критически статии и студии, на документални филми, на телевизионното предаване „Необичайните заподозрени“, куратор е на изложби. Издал е есеистичните книги „Какъвто трябваше да бъда“, „Мое дясно“, „Земното щастие“.

Може ли човек да има любима сграда?

Може, разбира се, архитектурата като всяко изкуство буди чувства, макар и може би не толкова отчетливи като любовта и омразата. Но привличане и отблъскване със сигурност съществуват. Всички имаме маршрути, които предпочитаме заради отделни сгради по тях и други, които по същата причина избягваме. В София например все гледам да мина покрай сивите министерства – на отбраната и на вътрешните работи или покрай тъй наречената „Red Apple“ до Южния парк, покрай кои сгради не ми се минава не си заслужава труда да изброявам.

Но и нещо повече в подкрепа на архитектурната еротика – спомням си, когато видях Танцуващата къща на Франк Гери в Прага, изпитах ревност към обитателите ѝ, че всекидневно проникват в нея. Тя по един възбуждащ начин съчетаваше демонстративната си екстравагантност с някаква извинителна тривиалност, приличаше на привлекателна жена, която не е сигурна в това и очаква ти да ѝ го кажеш.

Как бихте определили архитектурата в София в последните 20 години?

Като по-добра от предишните 20 години и много по-добра от масовото жилищно строителство и куловата партийна архитектура през соца.

Доколкото оценката е въпрос на сравнение, тя, естествено, е в полза на XXI век. Иначе само по себе си развитието на градската ни среда носи всички белези на бедността, алчността и корупцията, които, естествено, водят до лоша, естетически безпомощна архитектура. Така става, защото естетическото въздействие е въпрос на свобода, а тя в архитектурата се постига с пари, с много пари (далеч повече и от филмопроизводството) и с творческа независимост от тези, които ги дават. Свободата в изкуството не е каприз, а материал, подобен в случая на бетона и стъклото. Дефицитът ѝ се чувства и в най-успешните образци от последните 20 години (да кажем по булевард „България“ или в началото на „Цариградско шосе“), лишава ги от авторско самочувствие, обрича ги на имитативност. И докато за постмодернизма задочният диалог, интертекстуалността, цитатът и пр. спадаха към естетическите му принципи, сега, когато той отмина исторически, подобни подходи звучат (най-малкото) старомодно и навяват скука.

С други думи, когато престанем да бъдем най-бедната и най-корумпираната страна в ЕС, архитектурата ни като с магическа пръчка ще стане по-добра. Защото има български архитекти, които могат да я направят такава, проблемът не е архитектурен, а политически.

Сграда на „Народно събрание 2“, гр. София.
Снимка: <https://unsplash.com>

Защо значимите български архитекти са не-известни? Мислите ли, че архитектурата е пренебрегната от обществения дебат и ако да, защо?

Мисля, защото у нас така и не се намери специфичният публичен език, на който архитектурата да бъде разказана – онова, което очите виждат, устата да могат да го изрекат, ръката да го напише. Говоря не за функцията, с която една сграда принадлежи на собствениците си, а за културните ѝ послания, които принадлежат на цялото общество. С тях тя влияе върху мисленето, вкуса и идентичността на всеки, в чийто кръгзор попадне. Много повече и за много по-дълго дори от сериала „Дързост и красота“, да речем. Но за разлика от наративните изкуства, посланията на архитектурата са далеч по-абстрактни и поради това по-трудни за разчитане и обяснение, изискват напрезната интерпретативна работа. Тя не е по силите на журналистиката, чийто език е събитуен и сензационен, и тя се интересува от градската среда само доколкото предизвиква скандали и буди подозрения за престъпление. Тук големият отсъстващ е критиката, която до Десети ноември беше в идеологически капан – приемаше се, че ако критикуваш „Младост“ или НДК например, не критикуваш архитектурата им, а направо държавата и Партията, по чието решение са построени. След промените пък още по-малко бяха тези, които имаха волята да занимават битово изнервената и политически вострашената аудитория с естетически въпроси. А и самите архитекти предпочетоха да си мълчат, жертва на компромиси, които публично не могат да оправдаят, или просто убедени, че работата им е да проектират, а не да дебатира.

Наскоро обаче най-после излезе на български език христоматийното съчинение на Витрувий „За архитектурата“, което не просто слага началото на дискурса за архитектурата, а демонстрира, че правенето ѝ и говоренето за нея са неразривно свързани в общ културен процес, не могат едно без друго. И не е нужно да се връщаме чак до Римската античност, произведенията на прочутите съвременни архитекти като Норман Фостър, Ян Мин Пей, Даниел Либерскинд, Заха Хадид, Франк Гери, Рикардо Бофил, Том Мейн, Рем Колхаас и т.н. задължително повличат след себе си шлейф от обсъждания, в които и те самите участват. Именно това ги превръща в „звезди“ и създава митологичен ореол около творчеството им, който от своя страна ги кара сами да не творят архитектура според традиционните представи, а своеобразна архи-

тектурна митология на границата между реалност и фикция и същевременно да предизвика в аудиторията очаквания за такава архитектура, да трупа компетентност за разбирането ѝ.

Може ли архитектурата да работи като коректив или критика в обществените отношения?

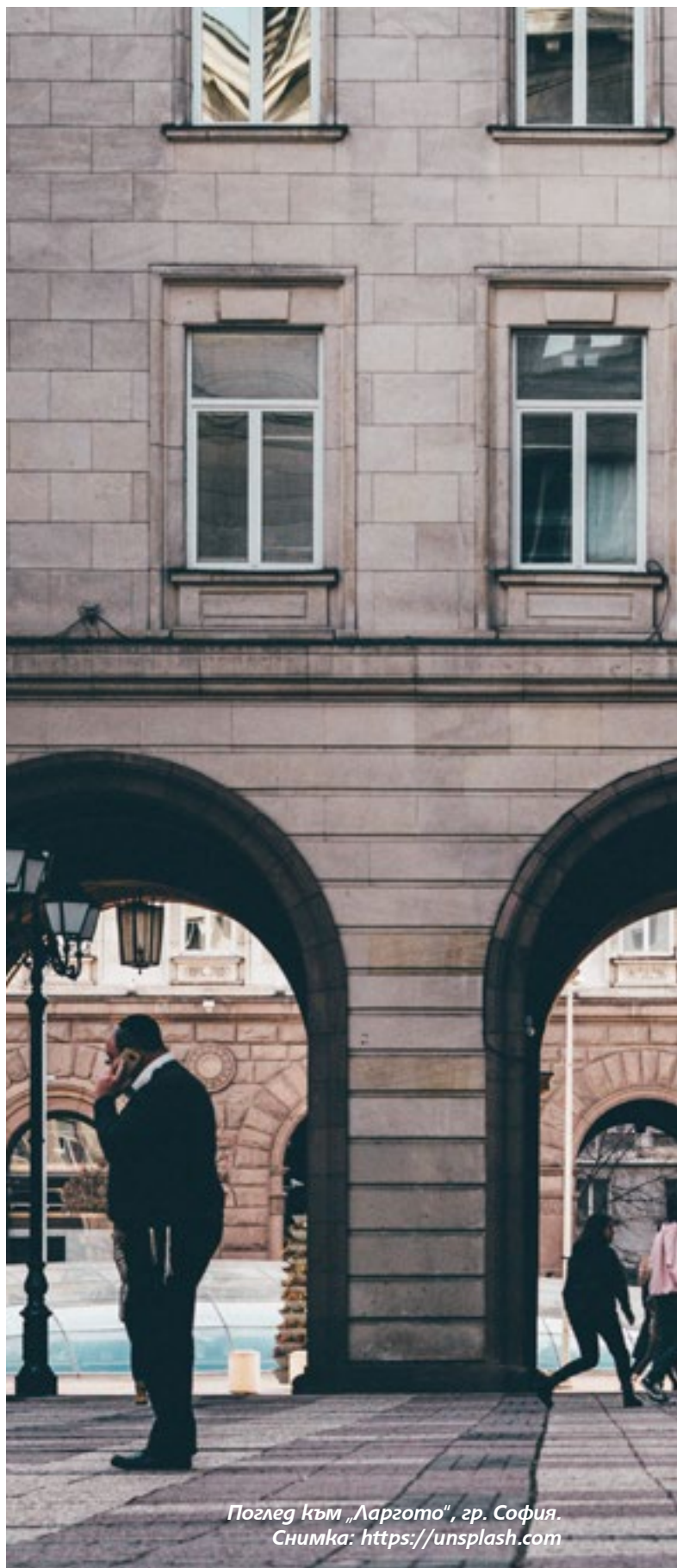
Да спомена пак Витрувий, който е убеден, че задачата на архитектурата е да структурира социалното пространство, оттам – да формира отношенията между обитателите му и в последна сметка да ги научи как съвместно да живеят в него. Дори той да идеализира и надценява ролята ѝ, едва ли има съмнение, че тя е първата, която ти показва къде си попаднал – в демократични или тоталитарни времена, дали толерантността или властта създават духа на мястото, в чии ръце са ресурсите – на аристокрацията, буржоазията или мафията и т.н. И съответно залага поведенчески матрици.

Има ли такова нещо като архитектурна култура – „Цели народи са се изразявали архитектурно“ според Хегел?

Несъмнено, мисля, че всичко, което казах дотук, го потвърждава. Въпросът е, че далеч не всяка архитектура успява да надграсне утилитарната си функция и да излъчи културни послания, които при това да стигнат до бъдещите поколения. Ето например сградите около Ларгото в София в техния „сталински барок“ носят отчетливо послание за някаква религия без бог, което може да не ни харесва, но е майсторски предадено. Така е, защото е резултат от работата на някои от най-големите ни архитекти от онова време. И тъкмо защото са големи, хем са извели посланието, хем деликатно са го омекотили и очовечили – чрез детайла и особено с атриума на Министерския съвет, който е доловим цитат на православен манастирски двор, където религията има Бог (винаги съм се чудил как безбожните пролетарски велможи са го допуснали).

На втория план на тази архитектурата се дължи това, че в нея, въпреки откровения ѝ тоталитарен характер, има нещо предразполагащо. Както и това, че лесно се поддава на постмодерна преконтекстуализация, какъвто опит беше направен в хотел „Шератон“. Впрочем въпросният атриум си е чист постмодернизъм, изпреварил постмодернизма.

Няма съмнение, че предците са се изразявали архитектурно, необятна тема е обаче дали сме длъжни да приемаме безмълвно това, което са ни казали, дали имаме право да им отговорим и как.

Поглед към „Ларгото“, гр. София.
Снимка: <https://unsplash.com>

g-p Зафер Галибов

Зафер Галибов е фотограф и фотожурналист, изследовател на фотографията, завършил е ВМЕИ в София и след това специалност „Културология“ във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. През 2014 г. защитава дисертация в Института за изследване на изкуствата в БАН. Бил е фоторедактор в списанията „Лада“ и „Наша родина“, завеждащ фотоателие „Главпроект“, работил е в Малък градски театър „Зад канала“ и в Националната галерия за чуждестранно изкуство. Автор е на книгите „Фрагменти от една революция“ (2020) и „Светлописите“ (2017), а също и на специалните албуми „Владимир Висоцки“ (1994), „Движение“ (2001) и др. Фотографиите му са били представени в експозиции в Полша, Франция, Израел, Москва, Австрия, Дания, Гърция, Финландия, Румъния. Автор е на изложбите „Фрагменти от една революция“ (2017), „Лицата на душата“ (2016), „Звездите на джаза“ (2015), „Джаз фокус“, в чест на Милчо Левиев (2015), „Пазителката на думите“ (2014), „Афро-американски джаз легенди“ (2012), „В ателието“ (2010), „Лица и събития по дългата улица между София и Тел Авив“ (2010), „Паметта на лицата“ (2008), „Фотографии от Израел“ (2007) и др. През месец март тази година представи изложбата „Homage“ – модулна фотография в галерия-книжарница „София Прес“. Тази година получи награда „Златен век“ звезда за принос към развитието на българската култура.

В не много далечното минало, началото на 80-те години на миналия век, когато се изсичаха дърветата по бул. „Скобелев“ и булеварда по Перловската река, софиянци се бяха наежили, защото изсичането ставаше нощем, тайно от гражданите. Естествено се създаде една гражданска инициатива – „Клуб на приятелите на архитектурата на София“. Неин председател бе небезизвестният бунтар, главен редактор на списание „София“ Стефан Продев. Той бе направил един кръг от общественици около списанието и така борбата за изграждането и въвеждането на промени в града минаваше през публични дискусии и кореспонденция със столичната община. В този клуб присъстваха Блага Димитрова, Георги Мишев, арх. Николай Генчев, социологът Захари Стайков, скулпторът Георги Чапкънов, журналистът Ясен Антоф, археоложката Магдалина Станчева, арх. Георги Лабов, като представител на управителния съвет на САБ, и други известни имена от софийската общественост. Обсъждаха се публично проекти за комуникация и благоустройство на възлови места в града. Точно на тези обсъждания се роди истинската опозиция, която се включи по-късно в промените през 90-те. Клубът със своето активно участие направи две добрини за гражданите на София. Първо, измъкна от едно военно гробище лъва на скулптора Андрей Николов и се създаде ритуалният комплекс на „Незнайния войн“. Второ, при разчистването на терена около новото пространство при НДК членовете на клуба убеди-

ха партийната олигархия, че сградата на Арсенала не пречи, има историческа и художествена стойност и така тя беше запазена. Сега там се намира един от музеите за съвременно изкуство в София. Архитектурата винаги изпреварва промените в социалния живот. И сега става така, само че всичко е с отрицателен знак; пренаселени бетонни сгради в предварително проектираните комплекси като „Младост“ и „Люлин“, липса на детски градини и зелени площи. Искам да си припомня моите любими места в доброто старо време: на първо място това са книжарниците и кината, които никога не може да обясни защо се затриха. Как стана така, че банките и казината окупираха най-красивите и ценни места в града, като започна със сградата на Гендович, където съм виждал Дора Габе и Елисавета Багряна да пият следобедното си кафе, и завърша с централни пространства, които са заети от тях. Все още не е доказано, че човек не може да живее без пари. Но е доказано, че не може да живее без въздух, вода и храна. Кое от тези три неща произвеждат банките, за да може обществото да им ги предостави? Има градове в света, за които се знае, че пазят неприкосновени сакрални места, свързани с историята и духа на времето и те не могат да се продават или отдават заради каквото и да е пари. Отидете до Истанбул и Лондон и ще видите, че и на изток, и на запад хората тачат културната памет. Докато ние сякаш сме оперирани от памет, а значи и от бъдеще...

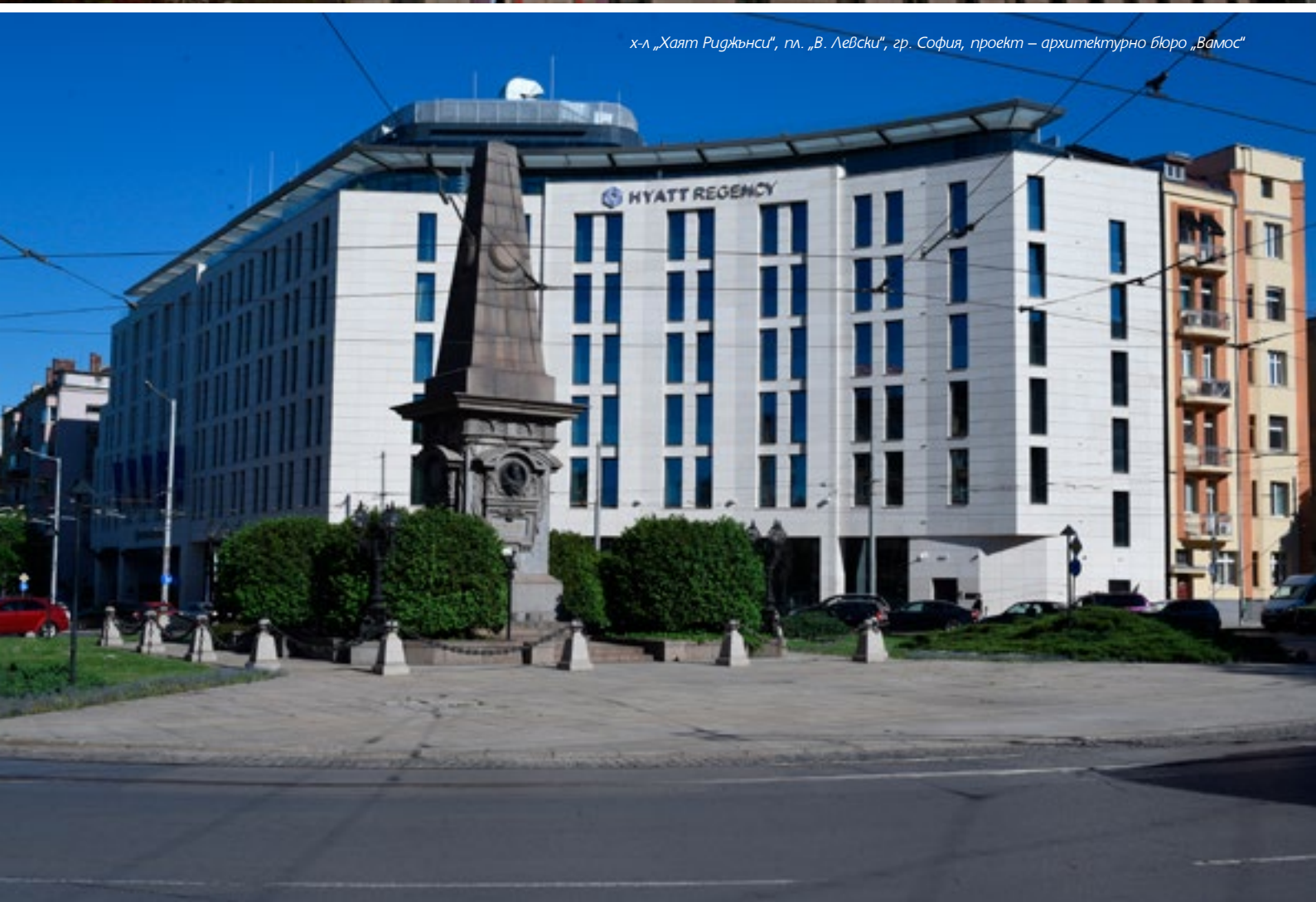

София е един много фотогеничен град. За тази фотогеничност най-много допринася близостта на планините и особено на Витоша. Тя присъства като силует и в най-старите гравюри на София, когато още не е била залесена. Основният изглед към 1907 г. е бил от булевард „Мария Луиза“ при Львов мост към Витоша, който по-късно архитектурите определят като южната ос на града. Значимостта на това понятие остава и до днес и продължава да вкарва в дискусии различните промени. Не трябваше да се допуска нарушение на правилото за градския пейзаж на София – да не се строят небостъргачи по южната ос на града. Този изглед е на всички – и на тези, които имат много пари, и на онези, които още не са се родили. Любимо място ми е старият център около Халиите, Джамията и Синагогата. Харесва ми стилът на архитектурата на старите сгради по ул. „Оборище“. Другата не толкова дълга улица с особен колорит и разнообразие на архитектурните изненади е ул. „Сан Стефано“. Похвална е източната порта на града, където се изградиха специфични и много ефектни архитектурни проекти. Много е странна нагласата на софиянци да живеят поблизо до Витоша. За мен бъдещето на София е на север. Около Орландовци имаме естествени възвишения, които могат да се решат от скицата на художника, в близост до комуникациите и с осигуряване на техническите зависимости и впоследствие озеленяване и благоустройство.

Жилищна сграда, гр. София,
Проект – „Б1 дизайн студио“

Гранд хотел „София“, проект – арх. Павел Цветанов

х-л „Хаят Риджънси“, пл. „В. Левски“, гр. София, проект – архитектурно бюро „Вамос“

Албена Спасова

Албена Спасова съчетава дейността на преподавател в НХА с дългогодишен опит в областта на администрирането и управлението на визуалните изкуства. Заедно с Божидар Икономов (1943-2016) и проф. Божидар Йонов създава Международното триенале на сценичния плакат и е част от екипа на фестивала „ФотоФабрика“. Интересите ѝ са в сферата на арт мениджмънта, развитието на аудиторията, ролята на комуникационните и рекламните практики за популяризиране на културата. Автор и съставител е на десетки специализирани каталози и албуми.

Имате ли любимо място или любими места в София или в друг български град?

В сърцето на София - отсечката „Шинка“ 1 – „Шинка“ 6 и не само защото професионалната ми и житейска съдба е свързана с тези два адреса (НХА и СБХ), но защото от стаята ми на ъгъла на улиците „Шинка“ и „Кл. Охридски“ се разкриват едни от най-красивите и знакови софийски покриви. Извън София – има много, много чудесни места, но първенството е на великото постижение на отец Методий Кусев – Аязмото в Стара Загора.

Как бихте определили архитектурата в София в последните 20 години?

Еклектична, което не винаги е дефект, но ми липсват нови сгради, проектирани и построени за конкретни културни институции – не преправени, а истински, отговарящи на съответните критерии за изложбена или музикална зала и пр.

Важна ли е заобикалящата ни среда и каква е ключовата роля на архитектурата в начина ни на живот?

Ключова ☺. Естествено, че е важна – природа, архитектура, инфраструктура, художествени намеси в градската среда и много, много други компоненти, които да изразяват човеколюбие, т.е. че човешкото същество има значение и неговото телесно и духовно благополучие е в хармония със средата.

Ако си помислим сега, всеки от нас може да каже име на поет, на писател или художник, актьор, певец или режисьор, около който ние можем да се обединим. Дали хората могат да кажат име на голям световноизвестен или български архитект. А нали архитектите са тези, които създават средата, в която живеем и работим. Мислите ли, че архитектурата е пренебрегната от обществения дебат и ако да, защо?

Въпросът е отговор, а обхватът му е огромен. Бих се спряла само на това, че сериозни дефицити съществуват още на ниво начално и средно образование. Ако у децата и учениците не бива възпитаван интерес към архитектурата, то верните ви констатации още дълго ще останат в сила.

До каква степен архитектурата може да бъде коректив на обществените отношения?

В огромна степен – тя има силата не само да отразява тези отношения, но може да формира лични и обществени нагласи, и то на много и различни нива.

Има ли такова нещо като архитектурна култура – все пак Хегел казва: „Цели народи са се изразявали архитектурно“?

Удобен случай да разкажете на читателите какво е имал предвид Хегел?

Покривите на стара София
Снимка: <https://unsplash.com>

В ТЪРСЕНЕ НА ОТГОВОРИ

проф. д-р арх. Росица Никифорова
арх. Анета Василева
арх. Павел Попов
арх. Петър Диков
доц. арх. Йордан Търсанков
проф. арх. Благовест Вълков, д.а.н.
арх. Росица Браткова
арх. Лада Камиларова-Стойчева
арх. Михаил Стойчев
арх. Стефан Добрев
д-р арх. Пламен Генов

ДИЗАЙН ЗА АРХИТЕКТУРАТА – КРАСИВАТА СИЛА БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА ЗА ПОСЛЕДНИТЕ 20 ГОДИНИ

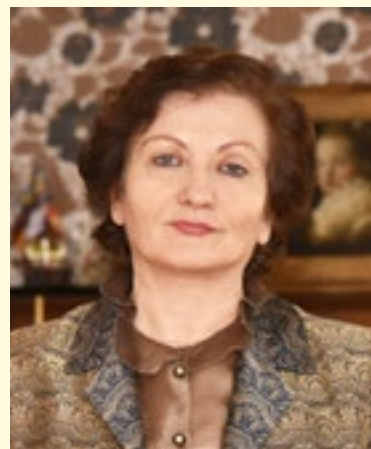
проф. д-р арх. Росица Никифорова

Проф. д-р арх. Росица Никифорова е Председател на УС на НПО „Варна Дизайн форум“.

Практикуващ архитект. Член на САБ, КАБ и IUA. Специализира чрез ЮНЕСКО в Германия. Експерт по културно наследство. Преподавател в НБУ – София, ВСУ – Варна, Университет „Никола Тесла“ – Белград, МАРХИ – Москва с лекционни курсове по интериор и дизайн, културно наследство и архитектура на търговски и бизнес сгради и комплекси.

Автор и съставител на книги за архитектурата и нейната теория на български и чужди езици.

Носител на множество престижни награди за проекти и книжнина.

Архитектура – Дизайн за архитектурата

Ако има проектна сфера, в която българските архитекти и дизайнери могат да съизмерват своите със световните постижения, това е тъкмо широкото поле на дизайн за архитектурата. Реализациите не са така натрапващи се и затова както грешките, така и блясъкът им са по-приглушени.

И този факт е в очевиден контраст с резултатите на самата архитектура. Затова вероятно през малкото изминали 20 години, периода 2000–2020, рядко се срещат опити да се правят решителни обобщения и критичен анализ на архитектурните реализации. В практиката има спонтанни изригвания на творческа смелост, които заглъхват във всеобщо колебание – това е най-много, което би могло да се констатира.

Липсва истинско историзиране на веществените/политико-икономическите архитектурни резултати или установяване на преноса на меродавни строителни технологии, определящи евентуален нов стил. Екологичното и контекстуално мислене са единствените несъкрушими и нетърпящи апелации принципи на архитектурен подход. Това е ситуацията в света, не само в Югоизточна Европа и съответно в България.

Въпреки че при ярко изразените архитектурни исторически стилове не е имало забавени анализи, за оптимален винаги се е считал 50-годишен период на критическо мълчание.

Този интервал се запълва с множество събития, които да удовлетворят любопитството, да придадат увереност, че е избрана вярната пътека, че има прогрес и развитие. Това са ежегодни награди, биеналета, триеналета, тематични изложби.

В пандемичната обстановка на 2020 и 2021 г. някои традиционни събития не се състояха или се отложиха. Авторитетното Венецианско биенале се отложи и отне по традиция нечетната година на конкурентното арт събитие в града на каналите. И тъкмо в това издание на Венецианското архитектурно биенале между 22 май и 21 ноември 2021 г. кураторите Дияна Вучинич и Анна Камс представят в изложбата „Skirting the Center: Svetlana Kana Radević on the Periphery of Postwar Architecture“ – Светлана Кана Радевич (1937–2000), югославската архитектка, учила при Луис Кан и Кишо Курокава, с нейните знакови реализации от 70-те години на XX в. Анализът за епоха, отдалечена на 50 години от днес и олицетворена в творчеството на Светлана Радевич, е спокоен и уверен в изводите, в откриването,

реабилитирането и степенуването на ценностите.

Появиха се и множество онлайн събития. Особено актуален стана съществуващият вече пет години (от 2016 г. насам) „Виртуален световен тур“ на изданието „Архитекти, не Архитектура“. Забележително е да се установи, че в реализациите личността на архитекта, както традиционно личността на дизайнера, се признават вече за определящи „марката“, т.е. стила.

Активно и главно онлайн продължават работата си форуми като най-авторитетната дизайнерска награда „Red Dot Design Award“¹.

Има и множество текущи дизайнерски събития за отличаване на постиженията. Проектът „Mirrorland“ на ATG Design (арх. Радосвета Попова, арх. Ивета Попова) спечелва отличието на Европа в категория Home Residential Apartment на International Property Awards за 2020 г. И такива форуми станаха мерило за постижения – там все още важи правилото на Реймънд Лоуи² от 60-те години на XX в.: „Грозното не се продава“.

Въпрос на език

В тази колеблива обстановка дизайнът за архитектурата не само, че не страда от липса на самочувствие, но произвежда резултати, признавани от авторитетни световни форуми – признак, по който все още съдим за качество. Следователно езикът на изразяване е бил разбран и оценен. Или друго – българските дизайнери в зоната на архитектурата боравят с кодове от глобалния език, удовлетворяват меродавни за света функции, формират приемлива за всички естетика.

Някои наричат това подражателство. Може да разглеждаме епигонството и като липса на патетичен патриотизъм – нали иначе в обществените отношения не искаме обвинения в национализъм. Ако резултатите са приемливи, може да категоризираме актуалната ситуация с фразата, описваща напредъка на Япония от Такаши Мацуока³: „Западна наука – източни ценности“.

Продължавайки този самоироничен анализ, ще си дадем сметка, че от патриотизъм в глобалния свят на дизайна, а и на архитектурата (при пренебрегване на контекстуалността) няма особен смисъл. Защото зарядът е в детайлите. Ако там със средствата на архитектурно-дизайнерския език са заложили стойности, традиция и смисъл,

¹ Проф. г-р Петер Зец (Peter Zec), основател на наградите „Roter Punkt“ през 1991 г. в Есен, Германия, на основата на традиции на асоциация „Verein Industrieform“ от 1954 г.

² Дизайнер от Франция, завладял САЩ и света с дизайн на машини, с легендарните логотипа на „Кока-кола“, „Ексън“, „Шел“ и „Студебекър“; списание „Тайм“ го нарича „човекът, който направи XX век красив“.

³ Американски писател от японски произход.

приносът им към цялото (завършения елемент, сградата, пространствата, събитието) е богат на въздействие, богат на интерпретации на разчетените кодове. Споменавам традиции и освен претворяването им имам предвид реалния наследен български опит от преди десетилетия. Съществуването например за определен период на Творческия фонд към САБ с работилници за реализация на елементи за архитектурата, създадени от екипи на архитекти, дизайнери и художници, е безспорно натрупване и има своето отражение в съвременето.

Въпрос на образование, въпрос на обществени отношения

Защо наричам дизайна за архитектурата „красива сила“ – не само заради самостоятелността му, но и заради обогатяващия потенциал, допринасящ за финализиране на архитектурно-дизайнерския замисъл на всяка задача. Гравитационната сила на дизайна (всички посягат към него) е съчетана с относителна демократичност в избора на решения от проектиращите.

Живеем в някакъв безпардонен капитализъм, а има алтернативи⁴ (радикален реформизъм – солидарен начин на живот, несъвместим с експлоатацията и екологичното разрушение), които предполагат истински реален избор, повече освободеност, повече лична отговорност. При тези социални отношения, без да е обречен (понеже е щастливо роден), намирам дизайна за по-пригоден към онези отношения, основани на емпатията и отговорността. Едно от основанията се съдържа в системата на съучастие на поръчващия/ползвателя при взимане на дизайнерските решения. Друго основание е преобладаващо екипният творчески принцип на проектите разработки.

Постепенно сферата на дизайна в архитектурата се е превърнала в *Primus inter pares*⁵.

В българската практика, по примера на световната, и като резултат от специализирано образование, вече отчетливо се издвигат три сфери на дизайна за архитектурата: интериорна среда, екстериорна среда и среда-събитие.

Специализираното образование за тази всеобхватна среда се осъществява в различни учебни заведения в България и по света. В Европа школите по дизайн, свързани и с архитектурно образование са най-честният случай – МАРХИ, Москва; АНО, Осло; НБУ, София; POLIMI, Милано. Самостоятелните школи по широк дизайнерски профил, вкл. интериорен дизайн, имат особена привлекателност – Florence Design Academy (F.D.A.), Фло-

⁴ Гебауер, Томас, Илия Троянов. Става и по друг начин (откъс от „Помощ? Помощ!“ на Томас Гебауер и Илия Троянов). // Либерален преглед, 8 април 2021.

⁵ Първ сред равни.

ренция; Delft University of Technology.

Подготвянето на дизайнери за нуждите на строителната индустрия е важен дял от специализираното образование. Там има два фронта на творческа реализация. Първият е създаване на дизайн на елементи и детайли за сгради (примерно фасадни решения, остъклени структурни фасади) и също за прототипи на станалите незаобиколими, но извънконтекстуални фирмени вериги супермагазини и заведения за хранене, разпръснати по целия свят. Вторият фронт е дизайнерска работа за специфични оригинални детайли на строително изпълнение, създаващо неповторимия образ на сградата и средата за обитаване – онзи мечтан, но недостигнат още етап, при който архитектите избират от богатия каталог на наши строителни фирми, вместо да чертаят до полуца неизпълними на местна почва решения.

Важно е да се отчете, че всепризнати резултати постигат възпитаници на най-различни образователни дизайнерски школи. Практиката в България от последните години го доказва.

Българската практика от 2000 до 2020 г.

За началото, средата и края на избрания период се спирам само на няколко знакови постижения на автори, идващи от различни образователни школи: архитектура, ландшафтна архитектура, дизайн. Освен предоставени авторски изображения те споделиха и възгледи върху дизайн-философията си, отговаряйки на въпросите ми.

Илиан Милинов става световноизвестен още докато работи за ORT Jsc. Моделът му Seatable (Стол/маса) печели наградата TOP TEN и „Стол на годината“ на Promosedia в Италия (2002). Този трансформируем комплект е широко разпространен и със своята икономична структура е предпочитано обзавеждане за конферентни и учебни зали. Има също първа награда за иновативност в Best of Neoson, Building Innovations Awards в Чикаго, отличен е и в Design Yearbook. През 2008 г. Милинов основава Ilian Milinov Studio. От тогава всяка година получава поне по една международна награда. Четири пъти е отличаван с престижната международна награда RED DOT Design Award, което е повече от амесстат за най-високо качество на разработките му.

Прави впечатление, че в изявлението си Илиан Милинов говори за произведенията си в категория „продукт“. При всички артистизъм на дизайна му, той мисли постиженията си като стока, която трябва да се продаде и да служи на хората. В света на дизайна за архитектурата много по-ярко се изявява потенциалът на творците за предприемачество (при изделията, както е в случая). Това е наистина комплексно разбиране на творческите задачи. Ето какво казва Илиан Милинов: „С две думи, вярвам, че до-

бият дизайн е комплексна задача, не само как да изглежда продуктът, но и да се обмислят всички други аспекти около него – как се произвежда, транспортира, експлоатира, съхранява, рециклира и т.н., като се прибави и малко изненада, и се получава“.

Доц. г-р арх. Александрина Ненкова⁶ има поредица от реализации на сгради и отличия за тях, включително „Сграда на годината“. Тук разглеждам постиженията ѝ в създаване, оформление и насищане с авторски елементи на вътрешни пространства.

Наричат работите ѝ (Таня Червенкова в списание „Идеален дом“) „мебели с архитектурен подчерк“. Коментарът е върху авторска концепция за серия мебели на жилище с всички функционални зони, показани в изложбена зала – покана от компания „Стил М“ към арх. Ненкова. Подобен подход е едва ли не първи за българските производители. Установена световна практика на големите фирми е зачитане на качества на автори, които биват канени да създават дизайн, първоначално за ограничени серии от елементи на фирмата производител.

Много от добрите резултати при формообразуването се дължат на употребата на иновативни материали. Постига се оригинален образ на продуктите, който води и до съществен пазарен стимул. В цитирания случай арх. Ненкова употребява най-традиционния – дървен материал, и постига впечатляващи оригинални резултати. Тя пояснява: „Стремежът към „чист“ и високотехнологичен детайл е обединяващ елемент в колекцията. Съзнателно търсена пластичност във вертикалните кухненски повърхности беше комбинирана и с напълно гладки и бели обемни модули, които всъщност служат за фон на приятната тоналност на брезата – друг вид дървесина с изключително естетично въздействие“.

Контролирайки активно и производството, тя извлича качество и от технологичния процес и изтъква: „В новата серия се наложи и категорично отричаният у нас метод за обработка на дървесина с матово покритие от масло. Нагласата за лакове в няколко пласта, създаващи плътен филм върху естествения фурнир беше постепенно преодоляна. След много опити в производствения процес се стигна до ефекта на отворена и по-релефна пора на дървесината“.

Друга реализация на арх. Ненкова е илюстрация на това, което наричам разлика в подходите към архитектурна и дизайнерска задача. В първия случай характеристиката е пространство и тектоника, във втория – пространство и смисъл. Ресторант и бар „Фиоре“ в подножието

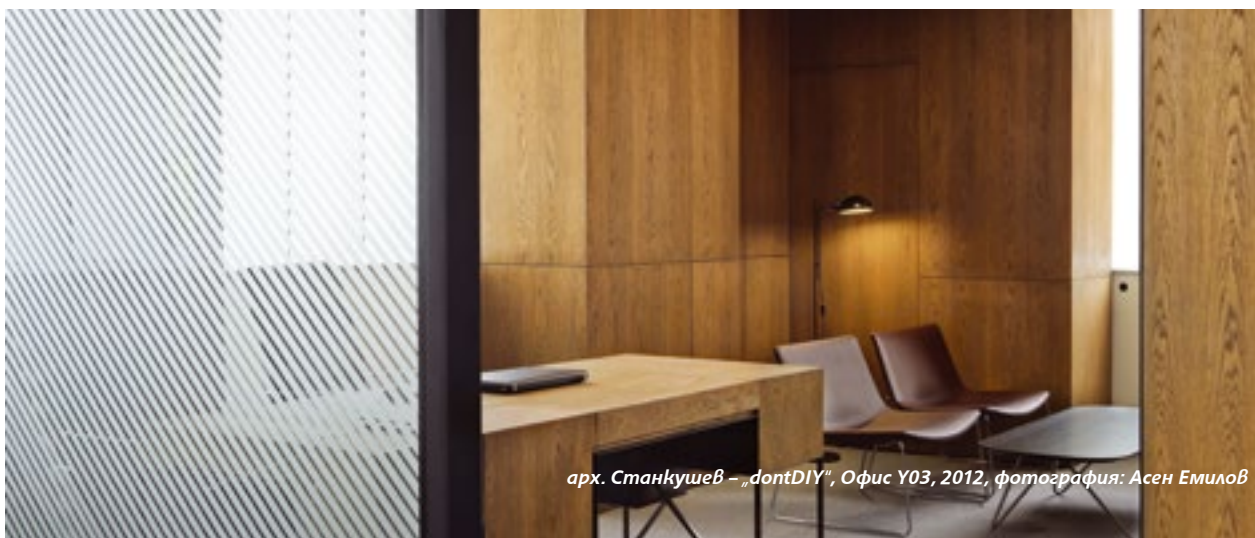
⁶ Ръководител на катедра „Интериор и дизайн“ към АФ на УАСГ.

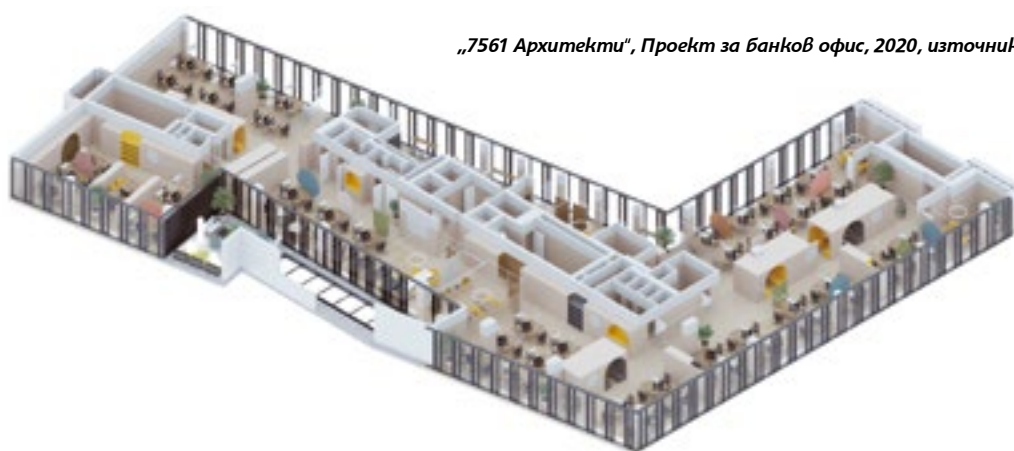
Александрина Ненкова, дизайн на мебели – кухня и дневна за „Стил М“, 2014,
източник: Александър Новоселски

Александрина Ненкова, дизайн на маса от масивна дървесина за „Стил М“, 2014,
източник: Александър Новоселски

арх. Станкушев – „dontDIY“, Офис Y03, 2012, фотография: Асен Емилов

„7561 Архитекти“, Проект за Банков офис, 2020, източник: авторите

на Витоша съчетава иконични мебели като стола Pantone (Вернер Пантон) и елементи – осветителни тела, текстил и специфични различни маси, произведени от български фирми по проект на арх. Ненкова. Дизайнът на елементите и аранжирането им в пространството оформят смисъл на избора – редовният посетител търси свой предпочитан и запомнен от него дизайн на маса.

Арх. Христо Станкушев определено, така както го заявява в новата си фирма „7561 Архитекти“ от 2019 г., е ориентирал творчеството си в интердисциплинарни решения, които впрочем се разчитат и в реализации на предишното му „Дизайн студио dontDIY“ от 2011 г. Носител е на поредица архитектурни и дизайнерски награди⁷.

С „dontDIY“ е бил куратор на фестивала One Architecture Week през 2014 г., което е изява в споменатата по-горе трета сфера – дизайн за среда-събитие.

⁷ Първа награда в конкурс „Пасивна къща“ 2012, трета награда в конкурса за дизайн на Студио 5 на БНТ през 2012 г., бронзова награда „A Design Award“ в Милано през 2014 г., първа награда за интериор на годината на „Наш дом“ през 2011 г., награда за мебелиен дизайн на фестивала „Мискер“ в Белград, първа награда на конкурса на „Велукс“ през 2015, първа награда „Дибла“ за 2017 и 2018 г.

През 2012 г. заедно с арх. Светослав Мичев и арх. Стефан Минков реализират интериора на Офис Y03. Арх. Станкушев пояснява концепцията лаконично: „Дизайнът цели съвременна интерпретация на класическата делова стилистика. Лаконичните визуални средства включват почти цялостна дървена ламперия в тъмен орех, акустичен таван в характерна шарка, сив мокет, голямо бюро по проект на студиото и бели шкафове, витрини и сенници“.

Характеристика на работата на арх. Станкушев е отвореност към сътрудничество и разнообразие на задачите. Създава „4th Armchair“ стол – най-трудната задача.

Отново в екип с арх. Светослав Мичев и арх. Стефан Минков създават и интериорите на Апартамент V01 – стара сграда в центъра на София. Обяснява проектния подход с думите: „Старомодното разпределение налага генерални корекции, за да бъде постигнато по-добро проникване на естествена светлина във вътрешността на апартамента. Дневната помещава вградена кухня от шперплат, изцяло прикрита зад плъзгащи се врати. В голямата бяла секция са вградени камина, климатична инсталация и хладилник. Светлосин скандинавски диван лежи пред стена от видими тухли, боядисани в бяло, а вър-

тяща се стенна лампа на Жан Пруве осигурява гъвкаво осветление“.

Проектът на „7561 Архитекти“ за голям банков офис от 2020 г. отразява функционалния модел на открити пространства, съчетани с най-новата тенденция за употреба на акустични панели и възможности за изолация при разговори – офис в офиса.

Miodesign Studio на архитектите Мария Давчева, Орлин Давчев⁸, Пламена Георгиева, Веселина Мирева и ланд. арх. Цветелина Йорданова има широко поле на творческа изява. Студиото е носител и на множество награди⁹. Авторите споделят такива мисли за творчеството си: „Истинският дизайн съумява да съчетае в себе си талант и идея с потребителско търсене. Той се грижи форма, материал и цвят да предават конкретни послания с точната доза индивидуализъм и практичност. В него красота и ергономия, иновативност и традиции, уникалност и масово приложение са в хармоничен баланс и в силна синергетична връзка. Създаването на дизайн

⁸ Доц. г-р арх. Орлин Давчев е декан на АФ при УАСГ.

⁹ PRESTIGE AWARDS'2021 – Architects Designers of the Year – Bulgaria, BIG SEE'2021, INTERARCH'2020, Сграда на годината'2020, BIG SEE'2020 в две категории, IBA'2020 в четири категории, Бана на годината'2019, Архитектон'2019, Златен капитал'2018, Wienerberger Brick Awards'2018, Проектант на годината'2018, Софийски архитектурен салон'2009 и 2011, Българска архитектура – национален преглед'2010, Фасада на годината'2009, 2014, 2016, Dibra Design Awards '2005 и гр.

започва със силната енергия на зараждащата се идея, преминава търпеливо през метаморфозите на прототипирането до експлоатацията и мониторинга над неговата функционална и социална устойчивост във времето. От това можем да заключим, че за добрия дизайн е необходим заряд, търпение и ясни цели“.

Една от последните им реализации е „Пешеходна зона в централната градска част на Враца“ с награда „Интерарх“ 2020 на Международната архитектурна академия. Оценен е комплексният дизайн на решението за едно мащабно екстериорно пространство, което наследява опита на поне две поколения именити архитекти. Първата пешеходна зона в България с начало на изграждане 1958 г. е именно врачанската. Като прибавим и монумента на Христо Ботев (скулптор Владимир Гиновски, проф. арх. Иван Иванчев, 1964), Културния дом (архитекти: Цанко Хаджистойчев, Борис Камиларов, Михаил Соколовски, 1967) и Кулата на Мешчиите от XVI в. – видно е, че респектиращи ценности има гостатъчно.

Затова не само цялостното решение, но и елементите за градско обзавеждане са били обект на усилен дизайнерска работа. Както е обичайно, част от внимателно обмисляните детайли не са били изпълнени. Стигам отново до темата за замисъл и изпълнение. Редно е да се отбележи, че точно в полето на детайлите и на основа на конкуренция в България има напредък. Това е,

Александрина Ненкова, дизайн на мебели, осветителни тела, оформление на пространства, 2010

Александрина Ненкова, дизайн на мебели, осветителни тела, оформление на пространства, 2010

Визуализация

*Пейка, Пешеходна зона В гр. Враца, Miodesign Studio, 2020
източник: Miodesign*

*Лампа, Пешеходна зона В гр. Враца, Miodesign Studio, 2020
източник: Miodesign*

от една страна, развитие на производствата, но от друга страна и методичната работа на проектантите, преследващи максимално близък до проекта реален резултат.

Множество проектни инструменти са били използвани от авторите на проекта за пешеходната зона на Враца: картиране на контекста, тримерно моделиране, симулации за различни сезони и часове от денонощието. Добре проучен е световният и местният опит. Поуки със сигурност са били направени, особено като си дадем сметка, че българската практика от последните 20 години изобилства с ретро уклони или сбъркан мащаб на обзавеждането. Голямото постижение в реализацията на пешеходната зона във Враца е съвременната образност и постигнатият точен мащаб (вкл. тактилен мащаб) на всеки от елементите. Метафоричното мислене на авторите е намерило израз в цялостното въздействие на централната зона, в усещането за защитеност и спокойствие.

В заключение считам, че в сферата на дизайн за архитектурата сме свидетели на значим напредък в резултатите на българските автори.

В аспекта на инструментариума, въпреки всепризнатото традиционно участие на интуитивните подходи, дизайнът за архитектурата разчита на палитра от нови работни методи, гарантиращи успешните резултати. Класическият набор от методи се обогатява непрекъс-

но¹⁰ и води до подреденост на системата – най-стабилната характеристика на добрия дизайн.

Нещо повече – в разглежданото двадесетилетие самата архитектура се влияе силно от резултативните методи на дизайна и се обръща все по-отчетливо към тях. Тектоничността вече не е златното правило. Примерите от периода представят много често сгради, основани на формообразуващ принцип за създаване на предмет/изделие – конкурсът за Вторичен столичен център, сградите, оформящи входа на София по Цариградско шосе.

В една значима степен дизайнът за архитектурата ни носи удовлетворението, че мястото на авторите, работещи за България, е разположено твърде близо до световния творчески елит.

Библиография

1. Гебауер, Томас, Илия Троянов, Става и по друг начин (откъс от „Помощ? Помощ!“ на Томас Гебауер и Илия Троянов). // Либерален преглед, 8 април 2021.
2. Никифорова, Р., Дизайн в архитектурна среда, УИ ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, 2011.
3. A. G. C. Boeijen, J. J. Daalhuizen, J. J. M. Zijlstra, R. S. A. Van der Schoor (eds.) Delft Design Guide. Amsterdam. BIS Publishers, 2013.
4. <https://www.24chasa.bg/idealendom/article/9683919>
5. www.architectsnotarchitecture.com
6. Yugoslav Architect Svetlana Kana Radevic's Legacy on Postwar Architecture Highlighted in the 2021 Venice Biennale.

¹⁰ Синектичен метод, Рибен капан, Мисловна карта, Стратегическо колело, Картиране на контекста.

Стол/маса, изработен от ORT, автор Илиан Милинов, 2000 г., източник: Александър Новоселски

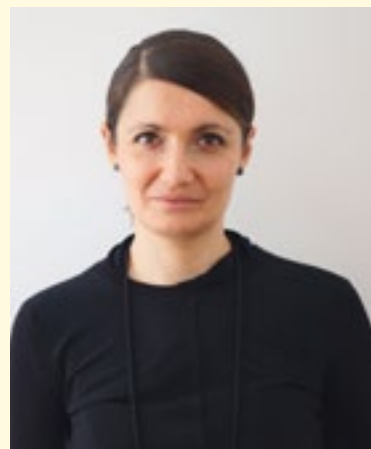
Креслото HUG, с отличие RED DOT Design Award, 2011 г., източник: Александър Новоселски

НАЙ-НОВА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА WHATA AWARDS (2010 – 2020)

арх. Анета Василева

Анета Василева е архитект, архитектурен историк, критик и публицист и преподавател в катедра „История и теория на архитектурата“ в УАСГ. Тя е член на A10 New European Architecture Cooperative и е участник в редица международни изследователски проекти – европейския проект ATRIUM – Architecture of Totalitarian Regimes of the XXth Century in Urban Management, Competition Culture in Europe, Buzludzha Conservation and Management Plan и други. Анета Василева е съосновател на архитектурна група WhAT Association, където вече над 10 години се занимава със съвременна архитектурна критика, публицистика, организиране и журиране на архитектурни конкурси.

Да се пише за съвременна архитектура е коварна задача. Архитектурният критик (защото това е именно неговата задача) трябва да обясни силите и процесите, които определят средата около нас, да покаже голямата картинка през конкретния резултат – как се е стигнало дотук, защо нещо изглежда точно така, как би било иначе. Опасностите са много – липсата на времева дистанция, неминуемата субективност, неизбежният конфликт на интереси, когато пишем за съвременници. Тук добавяме и утопичното желание за възпитание на власт, гилдия и общество, което дreme у всеки архитектурен критик и което често подвеща дори и най-големите.

За съвременна архитектура обаче трябва да се пише и говори, още повече днес, в едно общество на социални балони и умиращи авторитети, в което проблемите на градската среда, културното наследство и изобщо застроенният свят около нас вълнуват все повече хора, ролята на експертите е все по-маргинализирана, а гласът им често остава нечути.

Този текст представя един от многото възможни погледи към най-новата ни архитектурна история. Той следва да се приеме по-скоро като критически, отколкото като историко-теоретичен анализ и стъпва върху събраното в годишните награди за най-доброто и най-лошото в българската архитектура WhATA Awards, които се „раздават“ от 2010 г. на въображаеми виртуални церемонии. Авторът на този текст е част от архитектурна група WhATA от самото ѝ създаване, участва активно в селекцията и обосновката на номинираните участници в годишните награди и избра този подход с ясното съзнание за неминуемата му субективност.

По-долу следват извадки с победителите от наградите в основната им и най-материална категория – „Сграда на годината“, както и анализи, част от предстоящата книга „10 години WhATA Awards“, обобщаваща последното десетилетие на българската архитектура през погледа на архитектурната група.

„Сграда на годината“ и WhATA Awards

„Сграда на годината“ е задължителна категория за всяка архитектурна класация. Обикновено това са популярни сгради, сгради-звезди, технологични и конструктивни постижения, големи строителни инвестиции. Понякога са просто „новата сграда на еднo-кой си“.

Но номинираните в тази категория на WhATA Awards са непрегвидими.

През 2010 г. написахме: „Преди време, без да ни мигне окото, бихме отрekli всяка наградена комерсиална сграда и бихме настоявали, че сграда на годината трябва да е минималистична вила в забутано селце със стена от видим бетон или дървена обшивка. Да, обаче днес мислим малко по-различно. Според нашата скала сграда на годината трябва да бъде не сградата с най-дизайнерска фасада и свършени пропорции, а сграда, която успява да активира много хора – да я посещават, да я използват, да говорят за нея. Дизайнерите може би смятат Facebook за сайт с незабележителен дизайн, но той влияе – дори променя живота – на много повече хора, отколкото някой малък дизайнерски флаш сайт. Същото е и със сградите“. И наградихме интериорите на един телевизионен сериал.

През 2011 г. бяхме категорични, че вече не са важни

интересните сгради, защото самоцелните чудеса от архитектурна храброст ще стават все по-неадекватни в новия, посткризисен свят, в който живеем. И наградихме павилион за охрана на платен паркинз. Но през 2012 г. смятахме, че е важно в България да се натрупа критична маса от качествени големи нови сгради на видими места и наградата получи офис сградата „Urban Module“ на бул. „Александър Стамболийски“ в София.

Ситуацията обаче се промени драстично през 2013 г., когато наградихме един дървен палеонтологичен музей в село Дорково, защото е „крайно време качествена архитектура да започне да се появява и в дълбоката българска провинция“.

И така до 2018 г., когато „Сграда на годината“ стана една малка еднокатжна къща с дизайнерска фасада, забутана сред склоновете на Стара планина до Петрохан, която са виждали не повече от 10 човека на живо.

Така че това е една непредвидима категория.

(А 10 години по-късно се оказва, че Facebook успя да промени живота на хората повече, отколкото който и да е през 2010 г. е предпологал.)

2010

Интериорите от сериала „Стъклен дом“

Ако сте гледали сериала „Стъклен дом“, няма как да не помните белия минималистичен апартамент на Николай и дъщеря му Сияна, тежкия класически мезонет на Атанасови и обикновеното жилище на Касабови. Всеки един от апартаментите пасва на характера на обитателите си и както пише в учебниците по литература, допринася за изразждането на образите. Нещо повече: интериорите са добри не само от литературна гледна точка, но и откъм дизайн – всеки е издържан успешно в стила си.

Архитекти и дизайнери: неизвестни

2011

Павилион за охрана на платен паркинз

Вперили взор в голямата архитектура, често пропускаме малката.

Този павилион за охрана на паркинз ни хареса заради сглобяемата конструкция, дървената обшивка и отношението към малките неща. А и защото неочаквано контрастира с обичайното ниво на дизайн на подобни места.

Архитекти: Студио „ABCD“

2012

„Urban Module“ на бул. „Ал. Стамболийски“, София

На строителната компания „Sofbuild“ едно трябва да им се признае – умеят да създават сгради-икони. Умеят да намират кой да им ги проектира, кой да им измисля шрифтовете и сайтовете, кой да им пише текстовете. Последната им офис сграда „Urban Module“ има характер и култура на детайла и изпълнението, а освен това и още едно неочаквано за София качество – градоустройствена адекватност. Стои идеално на бул. „Ал. Стамболийски“ независимо дали идваш от „Св. Неделя“ или от Ючбунар. Не гразни, а напротив, допълва и соцсградата на НОИ, и звездата на квартала „Mall of Sofia“. Че прилича на „New Museum New York“, прилича. Но на никой град няма да му се отрази зле да има повече такива сгради.

Архитекти: „Аедес студио“

2013

Палеонтологичен музей, село Дорково

Палеонтологичният музей в забутаното рогопско село Дорково е категоричната изненада на архитектурната

2013 година. Появи се изневиделица по някое време през есента и впечатли съвсем оправдано със скандинавска естетика, семпла форма и фотогеничен силует.

Куполообразната постройка маркира световноизвестно находище на праисторически фосили от началото на плиоценската геоложка епоха. Още през 1980-те били осъществени първите френско-български разкопки там.

Днес находките най-после са експонирани в сградата на новия музей, който има потенциала да привлече не само любители на природните науки, но и на архитектурата.

А архитектурният туризъм определено е новост у нас. Крайно време е качествена архитектура да започне да се появява и в дълбоката българска провинция. Както в Швейцария може да има дизайнерска тоалетна от видим бетон навърх прохода Симплон, а до краварника в Мера-но, Южен Тирол да се мъдри минималистично арт кафене, така и у нас може да има музей в Дорково. Даже трябва.

Архитект: Явор Йорданов

2014

Реконструкция на църквата „Св. Парашкева“ в Несебър

След магистралите и стадионите старите крепости и античните руини се оказаха най-любимият начин за усвояване на евророндове от българските общини. Така наречената „социализация на културно-историческото наследство“ и желанието за „развиване на културно-историческия туризъм“ у нас доведе до бутафорни реконструкции, по-подходящи за декор на продължение на „Хан Аспарух“ в киностудия „Бояна“, отколкото за уважаващ себе си европейски град.

Църквата „Св. Парашкева“ в Несебър е едно приятно изключение. Проектирана от млад колектив от ICOMOS България, тя е възстановена с голямо уважение към оригинала, но с ясно съзнание за времето, в което живеем. Новите материали (ръждива ламарина отвън, бял полупрозрачен тапан вътре) правят културен контраст със запазените стени на средновековната църква, а фината игра с перфорацията на ламарината съдържа намиза към прословутия орус mixtum (редуване на камъни и тухли) в оригиналната зидария.

Архитекти: Тодор Михайлов, Елица Андreeва, Емилия Кълева и Александра Вагинска

2015

Офис сграда във Варна

Една офис сграда в Гръцката махала на Варна ни доказа през 2015 г. как новата архитектура в стария градски център може да бъде свързан безконфликтен жест, който едновременно с това да запазва отчетливата си модерност. Нелеката задача (много паметници на културата в съседство, квартал с малки тесни улици, тесен парцел, недостатъчно ослънчаване) ММХХ архитекти са решили със стъклена окачена фасада, редуваща прозрачни и матирани повърхности, която контролира осветеността и гледките, с добър мащаб и с чисти линии, без излишни чупки, акценти и претенциозни архитектурни жестове. Резултатът е спокойна и интелигентна сграда с уважение към средата. Пожелаваме си повече такива.

Архитекти: ММХХ архитекти

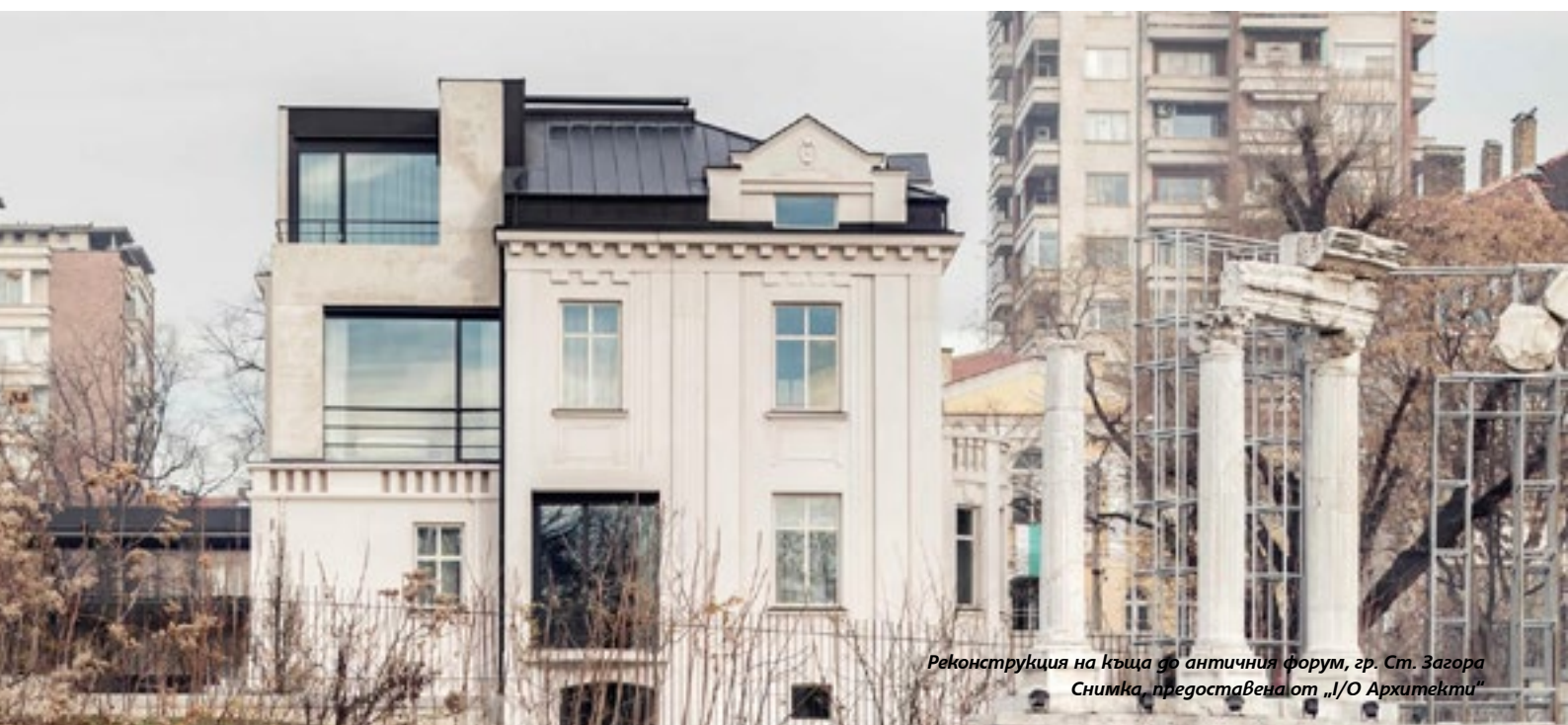
2016

Magazia 1, Бургас

В Бургас имат пълното право да се похвалят с една от най-добрите реконструкции напоследък (а реконструкциите са трудни и неблагодарни). На терминал Изток-1 на Бургаското пристанище се появи нов културен център в преустроен склад от началото на XX век. Сградата демонстрира съвременност и изключителна последователност в архитектурната намеса, прокарана от околното пространство (обърнете внимание на крана) през внимателно съхранената метална конструкция в интериор до

Църква „Св. Параскева“, гр. Несебър
Снимка, предоставена от арх. Т. Михайлов, арх. Е. Андреева, арх. Е. Кълева и арх. А. Вагинска

Реконструкция на къща до античния форум, гр. Ст. Загора
Снимка, предоставена от „I/O Архитекти“

Вила „ДО“, гр. Петрохан
Снимка, предоставена от арх. Радо Михайлов

Офис сграда, гр. Варна
Снимка, предоставена от „ММХХ архитекти“

графичния дизайн и визуалната идентичност. Такъв категоричен и последователен архитектурен език е нужен винаги и навсякъде.

Архитекти: „ОББ Контролинг“, арх. Десислава Стоянова, арх. Мариана Сърбова, арх. Петя Таньмова

2017

Реконструкция на къща до Античния форум в Стара Загора

Голяма част от архитектурния XX век е минал в мечти да се строят велики нови сгради на гола поляна. Съвременният свят обаче предлага все по-малко *tabula rasa* и все повече сложни ситуации, в които новото и старото трябва да съществуват заедно. Тази къща в Стара Загора показва как уважението към средата не пречи на архитектурния експеримент, а културното наследство не може да спре строителния устрем. Разположена в центъра на града, близо до Античния форум, къщата е построена през 1920-те, а основите ѝ лежат върху римски зидове. Надстроена е смело, категорично съвременно, а експерименталният бял бетон (все пак тук не сме Хърватска и бетонът обикновено ни се получава сив) прави деликатна препратка към античното наследство.

Архитекти: I/O архитекти

2018

Villa DO, Петрохан

Villa DO е пример как добрата архитектура не е задължително скъпа архитектура. Това е едноетажна къща с дървена конструкция, построена само за една година за скромните 60 000 евро сред силно зашумените склонове на северна Стара планина. Тъмна и минималистична отвън, с отчетлив растер на вертикалните прозоречни шлицове,

къщата има топъл интериор, който прави хубав битов контраст без излишни залитания. Къщата спокойно можеше да е част от преглед на съвременна шведска или американска архитектура и това не е случайно. Архитектът Радо Илиев вече близо 30 години живее и работи в Лондон, а ние още помним също толкова семплата и не по-малко добра морска вила, която беше проектирал в Ясна поляна преди десетина години.

Архитект: Радо Илиев

2019

Жилищна сграда Бояна 49, София

Триъгълникът, заключен между софийските Панорамен и Беловодски път, е специфична зона с натрапчив дъх на стара номенклатура и 90-арски мутри. Стръмно е, с тесни улици и къщи, скрити зад високи дървета и плътни огради с работещи камери. Опитите да се строят жилищни кооперации в такива относително рядко населени и традиционно вилни зони не са от вчера и обикновено завършват зле – с едри структури, които стоят нелепо в средата и по никакъв начин не я променят към по-добро. Не е такъв случаят обаче с жилищна сграда Бояна 49 на същия този Панорамен път. Тя заема стръмния терен между две улици в относително голям и обилно озеленен парцел и е отличен пример за силата на незабележимата архитектура. На пръв поглед скромна, скрита зад дърветата, сградата се разкрива именно когато започнеш да я преживяваш – от впечатляващата гигантска стъклена врата, която затваря гаражите, през общите пространства, достойни за музей, та чак до последния детайл на ръкохватки, дървени ламперии и осветителни тела. Архитектурата е много неща, но първо и най-вече тя

произвежда сгради, които се преживяват чисто физически. Преди много години Луис Мъмфорд беше написал, че най-големите сгради са онези, в които за един кратък момент оставаши без дъх от крехкия баланс на овладяното пространство. От години I/O Архитекти упорито и последователно произвеждат добре овладени частни архитектурни пространства. Пожелаваме си в бъдеще в тези номинации да се появят и също толкова добре овладени публични архитектурни пространства.

Архитекти: I/O архитекти

2020

2020 беше неочаквана пауза. Глобалната пандемия ни накара да спрем за малко и да се замислим от какво имаме нужда и без какво можем да продължим напред.

В България добрите сгради бяха отново малки къщи, пристройки и реконструкции, а архитектурата ни за поредна година не съумя да произведе достатъчно качествени и значими публични сгради и пространства. Приятно изключение бяха някои еднофамилни къщи, жилищата от контејнери, които заменят част от Виетнамските общежития в София (архитекти: „Пам Консулт“), новата зала към Първа английска гимназия във Варна (архитекти: студио E-ARCH), винарната „Драгомир“ в с. Брестник (архитекти: Тодор Обрешков и ZOOM Studio), както и фактът, че в Бургас по принцип реконструирам Културен дом (архитекти: студио МОТТО).

Но не може вече десет години съвременната българска архитектура да разчита на малки къщи, пристройки и реконструкции. Предстои да видим какво ще ни предложат следващите десет.

ДВАДЕСЕТ СВОБОДНИ (?) АРХИТЕКТУРНИ ГОДИНИ

арх. Павел Попов

Павел Попов е роден през 1945 г.

Завършил ВИАС семестриално през 1968-ма, дипломирах се през 1969-а. Две години казарма, две години проектант в „Главпроект“. Специализирах в Куба („Сгради за туризма“) и в Украйна („Сгради за култа“), в България („Енергийна ефективност“). От 1974-та до 2008-ма бях преподавател в УАСГ (асистент) в катедра „История и теория на архитектурата“. Пенсионер.

Собственик на ЕООД „Арконада“ от 1990-а. Правил съм всякакви проекти (построени и непостроени) за сгради и съоръжения – от боклучарник до небостъргач. Имам няколко (издадени и неиздадени) книги и учебници по архитектурна композиция, градоустройство на София и история на архитектурата. Имам две признати от ИНРА изобретения за архитектурни конструкции, едно за полезно издeлие. Участвам с публикации в периодичния печат, главно във в. „Култура“.

Участвал съм в обществения живот – в САБ и КАБ, и като представител на „Гергьовден“ и РЗС за изборни длъжности. Не членувам в политически партии. Титли, звания и награди нямам.

Знам, че архитектурните промени закъсняват спрямо обществените процеси с десетилетия, често повече. Специално за България типично е състоянието на постоянно догонване. Може би този път изоставането ни ще е за добро? Свикнали сме да броим 1990-а за начало на новото начало, но изглежда сякаш не е имало ново начало. Отношенията към и във архитектурата продължиха каквито бяха при социализма – в общественото съзнание, в мечтите, в хъса, предпочитанията, подражанията и заблудите на архитектите и на народа – в „народната сваяст“. С тази разлика, че частната инициатива оголи недостатъците на общественото съзнание с безпощадна яснота – направи ги лични, персонални. Изразители на архитектурните възможности, вкус и съвест станаха конкретни инвеститори и проектанти (в много случаи – чужденци).

Какво показаха възможностите на двадесет свободни години:

В София вече има множество* високи сгради (всe още не небостъргачи) и както изглежда, грипната пандемия ще задържи „порастването“ на града. „Гаранти Коза“ например намали драстично проектната си височина в „Младост“. За разлика от

теоретичните постановки, софийските хайрайзи се строят дисперсно, съвсем не съсредоточени в даунтауни, както теорията претендираше за правилно. Всъщност освен Ню Йорк, Хонконг, Москва и други прочути метрополиси, повечето нови центрове (например в столиците на отделните щати или в Латинска Америка) вече не строят нагъсто своите високи сгради, а на съществено разстояние (не толкова съществено като в София и Белград, но при значително по-добро ослънчаване и незасенчване в сравнение с Манхатън). Арабските небостъргачи са съвсем друга работа, там специфичните архитектурни съображения не играят роля, пък и засенчването е силно желателно. Възможно е неочаквано „разсейването“ на високите сгради в София да се отрази благоприятно на градския транспорт, на проветрението, на трудовите пътувания, на здравето на пътуващите. За силуета на града – не, но пък кой кога се е интересувал от силуета?

Грешката колективното жилище да бъде високо за 30 години не беше поправена. Социализмът построи множество жилищни кули – 16 до 18-етажни недоразумения навсякъде поравно из столицата – от престижни, рядко от композиционни съображения. Доколкото амбицията да се обитава на високо сама по себе си е глупава (например в сравнение с желанието фирменият офис да бъде във висока сграда), необяснимо е защо именно богатите все още предпочитат да парадират с високо жилище при

* Интерпрег, Белисимо, Вертиго, Бенчмарк, Елипс център, Софарма, Милениум център (на НИКМИ), Инфинити тауър, Парадайз тауър, Кепитъл форт, Скай форт и естествено – „Златен век“ и NV Tower.

Комплекс „BELLISSIMO“, гр. София

Комплекс „Милениум“, гр. София

всичките му явни недостатъци в сравнение с ниското. Богатите са глупави? Едва ли. По-скоро налице е страхът им да излязат от руслото на доминиращите представи за архитектурно качество – еднакво при жилищата и при канторите – щом е високо, скъпо и лъскаво, значи е качествено. Престижът остана водеща функция за сметка на традиционните архитектурни добродетели – функция, здравина, леснота, цена, дълговечност, безопасност, връзка със средата. Дори ако приемем красотата за водещо съображение, пак не големината върши добра работа – колкото по-едро нещо, толкова по-трудно за композирание. А когато заг стъклото на „окачената фасада“ отвън се виждат радиатори, кашони или шкафове, това значи само, че Модерната архитектура още не е дошла в България (или я е подминала).

В третирането на пространството, в използването на носещите конструкции и тяхното участие в тектоничната форма българските хайрайзи не претърпяха развитие, по-скоро напротив – от 30 години има провал в конструктивната целесъобразност и най-вече в отношението на полезната спрямо комуникационната и обслужващата площ на етажите (колкото по-високо, толкова по-плахо)! Поради явното пристрастие на инвеститора към екстравагантната форма, архитектите се постаряха да го задоволят, понякога в разрез със собствените си разбирания за добра архитектура. Алчността идва едва на второ място.

Сравнителен анализ на построените и проектираните високи сгради в София и страната е необходимо, но иска повече страници. Тъй като формата стана водещо съображение за архитектурна ценност, би било добре анализът да мине по линията на „деформирани обеми“ и „украза с конструкция“ – двата несръчни номера, присъщи кажи-речи на всички високи сгради, изброени тук под черта. Ако разсредоточаването на офисите из града може да донесе ползи, то свързаното застрояване на жилищните сгради (независимо от височината им) е тежък грях. Грях е, защото многобройните професори по градоустройство, главните архитекти, водещите проектанти, БАН, Съюзът и Камарите не вдигнаха глас срещу тежките му пороци. Свързаното (сключеното) застрояване нахлу дори в жилищните комплекси – там, където свободната застройка беше рождена добродетел!

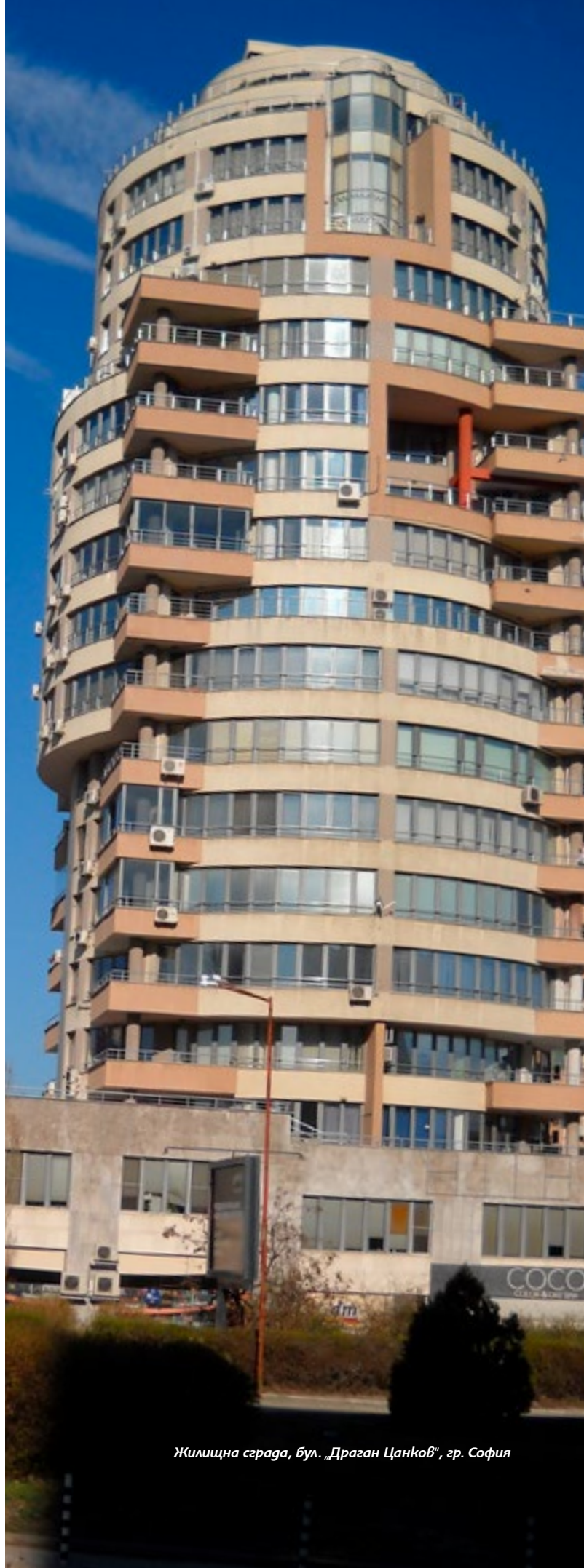
Три десетилетия демокрация не отърваха София (страната по-малко) от проклятието на 45-те градуса. Законова мярка, въведена с най-добри намерения, уж за подобряване силуета на града и за рационално използване на подпокривните пространства. Едва ли наследството на добрия Жул Ардуен предпологаше мансардата, предназначена за слугините и студентите, да се превърне в предпочитано обиталище на богатите българи. Триетажен „мезонет“ за богат клиент – нямаше да го повярвам, ако не ги бях видял с очите си, ако не бях го проектирал... Законовата мярка, гласувана от Народното събрание, беше предложена, допусната и приложена от хора, които никога нищо не бяха строили, от хора, които не знаеха, че пред и през апартаментите в мансардите и техните „разкошни тераси“ се налага да минават комини, вентилации, отдушници на кана-

лизацията (и светлинни кладенци от по-ново време – в резултат на прекомерно дебелите блокове) – все неща от занаята. Същият закон повсеместно допусна куличките – в град традиционно останал четири-скатен с тенденция тук-там към „плоски покриви“, каквито никога не бяха харесани и оползотворени, включително от „българските модернисти“. Същите законодатели постановиха главните архитекти и техните експертни съвети да имат думата единствено по законообразност – и с това отрязаха главата на занаята. Работата единствено „по законосъобразност“ може да се върши от робот.

Не всички строителни закони са лоши. Един от добрите е Законът за оградите. Тази към улицата в плътната си част не може да бъде по-висока от 60 см, тоест - до коляно. Но да сте видели законът през последните 30 години да се спазва? Нормата очевидно не е била създадена, за да могат активистите на ОФ да наблюдават свободно какво става в чуждите дворове, а по-скоро ще е заради проветрението на имотите. Но ако е така, защо същото не важи за границите към двъното и съседите, нали ветровете духат без да се съобразяват с регулацията? Това, че новите българи имат какво да крият, е очевидно. Не толкова ясно е обаче защо са готови да жертват цената на още една сграда (понякога повече), вложена във висока плътна ограда от всички страни, щом дори калифорнийските богати къщи, често в съвсем малки парцели, изобщо нямат ограда, то със сигурност в България също нямаме нужда.

Явно тук става дума за еднофамилното (индивидуалното) жилище. Какво донесоха на село трите „свободни“ десетилетия? Често – огромни, показни „еднофамилни“ сгради, винаги в непростимо малки парцели. За щастие – все по-ниски сгради. Множество селски и винни постройки се сдобиха с нови покриви, със стъклопакети, улуци, дограми и балюстради. Нови начини на обитаване – просторно, но аскетично и здравословно – не се срещат, нито скатните покриви отстъпиха терен на покривитераси, нито партерите се опразниха по начина, препоръчан от Лео Корбюзие. Селските еднофамилни жилища не събират дъждовната си вода, не произвеждат енергия за собствени нужди, не използват верандите като слънчеви капани (въпреки че сайвантите са повсеместно остъклени). Отводняването на покривите е все по-скандално. И да, всеки обитател на двор се обзаведе с барбекю, сякаш летните кухни не вършеха по-добра работа...

Появиха се „затворени селища“. Би трябвало поне те да са родината на новаторска, модерна архитектура. Уви, преобладаващо, да не кажем повсеместно, в „затворените селища“ е свързаното, т.е. редовното застрояване, като в промишления работнически Манчестер отпреди 200 години. Един-два типа редови къщи на три нива с използване на подпокривното пространство – това правим. Сякаш никога не е имало Песак, Вайсенхоф, Оук Парк! Достатъчно беше да се строят свободно (на дистанция) различни сгради, композирани с терена и помежду си, без оградяване, с изложение, проветрение и панорама за всяка една. Такива проекти имаше (включително на Норман Фостър – за „Черноморските градини“), но не бяха построени. Модернизмът няма почва у нас.

Жилищна сграда, бул. „Драган Цанков“, гр. София

Във връзка с грипната епидемия възниква надеждата, че второто (алтернативно, временно) жилище ще се сдобие с по-добра архитектура, предвид по-продължителното присъствие и по-значителното финансиране – като обект на удоволствие и семеен престиж. Селските имоти са повече на брой от населението на България. Повечето са хубави.

От нещата, които не са ни наред, какво можехме да подобрим? На първо място – законите. След като има закони за читалищата, здравеопазването, образованието, защо няма за архитектурата? Да не би да е по-маловажна? В специфичните закони (ЗУТ) можеше и трябваше да направим промени. Например – сградите да се пресмятат като кубатура, а не на метър квадратен. Разрешенията да зависят пряко от големината на парцелите, отстоянията – от конкретните условия, винаги различни. Да изясним недоразумението „авторско право в архитектурата“ или що е то масивно/монократно/сглобяемо/паянтово. Да почнем да различаваме партер от първи етаж, мазе от сутерен, допълващото от временното и преместваемостта от разглобяемостта строителство. Правилото на „45-те градуса“ да отпадне заедно с куличките, калканите и капандурите. Да не смятаме топлоизолацията за саниране, санирането е съвсем друго нещо. Да не бъркаме енергийната ефективност с ефикасността, да престанем да слагаме търговския интерес като заместител на добрата архитектура. Да проектираме отводняването преди намесата на тенекеджиите и да следим какво става с водите от всякакъв вид. Да върнем отговорността на главните архитекти за всичко, което се върши в техните общини - от разпоредбите височини на сгради, огради и паметници до сметосъбирането и растителната защита. Да върнем контрола на строителната площадка в ръцете на проектанта заедно с реалните авторски права, които в момента са празен звук. Да съкратим грастично броя на „недвижимите ценности“ и да се погрижим адекватно за останалите. Да харчим пари единствено за смислени действия... Като например дадем „пълната проектантска правоспособност“ в ръцете на хората, които доказано знаят, искат и могат да строят, а те да имат предимството си пред „непълната“ от работния проект нататък, не по-рано! И най-вече – да просветим архитектурно ако не цял народ, поне легитимните му избраници.

Тук съзнателно няма да кажа дума за архитектурното образование – тема прекалено голяма и сериозна, за да се вмести „между другото“ в отговора на въпроса „Какво мисля за изтеклите 20 архитектурни години“. Още по-сериозен е въпросът – защо стана каквото стана? Отговорът е – поради придобитата чифтокопирност на колегията. За стагниращия инстинкт 75-те години българско архитектурно образование имат своята роля, макар все още да е валиден старият отговор – заради избитата интелигенция през 40-те години. Архитектите (и инженерите), лекарите, юристите и офицерите интелигенция ли са?

Жилищна сграда, гр. София

Офис-сграда, бул. Цариградско шосе, гр. София

ВЪЗСТАНОВЕНАТА СОБСТВЕНОСТ В РЕАЛНИ ГРАНИЦИ – НАЙ-ГОЛЯМОТО ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ЗА СОФИЯ

арх. Петър Диков

Роден в гр. София, 19.09.1953 г.

Завършва архитектура във ВИАС.

КНИПИТУГА (Комплексен научноизследователски и проектантски институт по териториално устройство, градоустройство – архитектура) – проектант, научен сътрудник, ръководител ателие.

НЦТСУ (Национален център по териториално и селищно устройство) – зам. генерален директор.

НЦТРЖП (Национален център по териториално развитие и жилищна политика) – зам. генерален директор.

НЦТР – прокурорист.

„ПроАрх“ ЕООД – управител.

НЦТР ЕАД (Национален център по териториално развитие) – изпълнителен директор.

Столична Община – НАГ – Главен архитект.

Институт за градско планиране – изпълнителен директор.

• Ръководител на проекти и реализации – териториално устройство, градоустройство, архитектура.

• Ръководител на научни и нормативни разработки.

• Ръководител на конкурсни разработки.

Публикации – сп. „Архитектура“, информационен бюлетин на КНИПИТУГА, бюлетин ТСУА, периодичен печат.

След събитията през 1989 – 90 г. една от най-радикалните и значими промени бе промяната в собствеността на земята – земеделска и урбанизирана. Тази промяна доведе до разтърсващи обществото икономически, социални, законови и организационни промени. За земеделската земя с предназначение за земеделско производство проблемът бе основно в удрейняването и начините на обработката. В урбанизираните територии обаче реституцията на национализирани градски имоти, и най-вече възстановяването на собствеността на „земеделски“ земи в границите на градовете и курортите, ликвидира цялата действаща дотогава система и структура на градоустройствените планове. В същото време това масово възстановяване на собственост отпущи и ускори до впечатляващи размери частната инициатива в строителството. Жадните за нормален пазар граждани, през десетките години социализъм, принуждавани от държавата да купуват и живеят в панелни жилища, купуваха всички, което се появи на пазара.

След първоначалната еуфория обаче от свободния пазар на жилища, офиси, магазини и др. започна да се зарежда сериозно гражданско напрежение, особено в териториите с комплексно застрояване. В резултат на вандалското (не се притеснявам от

употребата на тази дума) „възстановяване“ на собствеността на „земеделска“ земя в изградени градски зони започна масово строителство във вътрешноквартални пространства, върху изградени детски и спортни площадки, преотреждане за жилищно строителство на терени, отредени за училища, детски градини и обществено-обслужващи обекти, които не са били реализирани през социализма. Гражданите, първоначално преките съседи на новите строежи, а после и всички жители на комплексите, а и не само на комплексите, масово започнаха да протестират срещу това строителство. Куриозно бе, че и такива, които бяха закупили жилища в построени нови сгради върху „земеделски терени“ и живеяха в тях и те се включиха в протестите. И понеже всички градоустройствени процедури се провеждаха като „частични изменения“, при обжалване в съд делата се печелеха от собствениците и предприемачите, защото с частичен устройствен план не се доказва публичен интерес, а по действащите от социализма цялостни планове на комплексите отреждането на цели квартали (блоковете заедно с вътрешнокварталните пространства) бе за строителство за ОЖС (обществено и жилищно строителство). И Законът за устройство на територията, който междуременно под гражданския натиск бе предвидил защита на зелените

площи, не можеше да ги опази. Съдът съвсем законно отсъждаше в полза на собствениците. Това разруши устройствената структура не само на комплексите, но и на свободни от застрояване територии предимно в Южната част на София, които бяха замислени с всички елементи на социалния живот – зелени площи, училища, детски градини и т.н. Освен това противопостави гражданите един на друг, включително създаде и шизофренното поведение у някои – един и същи човек се държи по един начин като собственик на възстановен поземлен имот, а по друг като жител на някой комплекс.

Възстановена собственост в Южен парк

По стечение на обстоятелствата, поемайки в началото на 2006 г. длъжността Главен архитект на София, аз попаднах точно във вихъра на тези събития. И това за мен бе най-сериозното предизвикателство в моя професионален и жизнен път.

Още преди 2006 г. нееднократно бях заявявал, че възстановяване на собствеността на земеделски земи в реално „възстановими граници“ в изградени и урбанизирани територии е грешка, която ще доведе до тежки градоустройствени, нормативни, социални, икономически, включително и политически проблеми. Вече тридесет години тези проблеми не само че не се решават, а напротив – задълбочават се. Вече тридесет години действа Законът за собствеността и ползването на земеделските земи, има 74 изменения и допълнения, но възстановяването на „земеделска“ земя в строителни граници не само че не е пипано, а продължава и сега... Много партии се смениха в управлението на България, но по отношение на този проблем поведението е несменяемо – докато са в опозиция, всички са загрижени за проблемите с презастрояването, с липсата на общински терени за детски градини, с опазването на зелените площи и т.н., но като са във властта, по въпроса със „земеделската“ земя в града се мълчи оглушително... И се търсят виновни – главните архитекти, администрацията, съдът... всички те корумпирани, а политиките са загрижени за хората... Спомням си как една политическа сила (естествено, в опозиция) предлагаше референдум за обявяване на мораториум на строителството в голям столичен квартал. Тогава им обяснявах, че и мен да ме питат дали бензинът да струва 5 стотинки литър а и аз ще кажа „да“... Важното обаче е като задаваш такива въпроси, да появиш и кой ще плати сметката... защото нашата Конституция, като във всяка демократична държава, защитава правото на собственост. Отнемането или ограничаването ѝ, независимо с какви благородни цели се прави, е противозаконно – нека си спомним за времето на социализма, когато ни убеждаваха, че отнемането и ограничаването на частната собственост е за общото благо и просперитет – видяхме го това благо, видяхме и просперитета.

През годините съм участвал в разработки и съм предлагал различни възможни начини и методи за решаване на въпроса с възстановената собственост за земеделска земя в София – икономически, градоустройствени и нормативни. За съжаление, те или не бяха възприети, или така се приложиха, че загубиха ефекта си.

Икономическият механизъм за решаване на проблема с възстановените „земеделски“ земи в границите на София е чрез осигуряване на средства за отчуждаване на имотите или части от тях, предвидени за публични нужди (зелени площи, училища, детски градини, улици и др.) и за изграждане на инфраструктура за териториите с ново строителство.

Защото отчуждаването е единственият начин, заложен в Конституцията, за придобиване от държавата и общината на частни имоти за публични нужди и стандартното оправдание за това, че не се провежда е липсата на пари. Набирането на такива средства можеше да се осигури чрез механизъм, прилаган от Столична община преди 09.09.1944 г. Това е механизмът на повишената стойност – увеличението на цената на един имот при промяната на статута му от земеделска земя в строителна земя (статут, придобит по силата на устройствен план без реален принос на собственика) се разпределя солидарно между собственика и общината. Средствата за общината се превеждат не с акта на промяна на статута, а когато собственикът започне да реализира новия статут – да поиска да строи или да продаде имота. Придобитите от общината средства от повишената стойност се използват единствено и само за благоустройствени дейности и отчуждаване. За въвеждане на този механизъм бяха направени неколкостотин опити – имаше няколко разработки за „Наредба за повишената стойност“, както и беше предложена специална глава в проекта за ЗУЗО. Всички тези опити претърпяха неуспех. За ориентация само можем да сметнем за хилядите декари (или милиони квадратни метри) земя в „Манастирски ливади“, „Кръстова вада“, Витоша – ВЕЦ Симеоново, „Малинова долина“ и т.н., при разлика в цената на земеделската земя (примерно 10 лв. на кв. м) и строителната (от 200 лв. нагоре), ако общината бе получила половината от тази разлика (по мои изчисления тази половина е не по малко от милиард и половина лева), за какъв финансов ресурс става дума. И тогава щеше да има пари и за отчуждаване, и за улици, и за инфраструктура, и за детски градини и за училища...

Друга икономическа мярка бе повишаването на таксата за строителното разрешение. Още с постъпването ми в общината, предложих значително завишаване на тази такса от 0,68 лв. на кв. м, каквато заварих, на 6 до 14 лв. на кв. м в зависимост от зоната на инвестиционен интерес. Въпреки значителната съпротива, увеличението мина. Но когато следващата година предложих

Възстановена собственост в „Южен парк III част“, гр. София
Източник: Георги Кадиев

Възстановена „зеделска“ земя в кв. „Младост“, предвидена за отчуждаване за озеленяване. ЗРП, кв. Младост

Възстановена „зеделска“ земя в кв. „Младост“, предвидена за отчуждаване за парк., ЗРП, кв. Младост

увеличение с още 50% – от 9 до 21 лв. на кв. м – това бе оспорвано и отменено. Към увеличената такса бях предложил и създаване на специализиран фонд „Благоустройство“, в който да се събират таксите и глобите. И това не се прие.

Единственият градоустроителен начин за защита на интереса на гражданите за опазване на зелени площи, спортни и детски площадки и реализирани паркове и градини бе чрез нови цялостни планове на големи градоустроителни структури. Именно поради тази причина през 2006 г. бе изготвена дългосрочна програма за изработване на такива устроителни планове, като се започна от големите жилищни комплекси.

Изработването, процедурирането, обсъждането и одобряването на тези така наречени „планове за реструктуриране на жилищни комплекси“ бе едно уникално предизвикателство и неимоверно усилие от проектантите, администрацията, гражданите и собствениците. Бе проведено и безпрецедентно за тогава уведомяване и обсъждане с гражданите.

За първи път всички планове бяха качени на специален сайт на НАГ, който имаше по 350-400 хиляди посещения на месец. Впрочем по това време вървяха и обсъжданията на изменението на ОУП, като този проект освен че беше на сайта, се разпространяваше безплатно на диск от вестник „Стандарт“ – тогава един от най-четените вестници. За съжаление, в цялото това усилие имаше участници (основно политици или хора с политически амбиции, скрити зад фасадата на граждански организации), които без притеснение какво причиняват на гражданите и специалистите, настройваха хората един срещу друг и се опитваха да спечелят политически дивиденди. От противопоставянето на граждани срещу администрация, администрация срещу собственици, собственици срещу жители, всички срещу проектантите на комплекта доведохме обществото ни до ситуацията „всеки срещу всеки и всички занаем“е. Независимо от всички проблеми обаче, с постепенни приближения чрез корекции на плановете по искания на гражданите те бяха процедурирани и приети. Обикновено с малък брой жалби до съда от засегнати собственици.

Възстановена „земерелска“ земя в „Младост“, предвидена за отчуждаване за озеленяване

В ЗУЗСО изрично бяха заложили удължени срокове за отчуждаване за предвидените терени за озеленяване (15 г.) и градска комуникация (10 г.). Какво обаче се случи – за повече от 10 години не бе отчужден нито един квадратен метър за зелени площи (само в „Младост“ са 120 декара). След протести на граждани се положили усилия за замяна (?) на терени, предвидени с плановете за строителство. На плановете, приети след наистина широко уведомяване и обсъждане с гражданите.

Възстановена „земерелска“ земя в „Младост“,

предвидена за отчуждаване за парк

В резултат на този двоен стандарт се получи три негативни ефекта:

- първо се обезсмислят градоустроителните планове и всеки, който пожелае, може чрез протест да ги оспори, независимо от законното им действие;

- второ се затвърждава убеждението в собствените на частни терени, предвидени за публични нужди, че техните права не са защитени съгласно закона и те нямат особени шансове да получат обезщетение за своята собственост;

- трето се създава усещането, че през протестите могат да се отнемат законоустановени права на едни граждани в полза на други граждани.

Възстановена „земерелска“ земя в „Младост“, предвидена за болница и озеленяване

Към настоящия момент положението с възстановените „земерелски“ земи в София стана още по-сложно. След решението на Конституционния съд от 15.10.2020 г. се отмени удълженият срок за отчуждаване на имоти, предвидени за зелени площи, и се даде възможност всеки да обжалва проектите за Общи устроителни планове. Това на практика затвори омагьосания кръг – права на собственост – устроителни планове – граждански интереси – отчуждаване – необходими средства за отчуждаване. За съжаление, реакция от законодателя на това решение нямаше. И сега ситуацията е патова – новите планове (които усилено желаят някои) ще доведат до още по-сериозни конфликти между различните групи граждани. Приложението на сега действащите планове е силно компрометирано от действията в последните 5-6 години и от отстъплението в прилагането им. Собствениците на имотите, предвидени за отчуждаване, но неотчуждени, вече могат да поискат изменение на плановете с цел да строят. И законът им дава това право. Собствениците на имоти, предвидени за паркове съгласно ОУП, но нереализирани вече десетки години, също искат да строят. Те не попадат в сроковете за отчуждаване на влезлите в сила подробни планове и по тази причина собствениците вече искат или бързо процедуриране на подробни планове, или изменение на ОУП. Такова изменение на ОУП при новите условия на обжалване никога не би могъл да си прогнозира колко жалби ще има и колко време ще прекара в съда. Със сигурност обаче отговорът е... много.

В заключение проблемите с „възстановена собственост на земерелска земя“ в строителните граници продължават, възможните решения намаляват, конфликтите се увеличават. Дано не прозвучи песимистично, но градоустроителните предизвикателства за София остават... ако изобщо оцелее градоустроителството...

Възстановена „зеделска“ земя в кв. „Младост“, предвидена за болница и озеленяване. ЗРП, кв. Младост

ЖИЛИЩНИТЕ КОМПЛЕКСИ – ЗАБРАВЕН ГРАДОУСТРОЙСТВЕН ПРОБЛЕМ

доц. арх. Йордан Търсанков

Доц. арх. Йордан Търсанков завършва ВИСИ през 1968 г. Работи като проектант, научен сътрудник, а от 1973 г. като преподавател в катедра „Градоустройство“ до пенсионирането си. Води лекционни курсове по Градоустройство, Управление в архитектурата и градоустройството, Урбанизъм и законодателство, Устройство на урбанизирани територии, Градско планиране и др. От 1996 до 2000 г. работи по съвместителство като главен архитект на Община Елена. Бил е директор на СПП при УАСГ. В проектантската си дейност проектира в екип с колеги големи търговски сгради, колективни и индивидуални жилищни сгради, хотели, офис сгради и др. В устройственото планиране работи Общи и Подробни устройствени планове, концепции и др. за страната и чужбина (Ангола, Дубай, Русия и др.).

В края на 50-те години на XX в. в българската градоустройствена теория и практика се появи нещо ново – „комплексното застрояване“ на принципите на „свободната планировка“. Всъщност това не е нещо съвсем ново и непознато за българското градоустройство. На този принцип преди Втората световна война са изградени жилищните комплекси – „Твърди ливади“ в Перник, „ЖП фондови жилища“ и жк „Захарна фабрика“ в София. Разликата е в това, че тези жилищни комплекси са сравнително малки и са изцяло собственост на Мини „Перник“, Български държавни железници и Захарна фабрика в София. Обитателите са само наематели. В градоустройствено отношение те наистина са изградени на безпарцелен принцип, но обемно-пространственото им изграждане е подчинено на принципите на улично-кварталното застрояване, интерпретирано по един модерен начин от техните проектанти. В този случай липсва противопоставянето между различните видове собствености и съответно възникване на противоречието между частните и обществените интереси в тези новоизградени жилищни територии. Съвсем друга е практиката в годините след Втората световна война. Във всички страни, засегнати от военните действия, започва интензивно жилищно строителство с

едропанелни технологии, за които са необходими големи терени, за да се разгърне тежката механизация. Най-подходяща се оказва „свободната планировка“.

Този процес набира скорост у нас и достига своя максимум през 70-те и началото на 80-те години на XX в. В резултат на това интензивно строителство в момента в София са изградени около 200 000 жилища в 15 жилищни комплекса, в които живеят около 480 000 жители, т.е. почти една трета от населението ѝ.

Повече от 30 години тези новозастроени територии на принципа на „свободната планировка“ стоят като механично присъединени части към организацията на града и не се възприемат от обитателите им за нормални и традиционни части от столичния град. Започнахме да възприемаме за нормални и естествени изрази като: „отивам до града“, „идвам от града“, употребявани от живещите в тези градски части, които би трябвало силно да ни тревожат.

Голямото предизвикателство за бъдещите градо-строители през XXI век ще бъде трансформирането на тези неестествени за съвременния град територии в нормално възприемани и ефективно

Жилищен блок В „Зона Б5“, гр. София. Снимка: <https://unsplash.com>

функциониращи жилищни територии. Нереално е да се мисли, че това ще стане посредством тяхното постепенно разрушаване и подмяна с ново строителство.

Реалистичният път е пътят на тяхната трансформация, или както сега е модерно да се нарича – в тяхната конверсия. Въпросът е как да се осъществи тази трансформация. Какво трябва да се промени? Кое е сбърканото в тези територии?

Тези въпроси насочват към необходимостта от изследване на поредица от проблеми в областта на социологията, управлението, градоустройството, архитектурата, екологията, икономиката, естетиката, правото и още много други науки.

Ще се спра на проблема за баланса между публичните и частните интереси в жилищните комплекси, който считам за един от фундаменталните.

Градът може да се разглежда като общност на отделните индивиди с техните лични интереси, обединени върху една територия. Общността на обитаване налага и формирането на определена общност на интересите, в противен случай селището няма да функционира като единна пространствена и социална общност. Следователно във всяко селище и във всяка част от селището е необходимо да се постига сложното равновесие между интересите на отделния индивид и интересите на селищната или локалната общност. Равновесието между личните и колективните интереси лежи в основата на проблема градско управление.

Изграждането на жилищните комплекси като еднотипна по своя характер среда отговаряше на концепцията за хомогенността на обществото при социализма. Липсата на изявена диференциация в икономическите възможности на отделните членове на обществото и нормативно ограничените площи на жилищата до 120 кв. м създадоха действително една еднородна материална база за обитателите, в която нямаше условия за социална сегрегация.

Социалните проблеми в тези жилищни територии бяха от друго естество. Те се свързваха главно с недостатъчното строителство на обществени обслужващи сгради и най-вече на обществени пространства, създаващи условия за обществени изяви и естественото и непринудено включване на жителите на тези части от града в различните прояви на обществения живот. Прилаганата концепция при изграждането на жилищните комплекси на принципа на „свободното застрояване“, което на практика е отказ от традиционната улично-квартална селищна структура, лиши тези градски части от ясно определени и необходими за един град публични пространства.

Традицията при застрояването на жилищните територии в градовете е създава 2 основни типа на застрояване: улично-квартално застрояване със свободно разположени сгради в имотите и сключено-квартално застрояване, при което сградите са долепени една до друга.

При първия начин уличното пространство е по-слабо определено, отколкото при втория, тъй като то дифузно преминава между сградите и се слива с вътрешнокварталното пространство. При втория начин имаме едно типично коридорно застрояване на улицата, при което е подчертано отделянето на уличното от вътрешнокварталното пространство. Общото е наличието на ясна граница между уличното пространство и жилищните имоти. Тази граница може по различен начин да е материално изявена – като ограда – играеща роля повече или по-малко на физически ограничител или стена (фасадите на сградите), които максимално твърдо подчертават физическия смисъл на границата.

И в двата случая имаме ясно разделяне на жилищната територия на два типа пространства: публично и частно. Преминаването от единия тип в другия става винаги посредством пресичане на границата между тях. Когато границата има физически изявени характеристики (ограда, стена, фасада), това може да стане на определени места – врати, порти, входи, пасаж и др.

Този начин на структуриране на жилищните територии има важни морални последици за обитателите. Наличието на границите между публичното и частното пространство възпитава определено отношение на обитателите към различните собствениности и формира отношението му към такива морални категории, като позволено и непозволено, които пък са свързани със свободата и самоконтрола на индивида в обществото.

Наличието на граници между двата типа пространства определя и два типа поведение – първият тип е като член на обществото с неговите сложни многопластови обществени взаимоотношения, определени с обобщаващото понятие обществен живот. Естествено място за осъществяването на обществения живот е публичното пространство.

Вторият тип поведение е свързано с консумирането на правата за индивидуален частен живот на отделния жител. Колкото пространството, в което гражданинът може да реализира правото си на частен живот е по-голямо и по-ясно определено, толкова и неговата лична свобода е по-голяма и качеството на средата за обитаване е по-високо. Следователно до голяма степен поведението на обитателя на съвременния град се

гр. София – Въздушна снимка: <https://unsplash.com>

определя от неговата структура и преди всичко от пропорциите при разделяне на градското пространство на публично и частно.

Каква е ситуацията в жилищните комплекси? Възприетата концепция за свободно застрояване не разпределя територията им на ясно обособени публични и частни пространства. По-скоро липсва частното пространство. Концепцията за свободното застрояване в Западна Европа се приложи в изграждането на големите ансамбли, но тя много бързо беше отхвърлена от обществото, защото влизаше в противоречие с неговите основни принципи, даващи приоритет на частната собственост и на свободата на личността. В социалистическите страни този тип застрояване намери масово приложение и продължи да се използва до разпадането на социалистическата система. В момента продължава да се прилага при изграждането на т.нар. „затворени комплекси“. Обяснението е, че в основата на социалистическата система бяха заложили принципите за постепенно стесняване на индивидуалните права на гражданите и частната собственост за сметка на увеличаване на обществените функции. Тези принципи съвпаднаха в градоустройствената област с принципите на жилищните комплекси, където частното пространство беше стеснено до границите на жилището. На практика границата между частното и публичното пространство в жилищните комплекси се явяваха вратите на апартаментите. По този път на разширение

на публичното пространство се стигна до парадокса, че самото то започна да се изпразва от съдържание и от публично пространство се превърна в действителност в нищие пространство, в пространство без социално предназначение.

Анализите на пространствената среда в града показват, че при разширяване на частното пространство се увеличава комфортът на обитаване, свързан с по-голямата свобода, която придобива собственикът или консуматорът на това пространство. Следователно с увеличаване на частното пространство, свързано с жилището, се подобряват и неговите качества. Качествата на публичните пространства се определят от интензитета на обществените функции с изключение на отдиha, при по-висок интензитет качествата на публичното пространство нарастват.

Обратно, при силно намаляване интензитета на обществените функции в публичното пространство то започва да губи своя смисъл, каквато е ситуацията в жилищните комплекси, където цялото пространство извън жилищата е със статута на публично пространство.

Принципът на свободната планировка, при която няма ясно обособени улици, площади, градски градини и други традиционни структурни елементи на нормално развития се град, предвижда дисперсно разполагане на обществените обекти на разстояние, определено от т.нар. „радиус на

Панорама на гр. София – Въздушна снимка
Снимка: <https://unsplash.com>

обслужване". По този начин дисперсното разполагане на обществените обекти силно ограничава възможността за създаване на достатъчен интензитет на обществените функции в определени части на жилищните комплекси, които да функционират като истински публични пространства. От друга страна, свободните пространства извън жилищните блокове, които не се използват за обществени функции, се предвиждаше да функционират като зелени площи, които трябва да се изграждат и стопанисват със средства от общинския бюджет. Тяхното количество и респективно необходимите средства за поддържането им правят нереалистично едно такова предвиждане. На практика се оказва, че тоталното публично пространство в жилищните комплекси в преобладаващата си част е неизползвано, без ясно определени функции. Това обяснява и неговата деградация даже и в местата, където нещо е направено за неговото благоустрояване според одобрените проекти.

След промените от 1989 г., когато беше разрешена частната инициатива в сферата на обслужването, започна да се формира една нова ситуация, която потвърждава направените по-горе изводи. Започна стихийна концентрация на обществени функции върху ограничени територии от жилищните комплекси. По този начин започна интензифицирането на обществените функции върху определени локални територии, които започнаха постепенно да функционират като публични пространства. Те все още не са се самоорганизирали в цялостна система в тези части на града, но тенденцията е в това направление. Това показва едната посока за обновяване на жилищните комплекси, която да изясни по-точно съотношението между публичното и частното пространство и да изяви границите между тях.

Една от възможностите за увеличаване на частното пространство в жилищните комплекси е чрез реструктурирането им и обособяване на частни имоти към всяка жилищна сграда. Създадена беше и необходимата законова рамка в ЗУТ и Наредба 7. Но те не проработиха и досега нищо не се е реализирало в тази насока. Общинските ръководства не предприеха никакви действия за реализиране на малкото направени в тази насока проекти. Проблемът тук е в намирането на решения, при които обитателите на тези жилищни сгради ще бъдат мотивирани да стопанисват тези терени. А те ще бъдат мотивирани, ако имат някакъв интерес от това. Административните мерки като средства за мотивация са неефективни. Мотивацията може да бъде разно-

посочна: повишаване на комфорта на обитаване, повишаване на сигурността, създаване на условия за допълнително строителство и др.

Обособяване на подходящи по размер имоти към жилищните сгради в комплексите би намалила площите, определени за паркове, до една приемлива величина, съответстваща на икономическите възможности на общините за тяхното добро поддържане.

В крайна сметка усилията при бъдещата трансформация на жилищните комплекси трябва да бъде насочена към постепенното преминаване от принципите на свободната планировка към градската структура, отразяваща интересите и потребностите както на отделния жител, така и на обществото като цяло.

Балансът между частните и публичните интереси в градоустройството е фундаментален. За неговото постигане са необходими както създаването на съответната законова основа, така и осъществяването на поредица от изследователски и експериментални проекти за откриване на ефективни и работещи решения. Основният двигател в тази разностранна дейност следва да бъдат общинските администрации и МРРБ.

Крайно време е архитектурната колегия да се включи в търсене на решения на фундаменталните проблеми в българското градоустройство. Друга насока трябва да бъде в търсене на възможности за формиране на публични пространства, създаващи условия за активен обществен живот, включващ всички възрастови групи на обитателите на комплексите. При това пространства, където трябва, а не където може да бъдат ситуирани. Примерът с многото църкви, които бяха изградени и продължават да се изграждат, е отчайващ. В годините преди социалистическия период църковните сгради, като израз на националната идентичност и духовност, винаги са разполагани на подходящи места, за да изпълняват своята важна обществена функция. Никога не са правени компромиси в това отношение. Може да се възрази, че има пречки при осигуряване на терени. Какви могат да бъдат пречките, когато земята в жилищните комплекси е почти изцяло общинска собственост? Пречките са в инертността и бездействието на общинските и на държавните администрации, на САБ, на КАБ и на цялата архитектурна общност.

Ако не се вземат своевременни мерки, жилищните комплекси у нас след 20-30 години ще се превърнат в най-проблемните селищни територии у нас.

ПЛЕНАРНАТА ЗАЛА НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВНО

(Анонсирано от г-р арх. Мария Диамандиева)

проф. арх. Благовест Вълков, г.а.н.

Арх. Благовест Вълков е професор, г.а.н. Роден е през 1946 г. Завършва УАСГ (тогава ИСИ) през 1971 г. До 2014 г. преподава в УАСГ, ръководител на катедра „Обществени сгради“. Има публикувани две книги и две онлайн издания, 28 статии, 5 доклада на национални и международни конференции. Автор е на над 60 съществени проекта (общо към 100), основно в сферата на т.нар. „синтез на архитектурата с другите изкуства“ – интериори и паметници, обществени сгради; реализации – 26. Интересите му са в областта на архитектурните проекти, скулптурата и живописа, теорията на архитектурното творчество. Носител е на 11 награди и отличия за архитектура. Член е на САБ, КАБ, СБХ – секция „Скулптура“.

През 1895 г., когато председател на Народното събрание е известният в историята ни Петко Каравелов, българският парламент получава своя собствена сграда в София. 135 години по-късно, през 2020 г., депутатите на България я напускат, за да преместят работата си в друга сграда. Тази на бившия Партиен дом на несъществуващата вече Българска комунистическа партия. Народното събрание отново се председателства от личност със слава, макар и в по-различна скала на популярността...

Основната публично изтъкната причина за това действие – осигуряване на максимално удобство на функциониране на институцията – като системи на вентилация, пространство на седящите места и пр. подобрения. Поне този регистър от основания достига до широката публика.

След инвестиция с неуточнен размер – в публикациите в медиите може да се прочетат различни суми, новата пленарна зала е факт, но само една година по-късно, през 2021 г., тя е символично напусната от 45-ото Народно събрание, което предпоче да се върне и проведе краткия си живот в старата сграда – първия и истинския си дом.

Настоящата публикация няма за цел да изказва

мнение по аспектите на казуса – политически, икономически, естетически, социални. По неговите „за“ и „против“. По неговото публично послание – като например да поставим народното представителство в недостъпен бастион с измамно осветен таван. Тя представлява анонсиран материал на арх. Благовест Вълков по темата, писани и публикувани преди 10 години, в самия корен на сагата с този символ за България проект. С негово разрешение и без намеса връщам лентата назад в едно припомняне на изказани някога съображения относно целесъобразността на проекта „преместване седалището на българския парламент“. Съображения, които да напомнят как неудачните комуникативни намерения в корена на идеята на художествените артефакти често ги обричат на неуспех въпреки останалите им евентуални естетически или технологични постижения.

Тази ретроспектива е важна, защото в нашето общество много лесно и бързо се забравя – изличават се цели отрязъци от колективната памет – краткосрочна и дългосрочна. Може би поради уроците на обичайно травматичния характер на националната ни участ – когато отказваме да помним определени истини, те сякаш ще престанат да бъдат факт във времето.

Разбира се, има и други публикации по темата за пленарната зала в чисто архитектурен аспект, изчерпателни и заслужаващи внимание. Интересът към този конкретен набор е характерът му на цикъл, на развитието на съображенията през известни интервали преди проектът да стане факт. И феноменът как усилията на фрагментите от общественополезен разум, гласът на индивидуалната интелектуална енергия могат да останат без значение при пълното социално безразличие на обкръжението си.

Отново упражнения на тема Пленарна зала / 1

Чу се, че поредното Народно събрание ще проведе поредния конкурс за нова пленарна зала на гърба на бившия Партиен дом.

Поредната грешка при формиране на инвестиционното намерение и определяне на задачата на проектантите. Поредните големи грешни пари за скъп конкурс със съмнителен резултат.

Защо съгласуващите заданието колеги не възразяват, а гледат буквите дали са правилно поставени?

Зала „София“ не може да понесе реконструкция, отговаряща на изискванията за добро функционално решение – и в сегашния си обем, и като надстройка там добра зала с работни места и удобства за всички категории ползватели и посетители е непостижима, независимо от масивните конкурсджии. Хоризонталната и вертикалната комуникация, както и рекреативните пространства биха били решени компромисно, некомфортно и с лош пространствен и визуален ефект.

Конструктивно решение няма, не е възможно да се отговори и на действащата наредба за противоземетръсно строителство. Технологичният процес е трудно осъществим, ще се блокира животът и на голяма част от действащата сграда.

В момента сградата има несъответствие с наредбата за противопожарна защита, няма да се подобри и с преустройството – така ще стане още по-несъответстваща.

Съгласуващите наши организации и колеги могат да препоръчат евтин конкурс за идеи как да бъде решен проблемът с пленарната зала – без никакви ограничения, а чак след намиране на подходящо принципно решение да се продължи със същинска процедура според засегнатите закони...

*Благовест Вълков
ИБ „Български архитект“
бр. 4/23.02.2011*

Отново упражнения на тема Пленарна зала / 2

Преди време изразих становище (ИБ „Български архитект“, бр. 4/23.02.2011) въз основа на слух относно обявяването на нов конкурс за

пленарна зала на Народното събрание. Е, вече не е слух – обявиха го. За жалост!

Сега предлагам на вниманието на колегията една статия относно това как постъпват албанците (!) в такъв случай – без многократни и все грешни опити (спореж мен).

WORLD ARCHITECTURE NEWS.COM

MONDAY 9 MAY 2011

EDITORIAL

„Символизъм и представяне на ценности са ключови в проекта за Открит парламент на Албания“

All images courtesy of Coop Himmelblau

„Наскоро представеният от архитект Куп Химелблау проект „Открит парламент на Албания“ е очевидно фокусиран върху символиката. В един по-широк мащаб основата на проекта обединява **„фундаментните демократични ценности като достъпност, прозрачност и обществена обвързаност“**, докато на **подробно ниво пленарната зала е решена по такъв начин, че публичната обзорна галерия е разположена над народните представители, за да отразява „основния демократичен принцип“**. Тази зала също така стои като физически и метафоричен център на сградния ансамбъл.

Структурата на комплекса от видим бетон е разделена на две ясни части: едната от два етажа върху паркинг на три нива и сутерен; другата – отличителен пететажен административен блок, издигнат върху четири ядра над основата. С около 12 500 м² на етаж доминиращият силует внушава, че Куп Химелблау е близо до постигането на първоначалната си цел: **„Да внесе силен урбанистичен акцент в тази част на градската тъкан на Тирана“**.

Обществен вътрешен двор формира композиционния център на тази възхитителна идея, фланкиран от всички страни от административните блокове. Този отворен форум и градина създава ясна граница между парламента и службите на министър-председателя, оформена чрез публична стълба, водеща от форума до прекрасна покривна градина. При влизането в сградата посетителите са посрещани от огромен стъклен конус – представяне на „прозрачността на законодателството“ – чиято функция е пленарната зала. Също така на входното ниво се намират открити флексибилни пространства, предназначени за различни функционални нужди – приемни, ръководството на парламента, просторни фойета и голяма зала за допълващи дейности. Над тези практични пространства се намират още ресторанти и други обекти за обслужване на депутатите и персонала на парламента, библиотеката и архивен център, множество места за провеждане на международни конференции и допълнителни зали за прес-

Проект на сграда за нов Парламент на Албания.
Снимки: Coop Himmelblau

конференции. Екстериорът на близката административна част е покрит с втора „черупка“ от перфорирана стоманена ламарина, която цели да усили действието на сградата чрез оптимизиращото дневно осветление, осигуряващо въодушевяващи гледки, предлагайки заслепяваща защита и шумовото редуциране“.

Ето така се прави!

Философията на отношенията общество – парламент предпоставя решението на сградата, нейното присъствие в града. Така инвестиционното намерение, проект и постройка стават архитектура.

Тези хора знаят какво искат и с парите си постръпват разумно – веднъж плащат, но за нещо, което си струва, за ценности, превърнати в архитектура. А ние за трети път харчим грешни пари за едно и също. Дано този път ни публикуват поне в WORLD ARCHITECTURE NEWS.COM със съпоставимо постижение. Албанците повече разбират и от демокрация, и от архитектура от нас. Не американците, германците, французите... – за тях си знаем как биха постръпили, а наши твърде непретенциозни съседи...

В някои от следващите броеве на изданието със заглавие „Отново упражнението на тема Пленарна зала“ / 3 ще представя трета част на виждането си – вече във формата на контрапроект на конкурс.

Благовест Вълков

Отново упражнението на тема Пленарна зала / 3

Поредицата от три статии с горното заглавие завършвам с излагане на възможна идея („философия“) и приложен ескизен проект, който не е предназначен да реши проблема на политиките (той е от друго естество...) и да бъде реализиран. Целта ми е да илюстрирам тезата си относно подхода към задачата и по най-естествения за нас начин – чрез примерен проект. При един разумен и високо прицелен конкурс биха се получили много, твърде разнообразни (предвид качествата, особено на младите колеги) пластически решения – достойни за Събранието и града.

Припомням възраженията си относно поръчането на пленарна зала във вътрешността на бившия Партиен дом с доизясняване: ИБ „Български архитект“, бр. 4/23.02.2011.

1. Зала „София“ не може да понесе преустройство, с което да отговори на изискванията за добро функционално решение – и в сегашния си обем, и като надстройка там добра зала с работни места и удобства за всички категории ползватели и посетители е непостижима:

- Залата е предназначена за кратковременно ползване по конкретни поводи – събрания, чествания, спектакли... Но не е проектирана за ра-

ботно място – оставям настрана възможните саркастични забележки относно това колко и какво правят депутатите там, не е моя работа. Тя е напълно лишена от комфорт за прекарване на дълги работни часове. Липсва ѝ въздух и най-вече – светлина (естествена). Депутатите са хора, не мишки. Как не го съзнават отговорните хора, които просто искат зала и очакват архитектите да се справят...

- Амфитеатърът е с тесни редове като при всяка зрителино-демонстрационна зала – как биха били разширени, за да се поберат и банките, без основна реконструкция?;

- Хоризонталната и вертикалната комуникация, както и рекреативните пространства са решени компромисно, некомфортно и с лош пространствен и визуален ефект – сгруги те и не биха могли да станат, колкото и гениални напъни да правят архитектите;

- От друга страна, залата е затворена към целия организъм на сградата (гостът на обикновени посетители – „народа“, е изключен със самата структура на тоталитарната сграда) и прилежащите външни обществени, „народни“ пространства. Особено в тази част на терена, където е разположена залата, **няма го обичайния площад - място, където хората да изразяват публично и заедно отношението си към случващото се вътре - нито „за“, нито „против“.**

2. Конструктивно решение няма, не е възможно да се отговори и на действащата наредба за противоземетръсно строителство. Технологичният процес е трудно осъществим, ще се блокира животът на голяма част от действащата сграда. Представете си потоците от техника, отпадъци, строителни материали и работници. Откъде ще влизат и излизат, къде ще складира, товарят/разтоварват, като се има предвид структурата на сградата около залата и особено околното пространство – предимно комуникация с тежък трафик?

3. В момента сградата е в несъответствие с изискванията за пожарна безопасност, няма да се подобри и с преустройството – така ще стане още по-неодобряема (виж новата Наредба).

4. И накрая – **в концептуално отношение, символично: мястото, където се вземат най-важните решения в държавата, ще се възприема като изолирано, скрито, тайно, конспиративно, недемократично... – Вероятно с користна, злонамерена цел!??**

5. Не без значение е и обстоятелството, че непосредствените разходи за реализация и на най-ниско оферирания проект биха надхвърлили стойността на **една нова зала КЪМ, НО ИЗВЪН ОБЕМА на сградата на бившия Партиен дом.**

Във втората част посочих (поучителен ?) пример как албанците решават проблема с техния парламент – международен конкурс за изцяло нова сграда, спечелен от Волф Прикс (Куп Химелблау) ИБ „Български архитект“, бр. 11/01.06.2011.

„Символизъм и представяне на ценности са ключови в проекта за парламент на Албания... КУП ХИМЕЛБЛАУ ПРОЕКТИРАТ ОТКРИТ ПАРЛАМЕНТ на Албания, очевидно ФОКУСИРАН ВЪРХУ СИМВОЛИКАТА. В един по-широк мащаб основата на ПРОЕКТА ОБЕДИНЯВА „ФУНДАМЕНТАЛНИТЕ ДЕМОКРАТИЧНИ ЦЕННОСТИ КАТО ДОСТЪПНОСТ, ПРОЗРАЧНОСТ И ОБЩЕСТВЕНА ОБВЪРЗАНОСТ“. ПОДРОБНО ПЛЕНАРНАТА ЗАЛА Е РЕШЕНА ТАКА, ЧЕ ПУБЛИЧНА ОБЗОРНА ГАЛЕРИЯ (!) Е РАЗПОЛОЖЕНА НАД НАРОДНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ, ЗА ДА ОТРАЗЯВА „ОСНОВНИЯ ДЕМОКРАТИЧЕН ПРИНЦИП“. ТАЗИ ЗАЛА СЪЩО ТАКА СТОИ КАТО ФИЗИЧЕСКИ И МЕТАФОРИЧЕН ЦЕНТЪР НА СГРАДНИЯ АНСАМБЪЛ“.

Бунгестагът е със същата философия и съответна последваща архитектура на пленарната зала, доколкото е постижимо това при едно преустройство на съществуваща сграда.

Философията на отношенията общество – народ – парламент предпоставя архитектурното решение на сградата, нейното присъствие в града. Така инвестиционно намерение, проект и постройка стават архитектура...

Приложеният проект илюстрира контраста за решение на проблема с пленарната зала във връзка с намерението това да стане в комплект със сградата на бившия Партиен дом. Смисълът е да се покаже, че конкретните задания в предишните и приключващия конкурси са лоши (това ще се види и от очакваните конкурсни проекти), че има и друг възможен начин за изграждането на залата съгласно желанието на ръководството, но и според добрия опит на други страни. Не се оспорват други възможни идеи за принципно различно цялостно решение на проблемите на Народното събрание, каквито вече са и споделяни от други колеги.

Сградата на бившия Партиен дом е с типична тоталитарна образност, символика – затворена, недостъпна крепост, недемократична. Независимо че е строена от „народната власт“, тя не показва достъпност и прозрачност на вземането на решения в името и за народа, а конспиративност и безапелационност.

В ПРИЛОЖЕНИЯ КОНТРАПРОЕКТ СА ЗАЛОЖЕНИ СЛЕДНИТЕ ИДЕИ И ХАРАКТЕРИСТИКИ:

1. Пленарната зала, като най-определящ елемент на народното събрание и най-изразителен символ на демократичност, достъпност, взаимодействие между власт и общество, се

изважда извън „крепостта“ в най-обществената част на града – площада в източната част на територията. Така най-съществена присъща активност на депутатите излиза „навън“ и се обвързва с живота на града и гражданите избиратели, създава чувството на откритост и взаимност в приемането на закони между народните представители и народа. Тя така става изразител и на равенство и взаимна отговорност и подкрепа... Необходимата отдалеченост от тротоарното ниво определя разполагането на залата съответно на второто ниво на сградата. Но не по-нагоре, защото би символизирала, че депутатите стоят над народа;

2. Фасадите и вътрешните стени около залата към кулоарите са максимално стъклени. Фасадите са от матово стъкло – за прозрачност и чувство за съпричастност и контрол към дейността вътре. Пълната прозрачност, както е в чуждите примери, не е подходяща за традициите в българската действителност, а и символно не смятам, че законите са пряко действащи по отношение на гражданите. Така мяркащите се силуети зад фасадното остъкляване ще се възприемат едновременно като свързани с гражданите отвън и като необходимо относително дискретни в тяхната специфична активност;

3. Залата е с по-центрирана конфигурация, създавайки чувството за по-високо ниво на единство („съединението прави силата“);

4. На второ ниво на залата (трето на сградата) около върста е разположена обзорна галерия за граждани – функционален и често прилаган символен похват, изразяващ по още един начин общо заложените идеи за прозрачност, демократичност и пр.

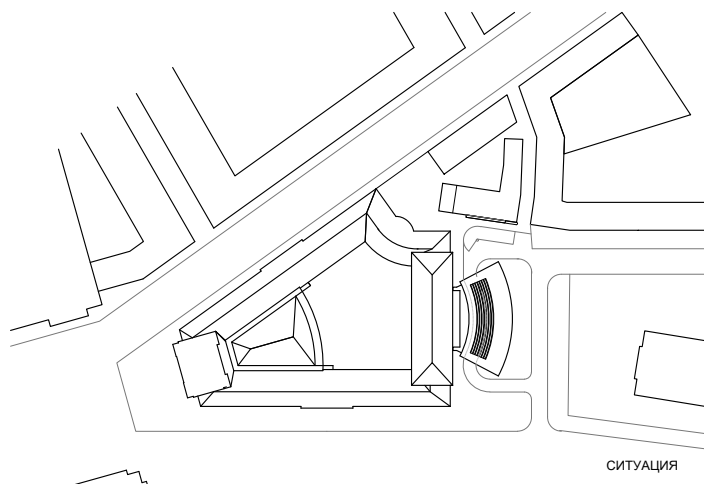
Необходима би била частична ограничена преработка на съществуващите прилежащи общи пространства в тази част на съществуващата сграда с оглед достъпа към новата зала и осигуряването на повече простор, рекреации и срещи с гражданите...

Технологичните проблеми биха се решавали независимо и въпреки проблемите в съществуващата сграда, без да нарушават нейното функциониране и в съгласие с всички съвременни и най-добри технически изисквания и норми. Самото изпълнение би си спестило всякакви затруднения, присъщи на реконструкцията. Времето за строителство би се съкратило значително.

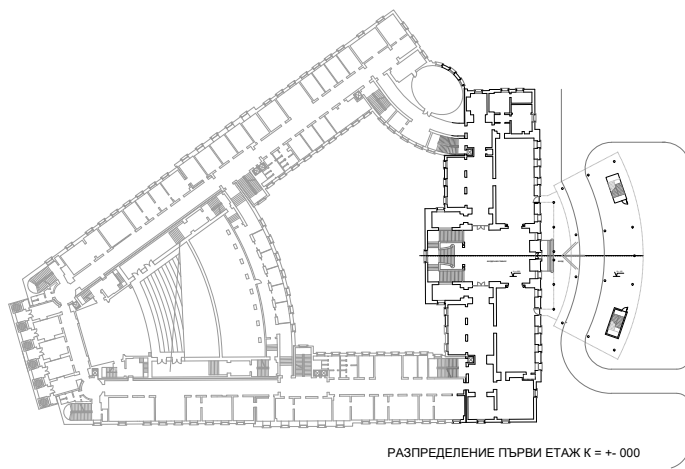
Благовест Вълков

Това е разказ с отворен край. За всички българи, които трябва да решим къде е редно да присъства народното представителство. Архитектурата отново за пореден път е лицето на обществото.

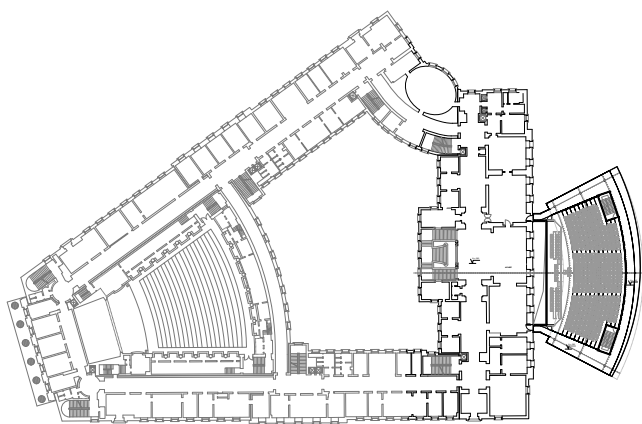
Реконструкция на сградата на „Партийния дом“ в сграда на „Народното събрание“

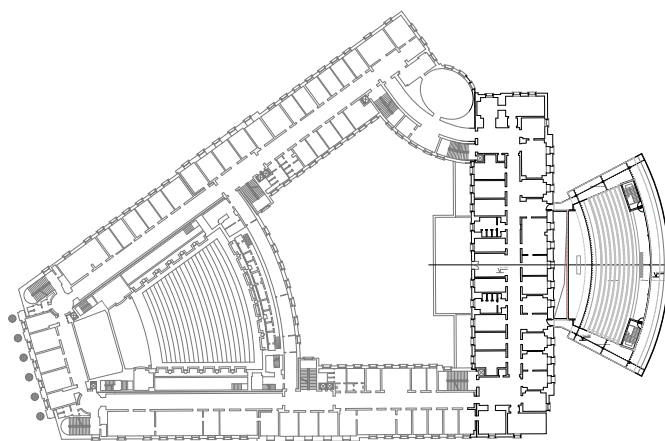
СИТУАЦИЯ

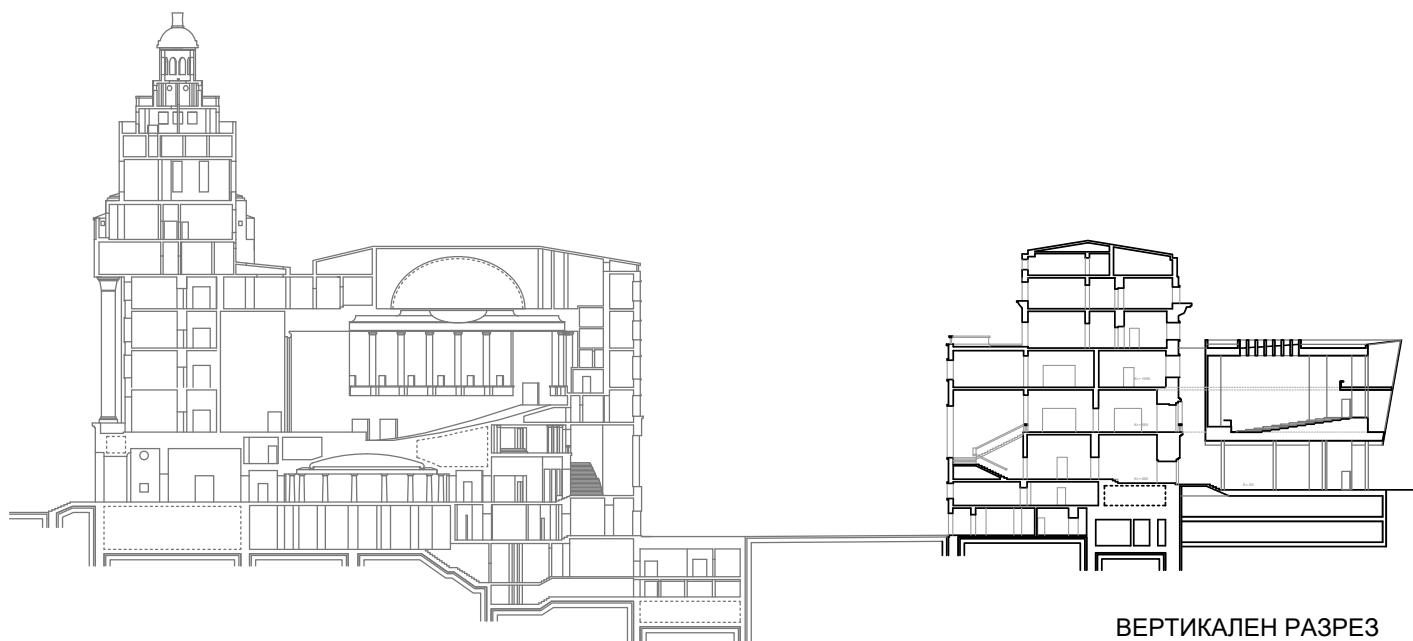
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПЪРВИ ЕТАЖ K = ± 0.00

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ВТОРИ ЕТАЖ K = +585

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ТРЕТИ ЕТАЖ K = +1095

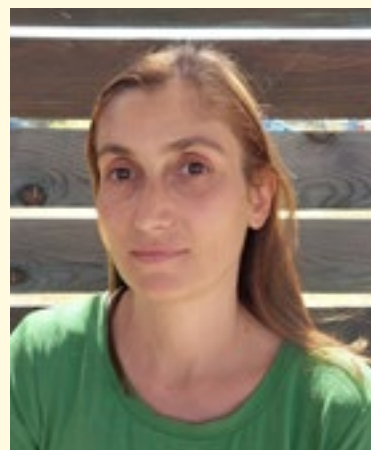

ВЕРТИКАЛЕН РАЗРЕЗ

АРХИТЕКТУРНИ ПРИНЦИПИ В СЪВРЕМЕННИ БЪЛГАРСКИ ПРОЕКТИ

арх. Росица Браткова

Арх. Росица Браткова е родена през 1977 г., завършва 91-ва НЕГ в София и през 2002 специалност „Архитектура“ в УАСГ. През 2015 завършва първата и единствена засега магистратура по архитектурна теория и критика. Съосновател е на ТТХР „Аегес Студио“ и участва в проектирането на едни от емблематичните съвременни сгради като „Жаклин“, „Урбан Модел“ и „Ред Епъл“. Студиото е многократен носител на „Сграда на годината“ и други награди, а „Жаклин“ е единственият български проект, попаднал в селекцията на фондация „Мис ван дер Рое“ през 2009. Арх. Браткова е членувала в международни журита, изнасяла е лекции и е водила работилници в различни университети. От 2017 г. е хоноруван асистент в катедра „Жилищни сгради“, а от 2019 е редовен асистент в катедра „Обществени сгради“ на УАСГ. Автор е на множество публикации в местни и международни издания.

Скорошното издаване на български език на книгата на Витрувий „За архитектурата“ – древен наръчник от правила за създаване на качествена архитектура, е повод да се замислим и за принципите, изграждащи днешната архитектура. Разбира се, става дума не за официално описаните в закони и норми, а за правилата на образа, за личната философия на архитекта. Тук ще се опитам да очертая някои, които се откриват в проектите на три съвременни български студио – ИО архитекти, GS projects и ТТХР Аегес Студио, от което съм част. Анализираните примери са за системно въвеждане на правила, изграждащи цялостен архитектурен ред, а за съжаление, не малко от съвременните български сгради са родени от случайността.

Къщите Еклипс, Пагода и Обзървейшън на ИО архитекти са разположени на различен терен и с различна етажност, но от определена страна и в трите сгради горната част левитира над основния обем. В Обзървейшън хаус това е широкият четириъгълник покрив над стъкления обем на дневната, изникващ от масивния зид от габони, който затваря къщата от три страни. В къщата Пагода основният етаж се издига над терена при гаражите към улицата. Тук отново се усеща едно категорично отделяне на частната зона от външния свят. Къщата сякаш изниква над гъстия жив плет, който обгръща двора. Дървената об-

шивка е запазена за жилищната част, а в двуетажната входна фасада рязката смяна в материала подчертава разделянето във височина. В Еклипс се повтаря мотивът с живия плет, чиято горна линия съвпада с долната линия на еркера. Тук обаче горният обем на къщата, обличен с плътни плъзгащи пана е изнесен пред долния, изцяло остъклен. И тук видимата част на сградата се дистанцира от външната среда и заедно с това създава усещане за защитеност на пространството отдолу, вътре в двора. Този подход кара тези иначе доста големи сгради да се разполагат удобно и естествено в терена, като изявяват малка част от обема си към външния свят. И в трите къщи тази дистанцираност разкрива контакт със средата на две нива – непосредствен с личното пространство около сградата и подчертан интерес към далечните гледки. Към средния план от оградата навън сградите са напълно затворени.

Трите къщи са обединени и от още един принцип, скрит във вътрешните им пространства. Още в блока в „Люлин“ ИО разпознават потенциала на гаража като обществено пространство. С особено внимание към дизайна, с естествената светлина и визуалното му обвързване с другите общи части те превръщат гаража в пълнокръвно обществено пространство, място за случайни срещи. Същият подход виждаме и в най-новия им завършен проект Бояна 49.

Напречен разрез

Поглед през гаража към дневната

ОБЗЪРВЕЙШЪН ХАУС
„ИО архитекти“ – поглед към левитиращия покрив
Снимки: Асен Емилов

В трите къщи, които разглеждаме, гаражът си остава главното приемно пространство. И трите гаража са отделени с витрини от еднораменните стълби, които на горното ниво излизат в тясно пространство, срещу витрина с гледка, а не по посока на жилищните функции. Получава се едно спираловидно движение – от гаража се завива към стълбата, право нагоре срещу фасада, и отново се завива към дневната. Това движение е съпроводено с двойна височина и визуална връзка към гаража.

В къщата Пагода гаражът е изложено пространство, където зад витрина е експониран едноименният модел на „Мерцедес“. През двойната височина то става част от дневната, към която води еднорамена дървена стълба, успоредна на автомобила. Той се вижда от трите страни на галерията и в този смисъл присъства в дневната зона, макар и на долния етаж, а естествената светлина от дневната достига и до този малък музей.

Гаражът в къщата Еклипс е двойно осветен – отгоре през отвор към дневната и през стъклени врати по цялата дължина. Движението нагоре отново започва със завой от 90° към стълбата, но на нивото на дневната той вече е 180°. Отворът към гаража е отделен със стъкло на нивото на дневната и така пространството му става част от нея.

Обзървейшън хаус има сутерен, но гаражът е на партера, на нивото на спалните. Дневната е над него, а движението започва с 90°, след това 180° заради няколко допълнителни стъпала, основното рамо, и отново 90° към дневната. Стълбата излиза срещу фасадата и е долепена до единствения плътен обем, отделящ кухнята. Визуалната връзка с гаража и тук е през втори отвор, външен, покрай стъклената фасада, симетричен на външната стълба от другата страна. Това двойно изрязване на плочата при дневната добавя още едно измерение към темата за левитиращия обем. Двата отвора подчертават връзката с долното ниво и създават усещането за левитиране на самата дневна над него.

Втората серия от правила са изследвани в проекта Помо Резидънс от 2014 на арх. Георги Станишев. Това е жилищна линейна структура между морето и бул. „Княз Борис“, свързващ стария с новия град на Поморие. Наречена от автора „пространствен меандър“, тя се състои от редуващи се къси и дълги тела, перпендикулярни на брега, върху които напречно лягат други, отлепени от терена. Между телата се появяват отвори, чиято роля е не само да артикулират пространството, но и да съхранят връзката между сушата и морето.

Повтарящите се височини на типовете елементи оформят серия от хоризонти, най-ниският от които е очертан от платформа, повдигната на 5 м над терена, върху която ляга цялата структура. В нея са скрити инсталации и външни басейни, а дебелината ѝ варира според нуждите. По протежение на булеварда равнината надстърча пред магзините, а от вътрешната страна стъпва на ко-

лони над отворения паркинг. Така цялата жилищна структура е отлепена от терена и повдигната във въздуха, а серия зелени открити пространства и басейни покриват платформата. В това повдигане на сградите и в покрива градина разпознаваме два от принципите на Лео Корбюзие. Интерпретацията им според мястото и задачите ги прави конкретни и ги връща към живот в нашето време.

Открояват се и лентовидните прозорци, но тук те са само една от няколко системи за артикулиране на фасадите. Първоначалната етимология на формата от правоъгълни обеми, напояващи легло блокчета, претърпява развитие при появата на фасадите. Отделните блокчета се свързват в по-сложни тетрис елементи и задават посока на приплъзване покрай булеварда. Така първоначално статичната позиция на структурите е динамизирана от предполагаемото първично движение на тетрис елементите и се свързва с движението по самия булевард.

Различните фасадни системи са условие за индивидуализиране и разпознаваемост на отделните части на тази значителна по големина структура. При по-внимателно възглеждане обаче разкриваме общия произход на тези системи, които остават свързани с принципите на основната структура. В далечния край на модела в първото високо хотелско тяло виждаме в лентовидните прозорци многократното повторение на платформата във височина. Същият принцип е приложен и във второто Z-образно тяло в средата на модела. Следващият тип фасади е изграден от еднакви блокчета, приплъзнати помежду си на всеки ред, с очертани фуги. На практика това е структурата на класическата тухлена превръзка. По тази система са изградени второто високо тяло в дъното, първият хоризонтален Z-елемент до него и първият изправен Z-елемент по булеварда. Тухлената превръзка се появява още веднъж в следващия приплъзнат елемент по булеварда, но този път „фугите“ са силно удебелени. Трите ниски напречни тела следват свои разновидности на основните принципи. Крайното ляво тяло е негативен образ на каменна зидария от правилни, но с различна ширина блокове. Структурата на средното тяло е още по-надребнена и някои от „фугите“ са удебелени, а третото, крайно тяло вдясно представлява рехава зидария от кубчета, напояващи павента. Квадратните отвори се съотнасят към перфорирания покрив на общинския спортен център в края на терена и го приобщават към жилищната структура.

Проектът Кошер на ТТХР Аегес Студио се състои от три вида сгради – жилищни кули, ниски жилищни сгради и офисни тела. Обединени са от два принципа, според първия от които хоризонтални равнини от огледална ламарина се издават напред при всяка плоча. Отражението на външния свят в тях присъства в интериора и размива границата между вън и вътре. Вторият общ принцип обхваща плочите и фасадните елементи и задава телескопичното им разширяване или свиване

Комплекс – „Кошер“ на ТТХР „Аегес Студио“ – визуализация

нагоре. Така във всяко тяло площта на етажите и продължаващите ги огледални равнини нараства или намалява във височина. Успоредно или противоположно на тях се променят и елементите, изграждащи фасадите, а за кулите това са подпрозоречни хоризонтални и вертикални тухли. Подравнени от едната страна, те нарастват с определена стъпка в другата посока. Начало на прогресията дава възможно най-тесният елемент според тухлената превръзка. В посока на стесняването се променя и цветът на тухлите – меланж от сиво към бежово и от червено към бежово и наред с изтъняването изтънява и цветът.

Комбинацията от двете независими системи на разширяване на плочите и на фасадните елементи, допълнена от два варианта на тухлена превръзка – гладка и „вълчи зъб“ – дава 8 разновидности на кулите. В тази линейна система е въведен привиден хаос от допълнителната поява на още два мотива. Огледални гледжосани тухли покриват почти всички от най-тънките елементи и неравномерно обхващат и някои от следващите; на различни места се появяват тераси, които нарушават прогресията на фасадата, а оградящите ги вертикали винаги са с минималната стъпка на модула и почти винаги от гледжосани тухли.

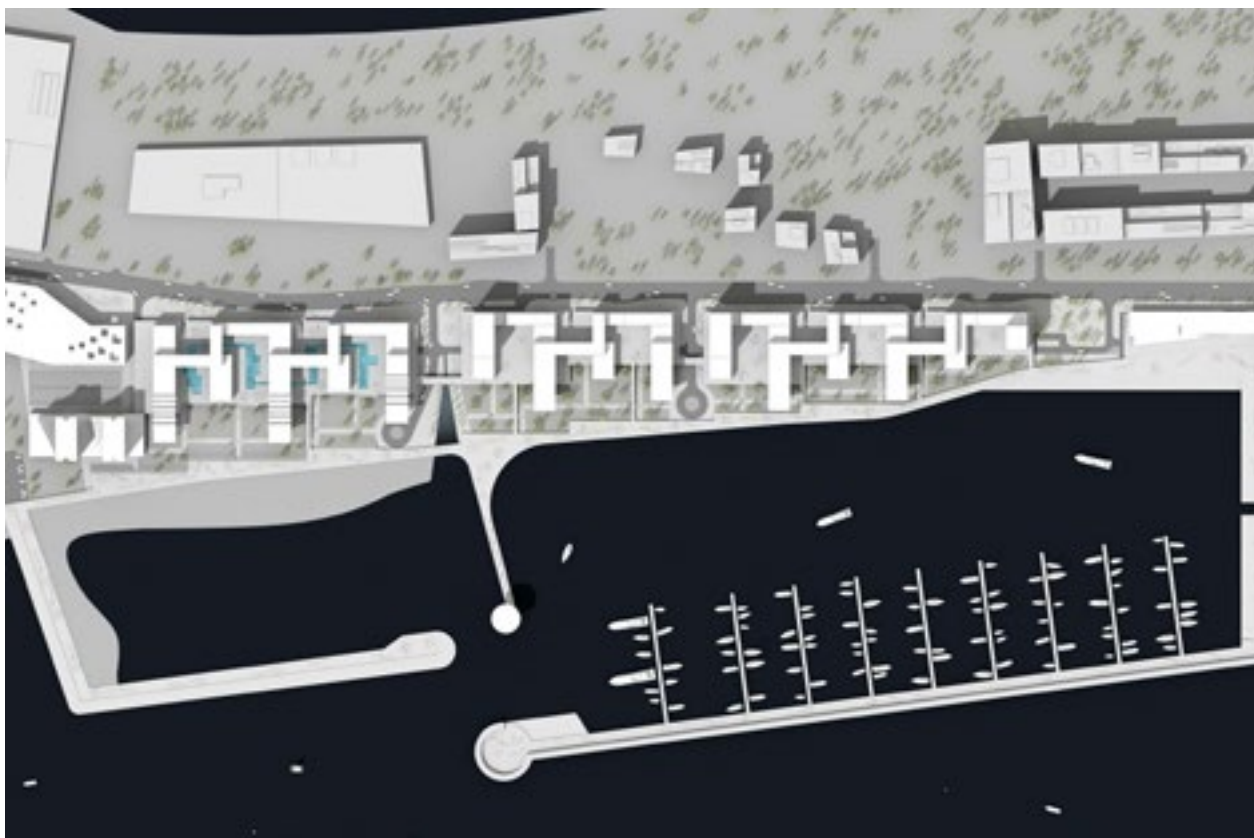
Офисите са изцяло остъклени, а фасадната прогресия обхваща двата реда колони, разположени неравномерно по периферията отвън и отвътре. Принциплът е приложен и в ниските жилищни тела, които са със свободни планове, остъклени, а нарастващите фасадни елементи от камък по-

криват спалните и са обърнати хоризонтално.

Цялата тази система от правила цели да размие границите между вън и вътре, да наелектризира зоната на контакт – фасадата – и да създаде индивидуалност за всяка сграда и за всяко жилище, които същевременно остават единна част от по-голямото цяло на комплекса. Осцилирането между ред и привиден хаос се постига, като към основната система от правила се добавя втора, подчинена и не толкова категорична система на нарушаване на първата – своеобразен принцип за нарушаване на принципа.

Тези толкова различни проекти споделят, на първо място, самото наличие на правила за пространственото им изграждане, а при по-внимателно възглеждане изпъкват и паралели в самите правила. Макар и в различен мащаб – на макрониво в Помо Резидънс и на микрониво в Кошер, – принципът на редене на тухлите е водещ и за двата проекта. Общ е и стремежът към индивидуализиране и извяване на частите на тези големи структури, без при това да се губи тяхната цялост. Накрая стремежът към левитация в къщите на ИО се споделя от Помо Резидънс чрез цялостното им повдигане върху плоча над партера.

В заключение може да се каже, че правилата са дължителни за всяка добра архитектура, защото именно възможността за разгадаване на скритите принципи провокира любопитството и кара ума отново да се връща към определени сгради, да се наслаждава на съзерцанието им и да търси заложените в тях закономерности.

„ПОМО резидънс“ на „GS projects“ – генерален план на комплекса

„ПОМО резидънс“ на „GS projects“ – визуализация на първи етап

ХОТЕЛ „ЛОНГОЗ“, ДЕТСКИ САНАТОРНО-ОЗДРАВИТЕЛЕН КОМПЛЕКС, К.К. „КАМЧИЯ“

арх. Лада Камиларова-Стойчева
арх. Михаил Стойчев

Арх. Лада Камиларова е родена през 1958 г. в София.

През 1981 г. се дипломира в архитектурния факултет на ВИАС – София, катедра „Обществени сгради“.

Работи: като проектант в КНИПИ „Софтпроект“, дирекция „Център“. Съосновател на проектантска фирма „Архинекс“ ООД и до днес – съдружник в нея.

Член на Комисията по професионална етика на КАБ. Зам. председател на Комисията по дисциплинарно производство на КАБ.

Автор на проекти за обществени и жилищни сгради и преустройства, вилни селища и градоустройствени решения. Много от тях удостоени с награди.

Арх. Михаил Стойчев е роден през 1955 г. в Бургас.

През 1981 г. се дипломира в архитектурния факултет на ВИАС – София, катедра „Обществени сгради“.

Работи: като проектант в РПО – Бургас, КНИПИИТ „Главпроект“ – София, проектант в екип по изготвяне на градоустройствен план на ЦГЧ Бургас; дирекции „Правителствени обекти“ и „Гражданско строителство“. Съосновател и ръководител на проектантска фирма „Архинекс“ ООД.

Възложител – СОК Камчия ЕАД

Проектант – Архинекс ООД – арх. Лада Камиларова,
арх. Михаил Стойчев

Статут – реализация 2009

РЗП – 14 500 кв. м

През 2004 г. кметството на гр. Москва започва изграждането на Детски санаторно-оздравителен комплекс на част от територията на занемарения и почти изоставен курортен комплекс „Камчия“. След разпадането на СССР той трябва да замести останалите в пределите на Украйна извстни международни детски лагери „Арлонайк“ и „Артек“. Идеята е в него целогодишно, на смени от по 25 дни, да пребивават деца и ученици от Москва с програма, съчетаваща здравно-рехабилитационни и учебно-възпитателни занимания – нещо като „зелено училище“.

Сградата е възложена за проектиране през 2005 г. Основната цел пред авторския колектив е да се създаде сграда-пространство за целогодишно обитаване на деца, с възможности за осигуряване на многобройните функции на тяхното ежедневие и така преобразувахме съдържанието на техническото задание от традиционно изброените Зала 1... Зала 2 ... Зала 3 ... в създаването на „Агора“ в самата сграда, където да се случва всичко, пред очите на всички.

Сградата е изградена на два етапа. Първият представлява реконструкция на съществуващи 5-етажен хотел „Лонгоз“, където са разположени

административен тракт, дневен бар и рецепция, панорамен ресторант, 110 стаи за 362 обитатели. Вторият етап се осъществява с пристрояване на нов тракт с 43 стаи, за 134 обитатели. Композиционен център е многофункционално атриумно пространство, рамкирано от галериите на спалните помещения. В него са организирани сценична зона, трансформираща се от места за концерти и кино в място за тържества подвижен амфитеатър, прилежащи изложбени зали и зали за занимания и заседания, барчета за чай и закуски. Основният ресторант е отделен от сцената посредством подвижни стъклени презгради и много простичко се преобразува в площ за публика, а сцената в „сцена арена“. От противоположната си страна ресторантът има поанорамна гледка към закрития плувен басейн с места за публика. От централното пространство са и подходите към фитнес и спа центъра с визуална връзка към тях. От специална командна зала сградата е под постоянен контрол на цялостна система за автоматика, следяща за състоянието на основните параметри на микроклимата в сградата и отчитаща функционирането и изправността на всички инсталации и системи. Благодарение на професионалната работа на целия проектантски екип и изпълнители са постигнати отлични показатели на шумопоглъщане. Отлични са и показателите от акустичните измервания, както и оценката на изпълнители от различни жанрове.

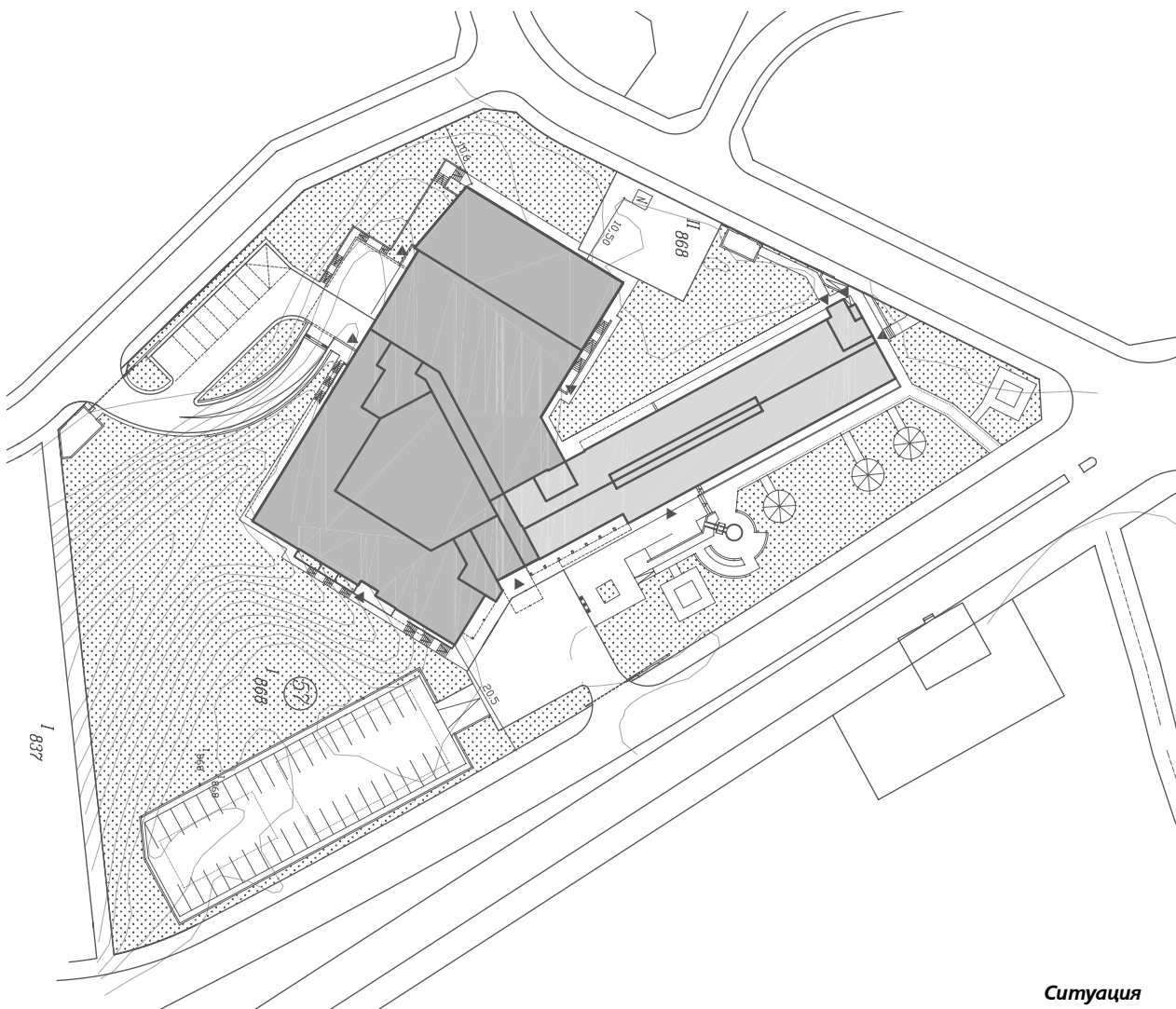
Проектът е удостоен с Диплома на правителството на Москва за „Най-добрата сградна инвестиция на Москва, реализирана в чужбина“ за 2009 г.

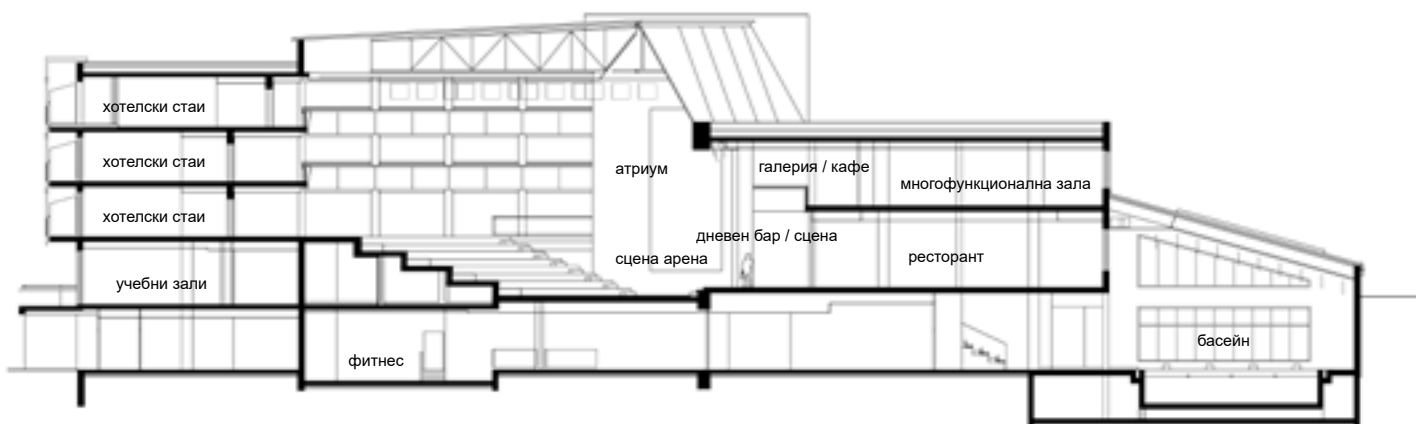
Предна фасада

Зала – Интериор

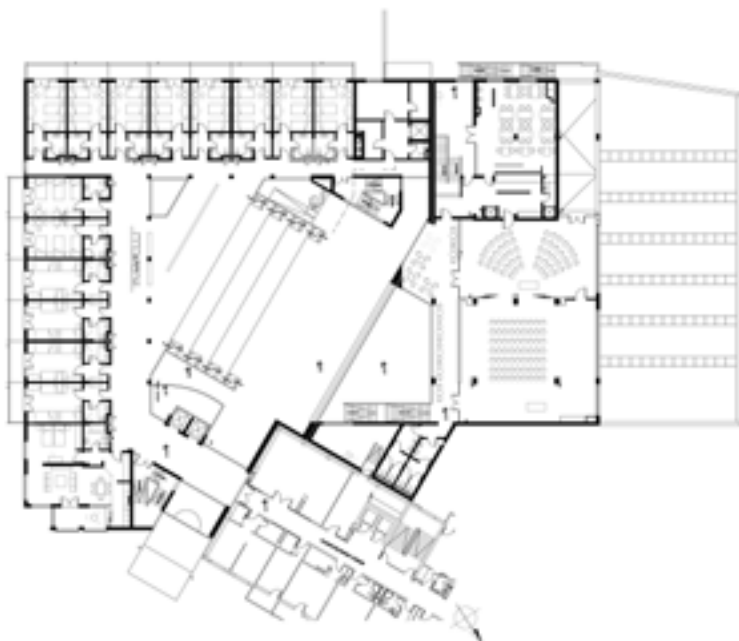

Ситуация

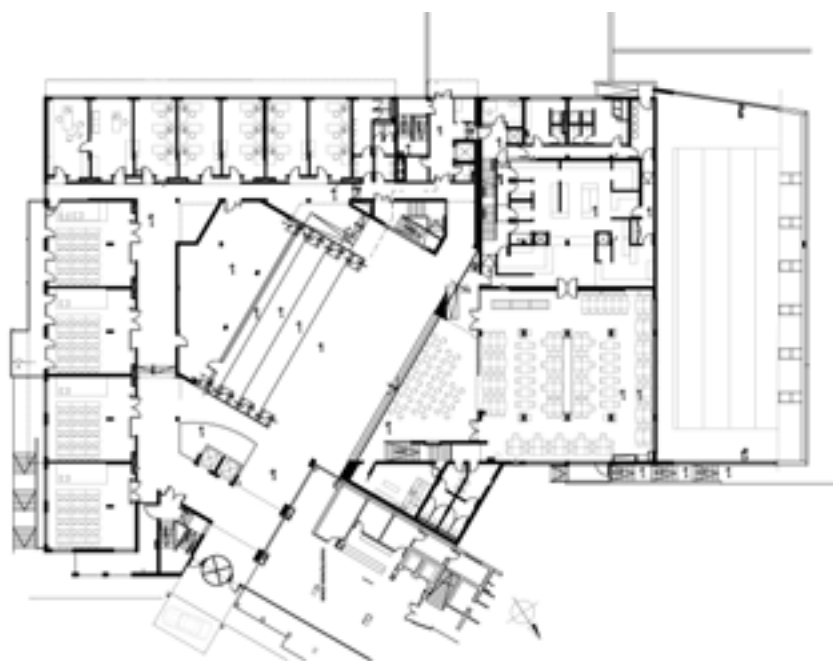

Вертикален разрез

Ниво галерия

Ниво Вход

Приземен етаж

ТРИ ОБЩЕСТВЕНИ СГРАДИ

арх. Стефан Добрев

- 1961 г. – Стефан Добрев е роден в София.
 - 1980 г. – завършва Английската гимназия в София.
 - 1987 г. – завършва ВИАС, специалност „Архитектура“, с най-висок успех от випуска и с наградата на САБ за най-добър дипломен проект.
 - 1987–1988 г. – работи в ателието на именития български архитект Стефан Орозов, с когото печелят първа награда в конкурса на големия проект за Националния център по гимнастика в София.
 - 1988–1990 г. – завършва специализация по градоустройство във Висшето училище по архитектура „Белвил“ в Париж при проф. Серж Сантели, със специалност „Източни градове“.
 - 1993 г. – получава втората си диплома на архитект от специалната комисия „за извънредно стойностни архитектурни реализации“ във Франция и става член на Френския Ордер на архитектите.
 - 1993 г. – основава архитектурното си ателие в Париж и реализира многобройни архитектурни и градоустройствени проекти.
 - 2005 г. – основава „Стефан Добрев – Архитектура и Дизайн“ в София
- Студиото е печелило и осъществило много значими архитектурни проекти в България и чужбина.

Сан Стефано Плаза се намира в центъра на София, в близост до Орлов мост, Докторската градина и Българската национална телевизия. Проектът е със съвременен дизайн, но също така е в хармония с традиционната архитектура, като по този начин му позволява да се впише естетически в своя градски контекст. Сградата е спечелила наградата „Сграда на годината“ за 2016 г.

Комплексът включва търговски център, луксозни апартаменти, офиси и подземен паркинг на четири нива. В сърцето му е разположен 17-метров атриум. Апартаментите имат панорамна гледка към планината Витоша и Борисовата градина. На покрива на търговския център е разположена голяма вътрешна градина с дървета и изобилие от зеленина.

Резиденция „Лозенец“ се намира в един от най-престижните квартали на София, в най-високата и зелена част на града, срещу парка Борисова градина. Тя е луксозна многофункционална сграда с емблематичен силует и изключителни интериорни пространства.

На приземния етаж са разположени входното фоайе, ресторант и многофункционална зала. Подземните нива са разделени между паркинга, SPA и плувния басейн. На горните етажи са разположени офиси и двадесет и пет луксозни апартамента. Винтовото стълбище предста-

вява атриум с естествена дневна светлина, идваща от стъклен купол с форма на око.

Двуслойните фасади имат сериграфия на древни български орнаменти, докато каменните вентилируеми фасади са в хиперболично извита форма.

Стратегическото местоположение на **Benchmark Business Center** – на Цариградско шосе, определя идеята за създаване на емблематична сграда на източния вход на София.

Първите две нива са търговски площи, докато следващите дванадесет етажа са предназначени за офиси. На разположение на посетителите и служителите е подземен паркинг на две нива с капацитет 400 места.

Двуслойната фасада на югозапад формира ефективна бариера срещу слънчева светлина и шум. Сервизните помещения и вертикалните комуникации, разположени в ядрото на сградата, са отделени от два по-малки атриума от обслужваните помещения, където се намират офиси. Стените са заменени от вертикално пространство с дневна светлина и растителност, допринасящи за създаването на уникална работна атмосфера. Офисните пространства са широки единадесет метра, с дневна светлина, идваща от двете страни, като по този начин са конвертируеми при тяхното поливалентно използване.

„Сан Стефано плаза“, гр. София, фасада
Стефан Добрев, И. Николов и П. Захариев

Резиденция „Диневи“

„Бенч Марк“ – интериор

СПОДЕЛЕНО ПРОЕКТИРАНЕ НА РЕЗИДЕНТНИ ЖИЛИЩНИ СГРАДИ

д-р арх. Пламен Генов

Завършил архитектура, педагогика, топография.

Оценител на: недвижими имоти; имоти паметници на културата.

Член на: УС на САБ; КС на КАБ.

Председател на: „Военни архитекти и инженери“ – СОСЗР, СВОГД. Един от създателите на КАБ.

Монографии: Военното строителство; Вътрешно обзавеждане и графичен дизайн.

Доклади на: международни конференции в МВР Академия; ВСУ „Любен Каравелов“.

Проектирал в ПРОНО-МНО; „АС Консулт-К“.

Съдебен експерт с удостоверение за класифицирана информация. Преподавал в: УАСГ; ИПП ДЕЛТА; НАСИ. Изпълнителен директор на: Британо-гръцки колеж DELTA; ELBEA; „BEST PLACES“ ООД.

Четири години присъствие в три комисии на Народното събрание. Главен асистент във ВСУ „Любен Каравелов“.

Начинът на обитаване на едно жилище не винаги предполага то да се нарича еднофамилно или многофамилно, а събитаването, и обществитие. Много по-точно в условията на общество на споделените услуги е наименованието „домакинство“, което се формира не от семейство, нито от състуденти-съквартиранти или работници бекяри, а от претенцията на хора със или без стигма за защита на индивидуалността им. В този смисъл те не винаги са защитени от насилие жени, хора с увреждания, без родители или с нетрадиционна сексуалност. По-често това са хора с нетрадиционно разбиране за естеството на събитаване, излизащо извън рамките на личния професионален опит и академично знание на архитекта, но са от изключително значение за душевния комфорт и социализация на обитателите. Така че ако умствено изостанал е затруднен да влезе в голямото общество на традиционно нормалните хора, те от своя страна, са интелектуално затруднени да влязат в малкото общество на богатите. В този смисъл и двата вида хора – умствено изостанали и традиционно нормални, са с интелектуален дефицит. Разликата е само в степента и вида на претенцията, но именно тя се превръща в свръхценна тема на обитаване, различна от проектирания начин на живот от архитекта. Това „несанкционира-

но“ обитаване е претенция за независимост от професионалния тон на тесните специалисти и добрия тон на монолитното общество или на малката самоуправляваща се общност. То е социална претенция и самочувствие на основата на сателити, монитори и спедиторски фирми за директен контакт със складове, без посредници – магазини и разрешаващи чиновници. На мястото на традиционните общности, създадени на основа съсловие, възраст, пол, етнос, раса, класа и др., идват стопански независими функционални двоци – творец и подпомагащ го, които не са традиционно познатите. Тук подпомагащият е нает от банка със специалисти в интернет на случаен принцип и не само събитават с твореца, но и работи с него по договор, а творецът е такъв на базата на лично преживян първичен сетивен опит и „произграни“ първични майсторски практики – сертифицирани от адхок-екипи. Така домакинството-двоица претендира за патенти и производство, превърнати почти в домашна религия, ползващи собствени: език, идиом; герб; домашни празници; кодекс; домашна библейска история; превръщащи дома в резидентно жилище. В този смисъл резидентният човек и дом са независими от кредита на доверие, даван от назначени чиновници и превръщащ и новото информационно общество в ново Средновековие,

на основата на добрия тон. Древната китайска полигамна къща; манастирите в средновековна Западна Европа; девическите пансиони по-късно, индианските резервати в Северна Америка; комуналните толстоустки домове в Русия; социалните жилища в Англия; ашрамите в Индия; домашните евангелски църкви; и убежищата за мигранти по целия свят освен исторически обособили се общности са и вид устройство на територия – жилищно-дворищни комплекси, близки до устройството на чифлик, и не до махала, купно село, паланка или град. В този си смисъл те се различават от резидентното домакинство, чието събояване е двоица, но не и общност, която да наподобява по възможност за творчество: романизираните двоици – Холмс и д-р Уотсън, Поаро и Хейстингс, Едмон Дантес и абат Фария; митологизирани – Хорус и Сутех (Древен Египет), Диоскурите (Елада), Ормузд и Ариман (Древен Иран). Най-близка до резидентната двоица е тази от немско-чешката приказка за майстор-творец и калфата-трикстер – последният съвсем малко видоизменя съвършеното произведение на маестрото, с което то не е вече толкова съвършено, но затова пък е ново, различно, модно и е основание на калфата да стане и той майстор и той да си има калфа. Това наподобява друга една приказка, в която създателят твори изящното пръстче на жената, а трикстерът, издебнал заспалия творец, го снабдява с нокътче и творението става сътворение. Необходимо

е само архитектурно оградено и защитено, и в правен смисъл пространство и време – овладени, усвоени, индивидуализирани. Подчинени на индивидуален маниер и манталитет, на доверие в собствените сили, за разлика от времето и пространството, регламентирани от обществен договор, изискващ социални роли от личности в зависимост от характер и темперамент, а с това и от обществено договорен кредит на доверие. Разликата е, че докато манталитетът и маниерът са преднамерени и изкуствено изработени, и с това обслужват ирационалните тежнени на човешката душа, то характерът и темпераментът са повторими мотиви – социални „инстинкти“, почти „нагони“, наложени ни отвън – от обществото или от природата.

Първите ни правят независими в намеренията ни, вторите – регламентират. Така срещата между концепцията за и не толкова градоустройствената единица единичен двор и корпоративното обкръжение е среща между преживян, усетен и осмислен индивидуален сетивен опит, родил се в общението на интерпретираната за целта занаятчийска двоица Творец – Асистент, и обществено споразумение за общност, санкционирано от тесни специалисти на основа образование. Корпоративното обкръжение може словесно да се онагледя чрез музикалния термин „симфония“, при която всеки инструмент има тема-пъзел – част от общата музикална картина

Къща до къща – кв. Дървеница

Къща с ръце – под Витоша

Къща-аспидистра, кв. Баня

Къща-хронос, кв. Горна баня

и с това е зависим – изпълнява роля (Седма симфония на Бетовен), и се нуждае от всички други инструменти. Ако е строителство, е съвместно предприятие – един предоставя собственост, друг инвестира, трети строи, четвърти проектира и накрая всички получават апартамент. Ако е проектиране, то не е споделено, а допълващо се и дирижирано от тесните специалисти. Обратно, при полифонията всеки инструмент изпълнява цялостното музикално произведение – цялата тема, със собствен тембър-звучене – заради материала, от който е направен, и значи притежава индивидуалност и независимост от другите инструменти („Болеро“ от Равел). Ако е проектиране, то е споделено – проектиране на независим начин на живот, изразен на собствения, индивидуален език и на проектанта, и на възложителя. Следва илюстрация чрез проекти (проектант г-р арх. Пламен Генов) от споделено-полифонично проектиране. Като мото и в резюме е представена свързценната тема на Възложителя, извлечена чрез методика, акцентираща върху неговия маниер-манталитет, а не върху характер-темперамента му. Острият покрив и наклоненият по протежение на стълбището цветарник е материализиран шрих на връзката къща и планинска земя – „родила“ живот, който се „катери“ все по-високо по стръмния покрив на алпийска хижа, несвойствена за центъра на София, за да срещне небето – „покрив на света“. Плоските покриви на сградите около къщата са метафора-антиномия-

фон на равна пустинна земя, родила живот, „пъзлящ като влечуго“. „Устремен към висини“ тук е материализираната метафора на чувството за превъзходство. Свързценна тема на събитаване е материализиране на друг начин на превъзходство: домашен театър; карнавал; маскен бал са под формата на терапии на открито. Отделно от тях вътре в къщата, около сауна в подпомагачи я помещения лични асистенти – мислени за „антични роби“, се грижат за тялото и душата чрез музико, библио, светлинна терапия. Следва мисълта на Джордж Оруел: „Когато човек е богат, може да живее и бедно, но когато е беден, той е просто никоу“. Богатият живее в „семпла“ къща, за да не гнети безимотните, но утилитарното ѝ решение би дразнило чувството му за превъзходство. Затова в разпределението ѝ са вмъкнати функционално необосновани моменти, преодоляващи регламентиращата утилитарност, генерирана от тесни специалисти: вторият етаж без нужда е изнесен над първия, с което губи застроена площ, но това богатият може да си го позволи. Къщата не следва правия ъгъл, а е с безпричинни отклонения от него от по 7 градуса, които се усещат. Стълбите към втория етаж са без парапет – без обществено приета нормативна грижа за сигурност. Без нужда и на случайно място в хола има колона, а обратна греда, която трябва да се прескача, разделя балкона на две части. В „Къща с ръце“ е възрадена мисълта „И така

Къща-кръчма, кв. Обеля

Къща-Немска коректност, с. Ясна поляна

Къща-сауна, кв. Княжево

Хармонична къща, кв. Банкя

може“. От терена се влиза в три изолирани един от друг етажа, чрез частично открити / покрити стълбища – извън контура на къщата, и без да са евакуационни. Вътрешна стълба тръгва от първия етаж и забива в нищото. Етажите не се ползват от различни семейства – собственикът е един, той има един син, който ще си строи своя си къща. Преустройството е проблемно – премахнати са всички вътрешни колони на първия етаж, а колоните от втория и третия етаж са насадени върху дебела плоча. Концепцията за къща, „произвеждаща“ време. С раздробяване на къщата, обикновено разглеждана като цялостен обем, мислено се раздробява и време-пространството. Всички, създадени чрез раздробяване на архитектурата малки, но множество времеви моменти се преживяват субективно – времето се насища с подробности, удължава се, раздува се, пълнее. Любопитството разтяга времето – зад всяка чупка се предвижда монтиране и демонтиране на скулптури и релефи, поставяне на растителност в кашпи. Свърхценната тема е: собствена „фабрика“ за удължаване на живота. В концепцията за „Къща-кръчма“ навесът, извън основното разпределение, се преустройва във второстепенна квартална кръчма. Това е възможност не ти да ходиш в кварталната кръчма, а съкварталците ти „да ти идват на крака“. Не плащаш данъци, нито трифазен ток, но те вече не ходят в кварталната кръчма, а в истинска кръчмарска обстановка – нещо различно от традиционната домашна механа, ще „бистрят политиката“. Така се удовлетворява чувството, че от тази кръчма може да тръгне собствено една „бирена“ партия, която и да не спечели изборите, ще гали и раздува самочувствието ти. Останалите къщи също са съобразени с душевни изблици за превъзходство – „Немска коректност да лъха от къщата“; „Да е по-селска от селските къщи“; „Да прилича на къща, кацнала върху кораба на Ной, за да се стигне до обещаната земя“; „Къщата да е група от три залепени къщи – да си имам собствено село“. Предикат за къщата е реплика: „Всяко отхвърляне на гръко-римския стил води до деградация на тялото, душата и бизнеса“. В къщата са въградени социално визионерство и социален експозиционизъм: стълбите в етажите да са проектирани за

постамент на жива статуя – собственика; стелите не стигат до тавана, за да провокират стремежа за надничане и показване. При „селска кооперация“ е налице свърхценният мисловен конструкт – антитеза на предходната идея: „Ако премахнем чупките при терасите – те са само 25 см, хотелът ще прилича на селска кооперация – така сградата няма да се извява, че се показва, няма да предизвиква любопитство, а тихо ще произвежда пари“. Чупките не бяха премахнати и това предизвика силно неодобрение у Възложителя – притежаващ друг хотел – тип „дворец“. В „общество на споделените услуги“, заради „кредита на доверие“, рационалните мотиви на архитекта, структуриращ обем и пространство, не винаги и не непременно създават душевен комфорт, душевно задоволство, защото и в най-удобната и красива къща глътникът не спи спокойно. Това гразни самолюбието – основа на ирационални тежнения в човешката душа. Уравновесяват ги стари майсторски практики: на източни основи заравят бутилка със светена вода – християнска традиция; махмудия – ислямска; колят агне – паганистична. Дават тайно име на къщата. Не строят до „нечисти“ места: гробище; запустяла къща; мелница. На място, където куче легне да спи, слагат родителското легло. Не спят с глави на запад „като мъртвите“. С отгласи от контактната магия или магията на подобие в строителната обредност човек се е опитвал да се оплъчи на съдбата, разбирана като воля на боговете. В Елада той е воювал с боговете чрез технологията – „наука за измамата“ (от старогръцки). Чрез технологията днес „мами“ природата, но не и гревната си ирационална душа. Решението е „хвашане“ на свърхценната ѝ тема с графично структурирано интервю.

ЛИТЕРАТУРА

Борисов, Б. Опорните планове в устройството на територията, 2015, ISBN 978-954-331-062-3. 60 с., ВСУ „Любен Каравелов“. Ел. учебник.

Борисов, Б. Историческо развитие на градоустройството, ВСУ „Л. Каравелов“, 2015, 119 с. (ISBN 978-331-061-6), ел. учебник.

Къща-хижа, център на гр. София

Хотел Селска кооперация, кв. Баня

СЪБИТИЯ

Елена Йонкова

арх. Мина Георгиева

ТРАКТАТЪТ „ЗА АРХИТЕКТУРАТА“ НА ВИТРУВИЙ

Елена Йонкова

Арх. Елена Йонкова завършва класическа филология в СУ „Св. Климент Охридски“, профил Римска култура. В продължение на 20 години преподава старогръцки език в Националната гимназия за древни езици и култури. Основател е на Детската школа за изкуства и архитектура към МАА, която ръководи в продължение на 10 години. Специализира в Атина, Гърция, във фондация „Александър Онасис“, където се занимава с преподаване на класически езици и изследване на трактата на Витрувий. Живее малко повече от десетилетие в Нидерландия, където в качеството си на директор на Българското неделно училище в Айндховен ръководи училището в продължение на 3 години и преподава български език. В момента работи по проект за превеждане на класическа детска литература от нидерландски на български език.

Трактатът „За архитектурата“, или често цитиран като „Десет книги за архитектурата“ (*De architectura libri decem*) на римския архитект и ерудит от I в. пр. Хр. Витрувий е вече и на българския книжен пазар. А това само по себе си е уникално културно явление. И думата „уникално“, която използвам, не е едно обикновено клише, а истинска уникална реалност.

Ето и моето разяснение за това.

Уникален е самият трактат. Той е единствената литературна творба, достигнала от Античността до наши дни, която се отнася до сферата на архитектурата преди повече от две хиляди години, до архитектурната теория и практика на Древна Гърция и Древния Рим. Той е най-ранното запазено свидетелство, очертаващо границите на архитектурната професия и представящо я в нейната цялост и разнообразие от знания, в нейната иманентна мултидисциплинарност и универсалност.

Посветен на император Октавиан Август, трактатът има за цел да създаде един регистър от дисциплини, необходими на римския архитект по онова време: от проектирането на храмове, обществени сгради и жилища до планирането на градове, селища и територии, без да бъдат пропуснати и детайлите, и материалите, и кон-

структивните и производствени принципи на изграждането им. Едновременно с това витрувианският текст пресъздава и художествената система, развита от елинистичния свят и основана върху представите за свързаност и пропорционално единство между човешкото тяло, архитектурата и Вселената, подчинена на природните/космическите хармонии. В това отношение книгата на Витрувий е и първият труд от областта на архитектурната теория.

Уникално е и самото издание на „За архитектурата“ на български език, рожба на ИК „Кибеа“, което излезе през април тази година.

То представя първия и единствен превод на трактата от латински на български език, направен по изданието на Fritz Krohn (*Vitruvii de architectura libri decem*, 1912, *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana*).

Интересно и любопитно е да се знае, че най-старият от ръкописите, на които дължим познаването на текста на Витрувий е т.нар. Harleianus 2767, който се намира в Британския музей, а датировката му се отнася към 996 г. Открити са и повече от 80 ръкописни преписа от по-късни периоди, но за съжаление, оригиналният текст на Витрувий и неговите чертежи не са запазени.

Българското издание на трактата е изключително

солидно, луксозно и богато илюстрирано. То включва освен основния витрувиански текст две обширни предговорни студии с автори: проф. д-р. арх. Георги Станишев и Елена Йонкова, в качеството ми на преводач и изследовател на Витрувий, както и приложение с регистри на имената, термините и мерките, а също така подробна библиография. Текстът дължи богатото си художествено оформление на графичната интерпретация в Di Lucio Vitruvio Pollione. Libri decem – първото преводно издание на италиански от латински език от 1521 г. с коментари и илюстрации на Чезаре Чезариано (Cesare Cesariano).

Трактатът „За архитектурата“ е уникален и защото е високо ценена книга през всички епохи на европейската цивилизация, като започнем от Късната античност, преминем през Средните векове, Ренесанса, барока, классицизма и достигнем до нашата съвременност. Текстът на Витрувий е преведен на почти всички европейски езици и повече от две хиляди години след написването му той все още буди интерес, издава се и се чете. Трактатът представлява интересно и полезно четиво както за архитекти и инженери, така и за ерудити в сферата на хуманитаристиката, философията и етиката, историци, изкуствоведи и изследователи на Античността, за които наследството ѝ обяснява все повече неща от случващото се днес.

Или както проф. д-р. арх. Г. Станишев споменава: „Като деминутически текстът на Витрувий обещава универсум с обширна география на света, в който всичко е свързано, добре оразмерено и всичко работи – от Ганг и Инд до Северна Африка и от основата на земната ос – там, някъде долу, на невидимо място – до звездите на небето, най-видимото. Една уютна вселена, в която ти се иска да поживееш поне докато четеш книгата на Витрувий“.

Корица на изданието – ИК „Кибеа“

МЛАДЕЖКИ ОНЛАЙН КОНКУРС ЗА МОДУЛЕН ИЗНЕСЕН ОФИС – МЯСТО ЗА СРЕЩИ НА ОТКРИТО

арх. Мина Георгиева

Арх. Мина Георгиева е родена в Бургас. Завършва висшето си образование по специалност „Архитектура“ във ВСУ „Черноризец Храбър“. Практикува професията си в проектантско бюро в родния си град. Член е на САБ – Дружество Бургас и КАБ – РК Бургас. През 2020 г. е избрана за член на Съвета на КАБ – РК Бургас с четиригодишен мандат. Посещава и участва в семинари, обучения и събития, сред които „Използване на съвременни материали в реставрацията на недвижимото културно наследство“, 2015 г., Изложба „Монументални истории“, 2016 г., „В света на старопланинската архитектура“, 2017 и 2020 г. Представя свои проучвания в областта на модернизма като участник в международните конференции „The Bauhaus Age“ през 2019 г. и „Social Condensers of The Era – Space Innovations in The Architecture of Modernism“ през 2021 г. Участва в конкурси за градски и графичен дизайн, свързани с интерес в сферата на продуктивния дизайн. През 2019 г. се включва в проекта на „Варна Дизайн Форум“ „Школата Баухаус и архитектурата на българското Черноморие“ и към момента активно участва в дейността на сдружението.

В края на месец април 2021 г. сдружение „Варна Дизайн Форум“ в партньорство с фонд „Култура“ към Община Варна и Регионалната КАБ, както и с подкрепата на ВСУ „Черноризец Храбър“ и сдружение „Синтез, Интериор, Дизайн“ на САБ обяви началото на Младежки онлайн конкурс за модулен изнесен офис / място за срещи на открито. Целта на конкурса бе да привлече за участие студенти и млади професионалисти в областта на архитектурата и дизайна на възраст до 35 години.

Започвайки от тенденцията за т.нар. „фриланс“ / „freelance“ работа, засилваща се в последните години, преминавайки през развитието на офисите тип „споделено пространство“ / „coworking space“, през 2020 г. светът бе изненадан от ново предизвикателство пред работната среда. Глобалната пандемия насочи вниманието ни към безопасността на работното място, свободата да излезем на открито и здравеопазването.

А през 2021 г. председателят на Европейската комисия г-жа Урсула фон дер Лайен изненадващо заговори за нещо, присъщо за обсъждане на форум на архитекти – призова към действия, пораждащи новия Европейски Баухаус. Очаквано в предстоящите две години, в синхрон с очертаната посока на развитие за държавите членки на Европей-

ския съюз, множество специалисти – архитекти, дизайнери, творци, ще работят или ще се обединяват около идеите на възрожените разбираня.

„Варна Дизайн Форум“, под ръководството на проф. Росица Никифорова и подкрепяйки тази инициатива, потърси израз на идеите на новия Европейски Баухаус с практически отговори на естетика и отговорност към ефективно екологично бъдеще на обществото.

И така, на прага на лятото имаме удоволствието да разберем как част от младите колеги виждат дизайна на една малка форма за работа на открито в градска среда.

Представеният конкурс е част от цялостната ориентация на ВДФ да прибавя нови стойности към градската естетика, но и към нагласата на гражданите на Варна да допринасят за каузата, заложена при основаването на сдружението, а именно градът да разполага с ресурса да стане „Световна столица на дизайна“.

Интригата се заформира от сблъсъка между титаните от първите две места – романтичната биомиметика на първо място срещу праволинейния и строг функционализъм, на второ място.

И двете направления имат своите привърженици както сред „прохождащите“ архитекти, така и сред утвърдените професионалисти, ангажирани с тяхното оценяване. Двата проекта пресякоха финалната линия само с 4 точки разлика от възможни 500. В първия случай наблюдаваме неприкритото вдъхновение от творчеството на носителя на „Прицкер“ за 2014 г. арх. Шигеру Бан, прекроено във формата на черупки на морски мекотели. Във втория случай подходът е класически – безкомпромисно съобразяване със заобикалящата среда и вписване в стилистиката ѝ, а именно избраното местоположение пред монументалния обем на сградата на Община Варна.

Зданието, построено за Партиен дом през 1981 г., и прилежащите облагородени пространства видимо са изходна точка при концепцията на участника. Трябва да се отбележи, че водещите проекти предлагат индивидуални и интересно разработени решения на детайлите по практическото изпълнение на модулите.

Оказа се, че изискванията на заданието на конкурса за предвиждане на място за монтаж на захранване – контакти, USB-изходи за кабел на техническо оборудване (телефон, таблет, преносим компютър) и автономна соларна система (соларен панел), са приложими еднакво добре и в двата проекта, разделени от стилистиката си.

Проект „PAPER SHELLS“ на Венцислав Кърцелин, 22 г. и Павло Кукурudz, 23 г.

Някак на втори план останаха актуалните в последните няколко години минималистични форми на петовъгълната призма и буквалистичните решения на поставения проблем.

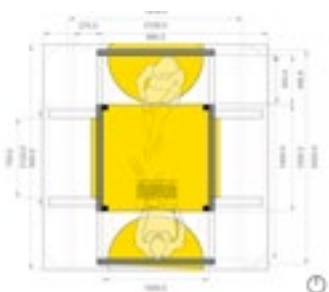
Любопитно е да се спомене, че конкурсът се радва на интерес от млади българи, получили образованието си в европейски университети.

След преминаване през Техническата комисия, в която имах възможността да работя с арх. Йона Топчиева и арх. Максим Негков, проектите бяха представени на разнообразното жури. Изборът на членове на журито също допринесе за вълнуващия резултат, което само доказва, че подходът към организацията на конкурса не е никак едностранчив. Компетентното си мнение дадох: проф. д-р арх. Андрей Некрасов – МАРХИ Москва, арх. Виктор Бузев – главен архитект на Варна, арх. Ваня Караджова – представител на КАБ – РК Варна, д-р арх. Христо Топчиев и арх. Сияна

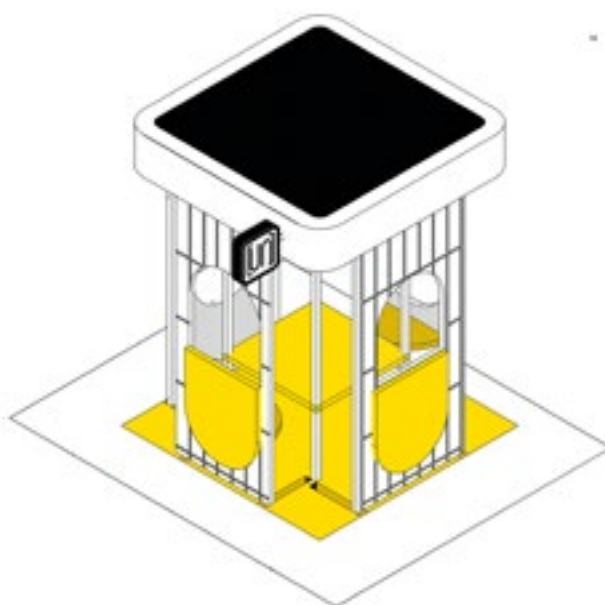
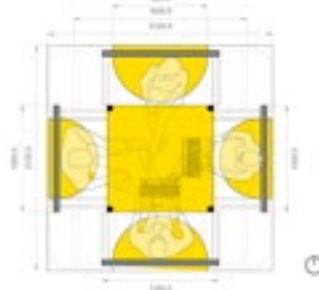
Георгиева – представители на ВДФ. Познавайки част от оценителите като активно участващи в архитектурния живот със своята колоритна индивидуалност и само предполагайки за възможностите за комплексен и квалифициран поглед на проф. д-р арх. Андрей Некрасов, когото нямам честта да познавам лично, си давам обяснение за изхода от конкурсното предизвикателство.

Всички участвали проекти в конкурса за модул изнесен офис / място за срещи на открито имат различни предимства – функционални, иновативни, артистични, версатилни или отразяващи съвременните тенденции, които видно са дали своето отражение върху класирането. Възприела съм, че дизайнът започва там, където към решаването на практически проблем прибавим онова разтегливо понятие „естетика“, което деликатно да направи връзката с красотата и изкуството. Това е принципът, който откриваме в разгледаните проектни предложения.

Проект „[UN]FOLD“ на Ралица Славчева, 26 г.

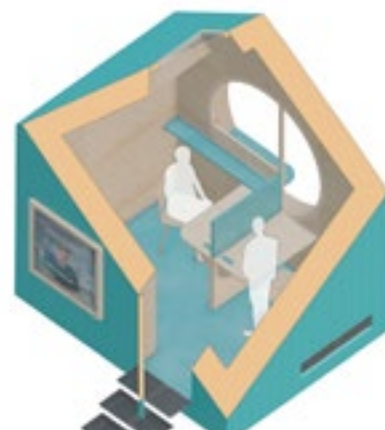
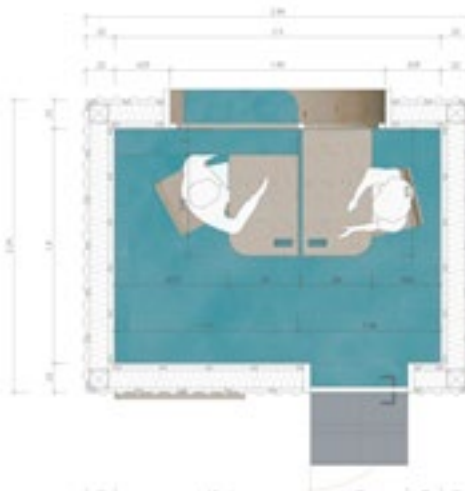
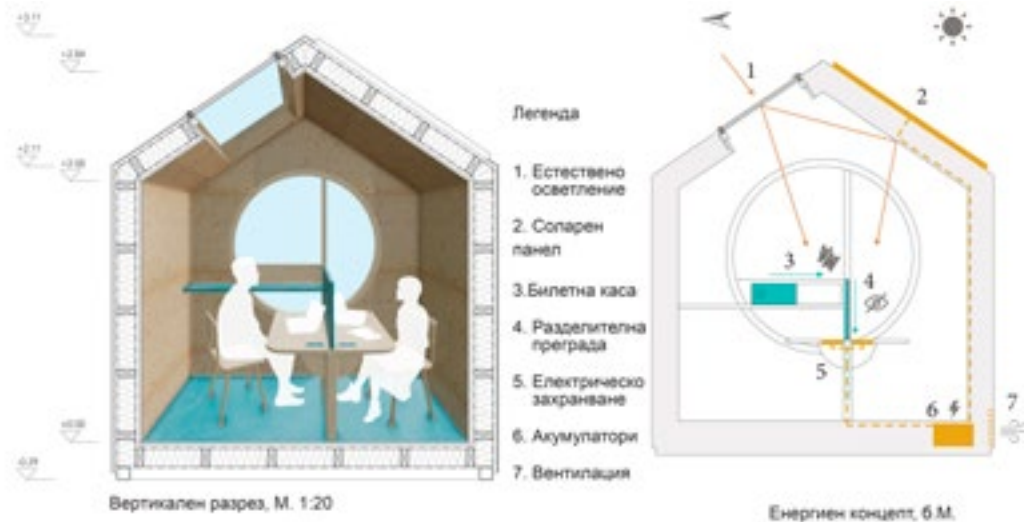

План F – Място за работа на открито за четирима души
Масщаб 1:25

Ситуационен план
Масщаб 1:250

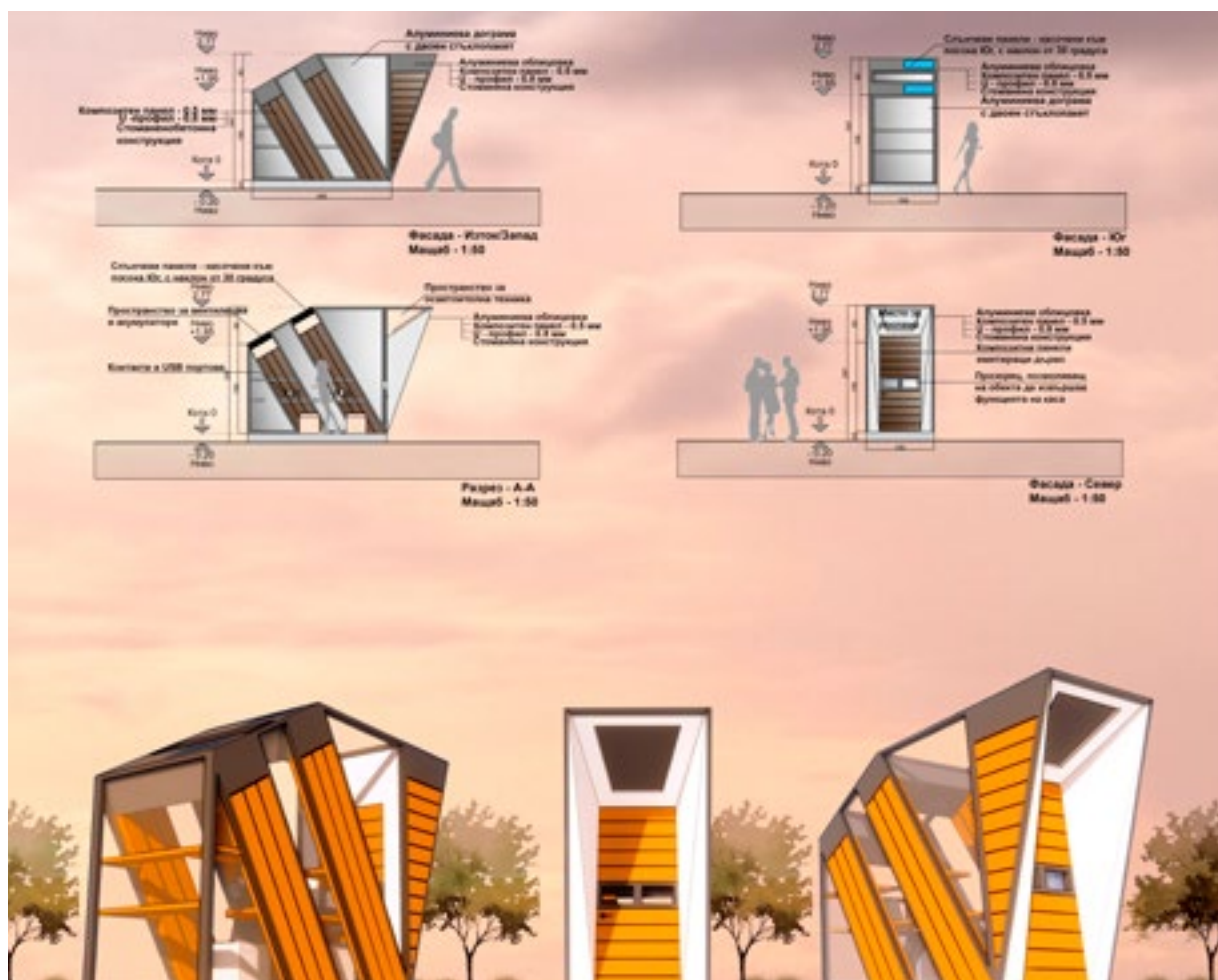

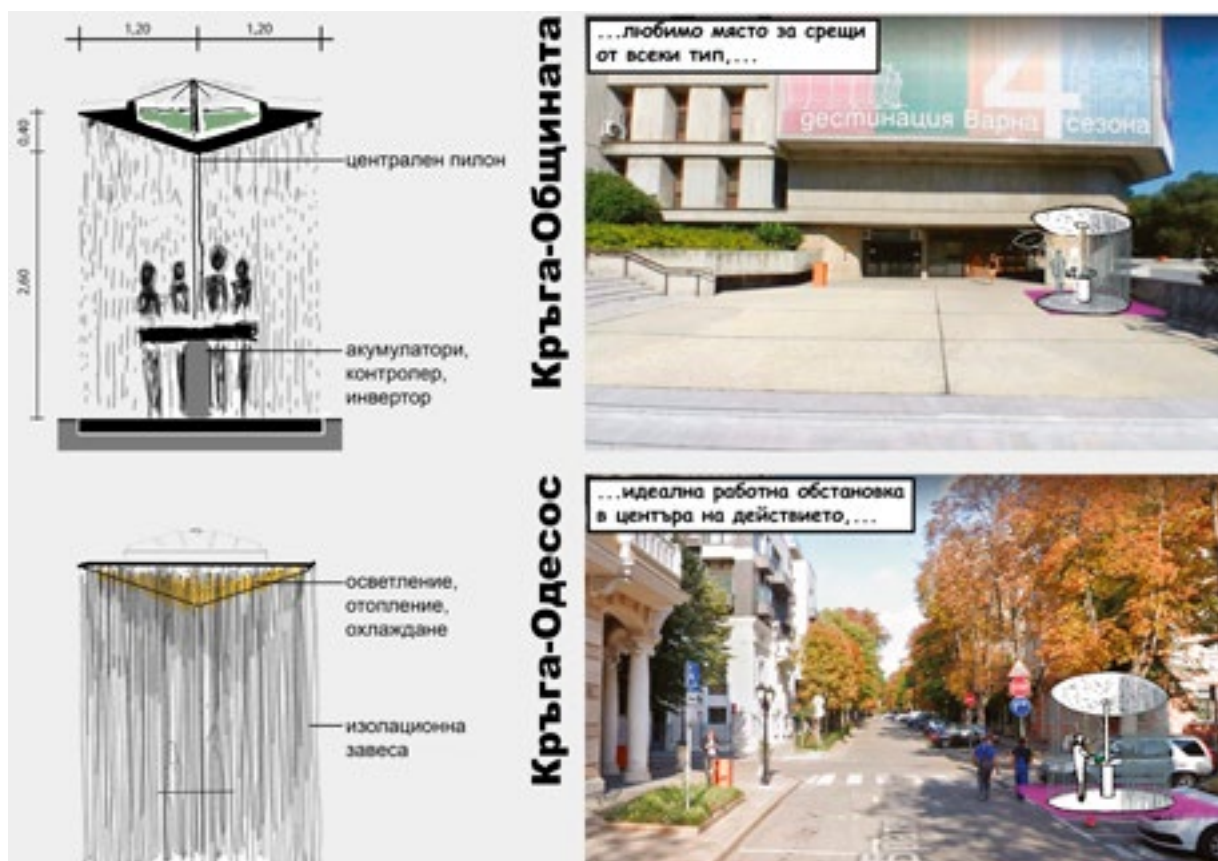
Проект „Co-Liba“ на Ангел МонеВ, 26 г. и Весела Табакова, 24 г.

Проект „Мрежа“ – коуъркинг с околната среда на Никоleta Острева, 21 г.

Проект на Александър Желязков, 28 г.

Проект „Кръга“ на Преслав Кръстев, 29 г.

ГОДИШНИНИ

Цветомира Койчева
арх. Мария Каразлатева

за арх. Карл Кангулков
за арх. Елена Конярска

КАРЛ КАНДУЛКОВ – АРХИТЕКТЪТ И РЪКОВОДИТЕЛ НА СЪВРЕМЕННО ГАБРОВО

ПОСВЕЩАВА СЕ НА 100 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО МУ И НА 160 ГОДИНИ ОТ ОБЯВЯВАНЕТО НА ГАБРОВО ЗА ГРАД

Цветомира Койчева

Представете си Габрово без Дом на културата, Дом на хумора и сатирата, без сградата на Общината, без обновеното здание на читалище „Априлов-Палаузов“, без монументалната украса на мостовете, без входовете на града от Севлиево и вр. Шипка, без най-впечатляващите градоустройствени решения. Представете си Габрово без паметниците на Цанко Дюстабанов, Тотю Иванов, Капитан дядо Никола, даскал Цвятко Самарджиев, Ран Босилек, Емануил Манолов и т.н. „без“. През 2020 г., на 16 юни се навършиха 100 години от рождението на инициатора, твореца, организатора в реализацията на всичко това, човека, с когото Габрово основателно се гордее – архитект Карл Кандулков. Ето как описва голяма част от живота си самият арх. Карл Кандулков в своя автобиография: „Роден съм в гр. Севлиево на 16 юни 1920 г. Майка ми беше домакиня, а баща ми, по професия – шивач ... Основното си образование завърших в родния си град. През 1934 г. постъпих в Строителния техникум „Цар Борис“, сега „Христо Ботев“, който завърших в 1939 г. и веднага постъпих на работа, като строителен техник при арх. Петко Цвятков, арх. Данко Митов и арх. Петър Марковски. Работих обекти от най-различно естество – жилищни сгради, общински домове, хали, кланици, училища, гари и много други. През време на военната си служба в ШЗО през 1941-1942 г. бях изпратен в гр. Сливен по изграждане на Военната болница. В 1942 г. заминах за град Дрезден, Германия, където следвах архитектура. След победата на 9 септември 1944 г. немците не ме пуснаха да се върна в Родината и заедно с 19 другари бях арестуван за антифашистка дейност от ГЕСТАПО и след тежки изпитания, изпратен в лагерите Радеберг, след това в Бухенвалд. Едва доживях до освобождението на 11 април 1945 г. След 5-месечно лекуване, заминах за гр. Дрезден, където възстанових следването си и завърших архитектура през юни 1946 г. Върнах се в Родината през септември 1946 г. Постъпих на работа в строителна кооперация „Новострой“. Тук проектирах много жилищни и обществени сгради и ги строяхме: Профсъюзен дом „Георги Димитров“, банята в Панчарево, културния дом и селсъвета в Горубляне, театър

арх. Карл Кандулков

ВИТИЗ и гр. През 1949 г. преминах на работа в проектантска организация на Централния съюз на профсъюзите. Проектирах почивни домове – на Ц.С. на профсъюзите във Велинград, Габрово – местността Люляците, Пещера, културен дом на профсъюзите в Габрово, жилищни сгради в Габрово, Сливен, Плевен, детски домове, пионерски лагери, търговски, изложбени и мн. други сгради. ... През 1954 г. се обединихме със „Здравпроект“. Тук проектирах поликлиника, балнеосанаториум, болници – в Ботевград, Варна, Поморие, Плевен и др. През 1957 г. бях назначен за началник на архитектурен отдел в „Здравпроект“. След административните реформи в страната през 1959 г. бях изпратен в Габрово като председател на Изпълнителния комитет на Градски народен съвет, на която длъжност бях до април 1966 г. ... За втори път арх. Кандулков е начело на изпълнителния комитет на Градския народен съвет – Габрово от 6 август 1971 до 9 юни 1976 г. За това време, независимо от тежката административна работа, под негово ръководство се разработва и осъществява мащабно и перспективно строителство и благоустрояване на града. Ето какво е важно за него в изграждането на един модерен,

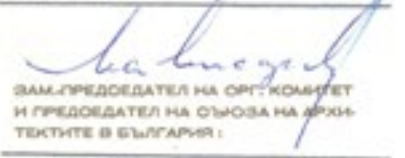
Диплом

25
ГОДИНИ
9.IX

ОРГАНИЗАЦИОННИЯТ КОМИТЕТ ЗА
ПРОВЕНДАНЕ НА ПРЕГЛЕДА НА БЪЛ-
ГАРСКОТО АРХИТЕКТУРНО ТВОРЧЕС-
ТВО И БЛАГОУСТРОЯВАНЕТО НА НА-

СЕЛЕНИТЕ МЕСТА МИНИСТЕРСТВОТО НА СТРОЕНИТЕ И
АРХИТЕКТУРАТА И СЪЮЗЪТ НА АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛ-
ГАРИЯ ПО СЛУЧАЙ 25 - ГОДИШНИЯ ЮБИЛЕЙ НА СОЦИА-
ЛИСТИЧЕСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ В БЪЛГАРИЯ УДОСТОЯ-
ВАТ С ДИПЛОМ Награда I СТЕПЕН ЗА ТВОРЧЕСКО
ПОСТИЖЕНИЕ арх. Карл Кандушков
(С АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ) ЗА ОБЕКТ принос при
архитектурното изграждане
на град Габрово

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ОРГ. КОМИТЕТ И
МИНИСТЪР НА СТРОЕНИТЕ И АРХИ-
ТЕКТУРАТА:

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ОРГ. КОМИТЕТ
И ПРЕДСЕДАТЕЛ НА СЪЮЗА НА АРХИ-
ТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ:

Снимка: Държавен архив - Габрово

съвременен град: „... Искам да разберете, че градоустройството не се прави с мнения, а с работа, с чертане. Градоустройството решава всичките проблеми на икономиката на дадена територия, както и степента на обитаване. Има идеи, виждания (концепции), варианти, от които се пресява най-доброто...“, „... А планът (на Габрово) важи за 50 години, за половин век! А след половин век, ако се променят нещата, ще се направи актуализация, ще се презледи и там, където има ново нещо, ще се подмени. За нови 50 години пак ще се работи...“. Той успява да проектира и много обекти: жилищни комплекси, улици (бул. „Априлов“, „Чардафон“), мостове. Преустроена е училищната, здравната и търговската мрежа. По негов проект се изграждат много паметници. Оформят се със скулптурни фигури мостовете, входните артерии на града и т.н. С това се поставя началото на архитектурното, художественото и културното оформяне на града. Една от най-красивите и емблематични сгради в Габрово, Домът на културата, е негово дело. Той споделя в свои бележки за проектирането и строежа на сградата: „Проектирането през 1959 г. на Дома на културата продължи усилено. ... Успяхме да дадем работните планове и документация през септември 1959 г. Строежът започна през м. юни 1959 г. Така продължи до края на 1965 г., когато почти всички работи бяха завършени и остана да се устройва само сцената. През този период от 6 години бях по 2-3 пъти дневно на Дома на културата, ръководих най-отблизо изпълнението на всички работи. Работата в качествено отношение е безупречна. А с това спечели и вътрешноархитектурната изява на Дома. ... За отношението на ръководството към Дома на културата няма смисъл да се пише. Те му се радват, водят гости да го разглеждат. Един факт ще остане като збоздей в сърцето ми. Ние поставихме плоча кога и от кого е проектиран и строен този дом. В ГК на БКП се постави въпросът да се махне плочата. Това го искали габровци. Само казах: да не се занимават с този въпрос, защото него разрешавам само аз. То е мое право и няма да разреша на никого да се гаври с моя труд и моята мъка...“. Сред чертежите на арх. Кандулов на Градския народен съвет (Община Габрово) има отново негов спомени, споделени при среща между него и габровски общественици, за изграждането ѝ и за други интересни подробности: „...Бяхме направили проект за художествено оформление на Общинския съвет, то беше тогава още Окръжен съвет, но ние го правехме за Общински съвет. Отпред имаше две фигури, които ги прави проф. Любен Димитров, който прави входната статуя, композицията откъм Севлиево. Той е един прекрасен скулптор. ... Направи „Властта“ и „Търговията“, това са основните такива компоненти на управлението на един Съвет. И ги поставихме пред Съвета, както беше направен проектът. А проектът беше одобрен от Държавната комисия за монументални изкуства. Обаче стана промяната в Габрово и като сложихме фигурите пред Съвета, само на другия ден наредиха да ги махнат“. Арх. Кандулов рабо-

ти по преустройството на сградата на кожарска фабрика за нуждите на създадената през 1972 г. уникална в света институция Дом на хумора и сатирата – Габрово. В Ориентиловъчна справка за изготвяне задание за преустройство на бивша Кожарска фабрика „Братя Калпазанови“ в Дом на хумора и сатирата Стефан Фъртунов – един от създателите на Дома на хумора и негов пръв и изключително успешен директор, пише „... Самата сграда чрез оформянето да подсказва съдържанието и да има самостоятелна художествена стойност. Край сградата да се предвидят условия за паркиране, съответстващо на едно масово посещение на музейни зали, театъра, киното. Да се предвиди необходимата етапност: преустройство на съществуващите сгради и втори етап строителство на нови, допълнителни помещения. При фасадното оформление и облицовка да се потърсят оригинални решения и облицовъчни материали, които да подчертават и отличават сградата от останалите в града...“. Делото на арх. Кандулов по отношение на преустройството е видимо и днес, а Домът е една институция, с която габровци заслужено се гордеем. По време на неговото ръководство и по негови проекти се преустройва и читалище „Априлов-Палаузов“, изгражда се и Летният театър. Проектира монументалната пластика на мостовете в централната част на града – „Изгото“, Боровски, новия Баяв мост, Моста на занаятите, която и в наши дни впечатлява гости, туристи, а за габровци е извор на естетическа наслада. От съществуващата монументална украса на Шиваровия мост, по негов проект, днес можем да видим само скулптурната композиция „Борци“. Още една монументална пластика на мост, която е доста непозната за нас, е негово дело, тази на моста „Христо Ботев“. В този период се изграждат яз. „Христо Смирненски“, главен колектор на града, нов център на Габрово с Народен съвет и партиен дом (сега Община Габрово и Окръжен съд), кино „Алеко Константинов“, хотел „Балкантурист“, хотел „Янтра“ и хотел „Бузлуджа“. Въвеждат се нови енергийни мощности, обособяват се две промишлени зони – Северна и Южна. Построени са над 10 500 апартамента, създадени са големите паркове за отдих – „Синкевица“ и „Градище“. Построена е нова модерна болница, две поликлиники, „Дом майка и дете“. Изградени са нови предприятия, отваря врати Художествена галерия „Христо Цокев“. Пак по това време Карл Кандулов работи и по проектирането и изграждането и на още едно незабравимо за габровци място – залата на естрадно-сатиричния вариететен театър, Габровското вариете, разположен в Дома на хумора и сатирата. Създават се Техническият университет, Националният музей на образованието. Габрово се сдобива с нова модерна автогара, започва изграждането на Спортната зала и т.н. Като истински естет, арх. Кандулов работи съвместно с талантиви скулптори като проф. Любен Димитров, проф. Секул Любенов, Младен Миладинов и др., създава скулптурни композиции и скулптури, част от които в наши дни вече не съществуват, но са придавали и

*Дом на културата „Емануил Манолов“ – Габрово, проектиран от арх. Карл Кандулков, открит през 1963 г.,
Снимка: Държавен архив - Габрово*

*Мостът с лъвовете в Габрово, изграден през 1963 г., по проект на арх. Карл Кандулков и
сградата на НЧ „Априлов-Палаузов“, преустроена през 1961-1962 г. по негов проект.
Снимка: Държавен архив - Габрово*

Сградата на Община Габрово
Архивна снимка - Списание „Архитектура“

придават на града онзи неповторим изглед, който ни дава самочувствието на европейски град. И днес се радваме на композицията „Русалки“, на новото кръгово кръстовище до жп гара – Габрово, жена на кон на входа откъм Севлиево, стрелец до блок „Рачо Ковача“ и др. В миналото и на черно-бели фотографии са останали и скулптурни композиции, с които са израснали поколения габровци в парковете „Баждар“, „Маркотея“ и в централната част на града. И след своето пенсиониране през 1976 г. арх. Кандулков продължава активно да работи и до последните си дни не спира да живее, мисли и преживява проблемите на Габрово с неговите промени и трансформации. Винаги готов да помага на ръководството на града, споделя: „... Винаги съм твърдял, че ръководството на едно населено място не бива да се свързва с никаква партия и да се занимава с партизанщина, а да се работи всеотдайно за благо на хората...“ и че „... Човек, който уважава миналото, ще гради бъдещето върху него, ще работи всеотдайно за хармоничното устройство на територията“. За големите му и безспорни заслуги към града и неговите жители като дългогодишен председател на Изпълнителния комитет на Градския народен съвет (т.е. кмет) е провъзгласен за Почетен гражданин на Габрово на 30 юли 1976 г. Носител е и на ордени „Кирил и Методий“ I степен, медал от Българската архитектурна камара – Първа степен, възпоменателни медали за Втората световна война, възпоменателни плакети от Бухенвалд и редица други. Почива на 10 март 2007 г. В периода 2015-2019 г. синът му арх. Орлин Кандулков държавя на Държавен архив – Габрово документи от биографичен характер, от служебната и творческата дейност на баща си, снимки, грамоти, отличия и др., както и машинописните варианти на мемоарната му книга „Път през Бухенвалд“. През 2020 г. той допълни даренията с дигитални изображения на още важни чертежи, изготвени от

именития му баща. Те са заведени във фонд на негово име и са достъпни за потребителите на архивна информация. В чест на 100-годишнината от рождението на арх. Карл Кандулков Държавен архив – Габрово подготви документална изложба, реализирана в градска среда с подкрепата на Община Габрово. Експозицията проследява живота и дейността на арх. Карл Кандулков. В нея са включени и малка част от нереализирани проекти на арх. Кандулков, които показват големия му размах и мисъл, идеята му да превърне Габрово в един модерен град от европейски тип, в „който хората да идват да гледат и да разказват“. Изложбата бе открита на 17 септември 2020 г. на площад „Възраждане“ в Габрово в присъствието на един от неговите синове арх. Орлин Кандулков и съпругата му арх. Йорданка Кандукова, кмета на Община Габрово, председателя на Общински съвет – Габрово, областния управител на област Габрово, бивши градоначалници и председатели на Общинския съвет, много граждани. Изложбата се разглежда и вечер заради ефектните кръгли конструкции, на които е разположена и които разполагат и с нужното осветление. С почит и огромно уважение към делото на един голям българин, на финала ви представяме споделеното от него в интервю, което звучи като послание към нас и към нашите наследници „... Пътят до Европа съществува. Лично аз не желая да ходя по него. Чували сте да казват на някого, гради, вие се развивате много добре, но ще трябва да изминете още дълъг път, за да успеете. Това се отнася за всички ни, ако изградим на високо ниво материалната си култура – фабрики, селско стопанство, инфраструктура, туризъм, пътища, да променим варварските си табиети, да се уважаваме и мислим цивилизовано, то тогава Европа сама ще мине този път до нас... А това ще увеличи самочувствието и достойнството ни като народ“.

Цветомира Койчева е родена в Габрово през 1975 г. През 1998 г. завършва висше образование във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ като магистър по история, със специализация Етнология, музейно дело и архивистика.

Работи в Исторически музей – Габрово и като учител. През 2007 г. постъпва в Държавен архив – Габрово. От юни 2019 г. е ръководител на Габровския архив. Има публикации в специализирани издания като „Архивен преглед“ и „Известия на държавните архиви“, участва в национални и международни конференции, организирани от Регионален исторически музей – Габрово, Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство – Трявна, Технологична академия – Резекне, Латвия, Национален музей на образованието – Габрово и др. Работи съвместно с други институции по реализацията на значими изложби и издания. Наред с професионалните си изследвания, свързани с културната история на Габрово, извършва и родови проучвания.

В ПАМЕТ НА АРХ. ЕЛЕНА КОНЯРСКА

арх. Мария Каразлатева

Архитект Елена Конярска бе от рядко срещаните хора в нашата професия, а и изобщо, с открояна личност, съчетаваща висока етическа нравственост, обща култура, дълбоки знания и безкомпромисен професионализъм. Тъкмо това съчетание бе в основата на високия градус на нейния емоционален интелект, което я правеше свободна да заявява открито отношението си към всичко, каквото се определяше като успех или неуспех в работата на института (НИПК) и на хората в него. Силно въздействащата ѝ непосредственост и директност поставяше на истинско изпитание хората със себелюбие, когато трябваше да приемат неудобството да преживяват турбулентията на приземяването. Но тя правеше това без умисъл, без злопаметство и без грубост, а по-скоро като израз на съжаление и загриженост от пропуснатата възможност за постигане на по-добър професионален резултат.

Обръщаше се към новопостъпилите млади колеги с характерното нейно умилително „Душе...“, което бе събирателното на една добронамерена критичност към усилията, хъса и неизменно високото самочувствие на подрастващите в професията. Това беше нейният начин да щади достойнството на навлизащите все още в плитчините на обширното и дълбинно знание за наследството и за неговото опазване. Защото систематичното им изграждане изисква яснота и евристичност за провиждането в проучването, разбиране за промислянето му в документирането, честност в действието за опазването и творческо умение в експонирането. С такъв синтез се постига главната историческа и духовна цел в провеждането на цялостния процес – превръщането на недвижимата ценност в паметник на културата.

Елена Конярска бе сред архитектите старши научни сътрудници и съмишленици, които знаеха, че сложността на този процес превъзхожда висотата на научно-методически хоризонт в условията на динамично изменящите се реалности в теорията и практиката на градоустройството в България през средата и втората половина на XX в.

Незабравими за мен са думите ѝ, с които тя предаваше вдъхновено просто казаната мъдрост в заръ-

арх. Елена Конярска

ката на старите банскалийки, когато е проучвала градоустройственото и архитектурното наследство на Банско, и което е поучително, полезно и пътеводно в работата на всеки лично ангажиран се с професията архитект – „Правете, струвайте, ама людско да е!“.

Нейните проучвания и днес впечатляват с вещата си методическа коректност в обозначаването на достатъчните параметри на наследството с оглед възможността за съвременно осмисляне на архитектурното съдържание в устройството на историческа среда. Така те се възприемат повече като критерии, насочващи бъдещите намеси за постигането на по-широкообхватно познавателно и естетическо качество във въздействието им.

Чистото ѝ сърце не бе ѝ позволило да премълчава и да не признава открито заслугата на всеки професионален принос. Насърчаваше опитите и постиженията на най-младите тогава архитекти в института в стремежа им да правят научно-практически изследвания към проектите си. Наскоро в един от последните ни телефонни разговори ѝ казах колко добре са се справили навремето с арх. Емма Московска да измислят „светеция“ оранжев цвят за яркото открояване на паметниците на

културата, на границите им, на границите на охранителните им зони, също и на териториите с режим на териториално-устройствена защита в многоцветната графика на устройствените планове. Тя бързо ме прекъсна, за да поясни, че този начин за „осветяването“ им е бил идея на арх. Лили Кръстева от „Главпроект“, която го е въвела първа в Застроителния и регулационен план (ЗРП/ПУП) на Архитектурния резерват „Старо Стефаново“ (не знаех – тогава не работех в НИПК). Този сигнал цвят за SOS-отношение към компонентите на наследството с протекцията и настояването на НИПК е бил одобрен и станал оттогава утвърден норматив за графичното им отразяване в устройствените планове.

Преди доста години в откровен разговор с арх. Конярска споделих, че изготвянето от НИПК на едни информационно пълноценни интердисциплинарни Опорно-аналитични планове с достатъчно ясно открит предмет на опазване ще бъдат значително по-полезни и ефикасни като вид планови задания за изготвянето на ЗРП/ПУП и ОГП/ОУП, защото „директивността“ и „концептуалността“ са характеристики и задачи на самите устройствени планове. Тогава отговорът на арх. Конярска беше, че принципно имам основания да мисля така, но и че все пак трябвало да се започне отнякъде заради неудачите на практическото градоустройство, особено в историческите центрове на градовете. Разбира се, тогава нейната позиция не бе съвсем убедителна за мен, защото тогава все пак имаше реализации, макар и не много, но с доста умели в мащаб и архитектура градоустройствени решения и реализации в историческите централни ядра и в централните части на предимно средните градове в периода от 70-те до края на 80-те години на XX в.

Позволих си това откровение пред арх. Конярска, защото тя знаеше, че бях лично преживяла обратното в противоборство с управленското настояване в Общия градоустройствен план (ОГП/ОУП) на един наситен с история и памет град като Котел да има непременно предвидени терени за панелно строителство и икономически профил – машиностроене... Но ние от младото проектантско ателие в ТПО – Сливен никак по естествен път на наблюдение и разсъждение гръзнахме да направим плана на Котел на базата на щателно изследване и анализирана възможност за кадастрална реставрация на палимпсеста на заличената от пожара през 1885 г. автентична урбанистична структура на града. Опитвахме се да направим възможната реконструкция посредством намеси с вътъркване на допълваща устройствена и архитектурна инфраструктура в зоните с неуместни регулационни и последващи обемно-пространствени нарушения в пространството на и без това оскъдните автентични останки от старата структура. Предложихме реконструктивни и реставрационни намеси на местата на прекъснати важни улични и визуални връзки, настъпили в резултат от приложението на двата предходно действали Застроителни и регулационни плана (ЗРП/ПУП). Направихме проект – без терени за

панелни блокове, без машиностроене, и с профил за градско развитие на базата на лека индустрия и туризъм, свързани с включване на Котел в системата на организираните отпуски по Северното и по Южното Черноморие. Доказахме тази визия не само като съответстваща на курортния характер на града с неговия Национален парк „Изворите“, но и с икономически мотивирани параметри, които посочваха по-висок икономически и социален ефект в нормативната 20-годишна перспектива за действие на ОГП/ОУП в сравнителен план с показателите на машиностроителния профил за градското развитие... Но за тази доста поучителна история – друг път!

В случая е от значение, че именно процедурата по ЗТСУ/ЗУТ по одобряването на този ОГП/ОУП стана причина за първата ми среща и запознанство с арх. Елена Конярска, пък и с ръководителите на специализираните териториални ателиета в НИПК, чиято рецензия и изказвания на Върховния съвет по ТСУ извършиха чудо – отхвърленият и неприет от Сливенския окръжен съвет проект за ОГП/ОУП на курортния град Котел бе приет от Съвета като еталонен.

Пет години по-късно, от 1985 г. до пенсионирането през 90-те години на м. в., на почти всички тези почетни експерти, имах честта да срещна отново, вече като служител в НИПК, и да работя в сътрудничество с арх. Конярска и с арх. Мандаджиев от филиала в Пловдив по ЗРП/ПУП на Архитектурния резерват с. Свежен. В процеса на изработването на плана видях прецизно изготвеното цялостно проучване на урбанистичната и устройствената структура на селото, също и начина на документиране на всичките тогава изцяло запазени автентични значителен брой къщи – паметници на културата с подробно архитектурно и фотозаснемане и обяснителна записка за всяка. Материалите по проучвателната документация бяха изготвени от арх. Елена Конярска и арх. Людмил Марков, но и в сътрудничество с историографката от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ проф. Невена Дончева-Панайотова. Преди две години тя издаде книга, посветена на проучванията за известната средновековна (XVII-XVIII в.) Аджарска (Свеженска) книжовна школа, мястото на която бе отбелязано в плана на резервата от арх. Конярска със специално отреденото предназначение „За археологическо проучване и експониране“.

Имах личен опит от работата си по проучванията и проектите за Котел в ТПО – Сливен и в специализираното градоустройствено ателие в КНИПИТУГА, ръководено тогава от проф. д-р арх. Тодор Булев. Това позволи да изградя ясна преценка за значението на негелимата свързаност между устойчивите и променливите устройствени и архитектурни параметри на средата. Интегрирани, те определят критериите за намиране на съответния тип устройствени намеси с охранителен и експозиционен ефект и функционират като метод за представяне на ценностното съдържание и на контекстуалния капацитет на културното наследство, които съставляват нейното конкретно качество.

В НИПК и в най-активния период на дейността му, а и сега в НИИКН, продължава да липсва институционално изграден и достатъчно специализиран експертен капацитет, който да разбира философията на урбанизма и градоустройството като цялостно функциониращ, интердисциплинарен и в системна свързаност предмет и обект на културното наследство. Това означава градът и територията да се възприемат в качеството на цялостна, устойчива цивилизационна форма от динамично променящи се компоненти с възможност за оразмеряване във времето на принципа на нормативно определени представителни културно-средови „извадки“ (т.нар. „Групови паметници на културата“) с идентификационен ценностен „баркод“ изискващ съответно конкретно предписани мерки за опазване и устройствена защита.

Според мен работата на арх. Елена Конярска, съдейки включително и по ръкописните ѝ бележки върху черновите в проучвателните ѝ материали, както и личните ѝ кореспондентни бележки, е протичала в непосредствен контакт с хората, свързани по различен начин и степен на ангажираност в опазване на устройствено-архитектурното наследство на АИР с. Свежен, представя един важен за обществената страна на значението на сътрудничеството в опазването. Това са хората от кметството на селото, служителите, които трябва да отключат за достъп на специалистите и след тяхната работа – да заключат портите към дворовете и къщите, както и свързаността с експертите от други научни области за целите и пълнотата на проучването и документирането. С ръкописно написаните бележки, отправяни поименно към всеки от тях, арх. Конярска ни показва един от най-важните етически принципи за изграждане на лична ангажираност с отношение и съучастие през целия процес на опазването със зачитането, а също и документирано поименно запамятване за всеки включил се, независимо от мястото му в обществото.

Тази именно страна на експертно поведение има възпитателно значение за подготовката на местните хора като бъдещи партньори в сложния и труден процес за формиране на отношение, разбиране и грижа за опазване на културните ценности. Именно те са пазители, преносители и градители – фактически инвеститори на наследените от предците ценности, а не само притежатели на терени и сгради с права на разпореждащи се с тях владетци.

Днес сме свидетели на горчивото обстоятелство как владетелите на „недвижими културни ценности“, въпреки вменените им по закон задължения и ангажираност, трудно ги осъзнават като паметници на историята и на културата с всичките вложени в тях сътворителни енергии на памет-знанието.

Действието за обновяване на наследената среда в ценностно-познавателен контекст е мярката за нивото на инвестиционната интелектуалност и култура като индивидуално-общностна реализация в пространството. Тя функционира и като проява на модерност, на начин за включване в цивилиза-

ционния процес, т.е. в надграждането на културното наследство с неговото ново и като постигнато равнище на трансформирано знание и духовност в символно обозначените форми на социално организирано културно пространство – Архитектура (град, среда, с(ъ)-гради). Архитект Елена Конярска споделяше разбирането, че професионално нещо изпълненият модернизъм на архитектурата от XX в. не е непременно в разрез или гротескна реплика на архитектурното наследство от предходните два века, както тогава се приемаше. Като пример бе документирана една от старите къщи в АИР с. Свежен от средата на XIX в., чиято архитектура е доста сходна по план, мащаб и образ с тази на правителствените резиденции, строени през целия XX в.

Със съжаление споделям личното си мнение, че арх. Елена Конярска по ред причини не получи полагащото ѝ се признание и място в професионалната общност и обществената среда. Направеното от нея дори не е отразено с нужното внимание и акцент в напоследък появилите се издания с отбрани хроники от именитите историографи на градоустройството в България през XX-XXI в.

Тя обаче получи нещо изключително, с което малцина професионални активисти в сферата на културното наследство могат да се похвалят – многократно засвидетелстваното приживе признание за заслугите ѝ от хора от професионалните среди, но най-вече от хората и от сменящите се във времето общински управители в почти всички градове и селища, в които е работила и оставяла памет. Дори дни преди смъртта ѝ на 30.07. т.з., почитни спомени ѝ бяха засвидетелствани отново от музеите в Трявна и Кисуря. За качеството на работата ѝ свидетелстват и ненуждаещите се от актуализация устройствени планове отпреди десеткни години, по които е работила и ръководила.

Наскоро, след реализацията на предвиденото в ПУП на АИР Свежен (Аджар) археологическо проучване и експониране на останките от изгорената по време на „Страшното“ (1877 г.) средишна църква „Св. Георги“ на известната средновековна Аджарска книжовна школа, заедно с исторически и непосредствено пространствено свързаната с тях родна къща на полковник Серафимов, по настояване на свеженци арх. Елена Конярска бе удостоена с „Почетно гражданство“ на АИР Свежен.

Последно - тя остави възрожденски жест на личен пример, като стана реален спомоществовател за консервацията и реставрацията на архитектурни паметници, включително и с безвъзмездно оказване на поискана от граждани и кметове експертна помощ.

Така че, уважаема Колегия, вникнете и запомнете заветния позив на старите банскалии, който арх. Елена Конярска ни предаде от съкровището на дълбинната етическа мъдрост в българската духовност и култура, в които тя самата беше възпитана и неотклонно следваше в професионалния и житейския си път:

„ПРАВЕТЕ, СТРУВАЙТЕ, АМА ЛЮДСКО ДА Е“, УВАЖАЕМИ!

Ансамбъл около изгорената църква „Св. Георги“, с. Свежен
Личен архив: арх. Елена Конярска

Застроителен план на АИР „Свежен“, с. Свежен
Личен архив: арх. Елена Конярска

СЪВРЕМЕННОСТ. БЪЛГАРИЯ В „ЕДИН ЧОВЕК“

В разгара на панглобална криза, безпощадна атака срещу най-скровеното за човешкия род – предназначението за оцеляване, в центъра на София се издигна един артистичен символ. Моментът вероятно беше съвпадение, но енергията му преля в съдържанието на това присъствие, един допълнителен емоционален щрих към драматичния спектър на интерпретациите.

Тази инсталация, стъпила многозначително върху основите на разрушения мавзолей на социалистическия лидер на България, се нарича „Един човек“. Създадена е от художника Венелин Шурелов.

За мен това е логото на съвременната архитектура в България. Абстрактно. Без да отричам правото на всички останали прочити, на които безпощадно се подхвърля всяко едно произведение на визуалното изкуство в града. Няма да си позволя да навлизам в анализ в художествени категории. Първо поради неизвестен за мен обществен консенсус по дихотомията „добро“ и „лошо“ в съвременното изкуство. И второ, по този конкретен казус това е правено и изказаното варира по цялата оценъчна скала между „осанна“ и „разпни го“ съобразно разнообразните канони на валидиране на артистичните продукти. Или съобразно пълното им отсъствие.

Ще споделя правото си да употреба произведението архитектурно. Да го заимствам като визуализирана идея за съвременна архитектура. В България.

Архитектурните внушения в този случай са толкова много, че се чудя как да ги подреда по важност, но ще започна от мястото. Този светец в разнообразни карди чувствителен на въздействието „човек“ застава някак невинно, като че ли сам за себе си, без да мисли за настрояването на заобикалящото го. Почти като извънземен обект, спрял по своя интергалактически път. Но всъщност се забива като меч на крал Артур в символния камък на градската митология на столицата ни, на място, натоварено с десетки години националноисторически ресурс. Един 13-метров гигант се издига със самочувствието на Витрувиев символ, в средата на всичко, което сме преживели като град – на многото, което сме съградили и разрушили. И което помним въпреки честото си желание да го забравим. Самото му присъствие вече създава архитектура – тя принципно се отнася до всички важни човешки импулси като памет, съотнасяне, свобода. И може би най-много до поставянето на знак в пространството. Това е същинско натрупване на кодове – знак в знаково пространство, което изначално го изпълва с архитектурно съдържание. Защото това е съчинската генеративна логика на архитектурата – да оставиш знак за присъствие в пространството и времето.

И времето – всичко върви с времето си. Това, което най-вече бихме казали за инсталацията „Един човек“, е вероятно определението „съвременна“. На 40 инсталирани по повърхността LED екрана постоянно се излъчва информация, но тук идеята е, че устройството не само я излъчва в повторение като обикновен ретранслатор. Като част от технологиите на изкуствения интелект, то колекционира новини и ги интерпретира синтактично. Това е функционалност в зоната на самообучението. Човекът на Венелин Шурелов „редактира“ смислов.

Не е ли това едно от стремленията на съвременната

архитектура – да бъде адекватна на шеметния ход на съвременния технологичен бум и да гледа на продуктите си като на „роботи с фундамент“. Да се отказва дори от изконната си неподвижност и непоклитимост като референтна точка за стабилност във флуидната модерност с цел да се предпази от агресивните съвременни клонове на визуалното изкуство, които ѝ оспорват правото и на определящо табу в градския пейзаж. За да остане фактор в конспекта от значения на съвременните неонамадски общества на XXI век. Примерите в мегаполисите на света са безброй.

И най-интересното – новините от 6 сайта, предоставени на „човека“, звучат на екраните на този железен гигант в първо лице единствено число. Те са персонализирани, отнасят се до него, до неговия глас. А „той“ всъщност е „всички“. Съзателят му казва: „Неговото поведение, неговият смисъл, неговият концептуален, естетически и смислов заряд зависят от нашата оценка, от нашата съпричастност, нашето взаимодействие с него“. Всеки може да види себе си проектиран на екраните, ако го доближи и постои до него достатъчно дълго. Този човек сме ние, живее чрез динамиката на срещите, репродуцира се чрез човешкото присъствие. Той казва – хората са всички. Вие и вашето присъствие имате значение.

Архитектурното в този „Един човек“ е не само неговата свързаност с историята. В неговата пропорционална „плоскостност“ изтича аналогията с ренесансовата едноизмерност на човека, който застава като *corpus mundi* и като измерение на цялата си интелектуална храброст се заявява за „мярка за всички неща“. Архитектурна е също и заявката за изпълнението на технокulturата, която доминира битието ни и моделира начина, по който обитаваме днес. Това е нашето очакване от бъдещето и за бъдещето.

Но най-градското от всички значения тук е идеята за демократичното – правото на всеки да се изяви, всички хора в един човек. Градът е такова нещо – струпване на хора с права плюс тяхната история. Инсталацията тук се изправя като повод, като провокация, която може да ни каже нещо за самите нас, разпитвайки ни за отношението ни към събитията в средата ни. Тя може да ни покаже кои сме – физически и ментално. Как изглеждаме, как мразим, харесваме, оценяваме, желаем – доколко ни има като готовност за споделяне. И как то казва авторът, „не е важен предметът, обектът, продуктът, завършената материална форма на едно художествено произведение, важна е динамиката, способността му да се адаптира, това да представлява една жива система, един жив организъм“. Той трябва да се опита да ни каже всичко за всички.

Това беше моята теза при дисектиране на тема за съвременната архитектура в България – да надникна в структурата на процесите като съставена от десетки персонални присъствия. Защото архитектурата е всичко това, тя е идеята за Човека. И трудно мога да си представя по-щастлива материална интерпретация на този комплекс от феномени, който пространствено и времево да ги засяга в най-голяма пълнота.

Затова голямото ми желание беше интерактивният човек на Венелин Шурелов да каже „Архитект“. Благодарение на своя художник той направи това за българската съвременна архитектура и в чест на нейните създатели.

g-p арх. Мария Диамандиева

АРХИТЕКТ

51%

12:38:28

1016hPa

→0km/h

27°C +27°C

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика

проф. д-р арх. Тодор Булев
д-р арх. Мария Диамандиева
арх. Станислав Константинов
арх. Елица Панайотова
арх. Енил Енчев
арх. Борис Борисов
арх. Мария Балева
арх. Марио Рагев
арх. Здравка Аврамова
арх. Илиян Николов
Катрин Стойнева
Екатерина Милошевска
Никол Каменова
Росица Мирчева
Ангела Златанова
Десита Дучева
Татяна Иванова
проф. Александър Кьосев
доц. Георги Лозанов
д-р Зафер Галибов
Албена Спасова
проф. д-р арх. Росица Никифорова
арх. Анета Василева
арх. Павел Попов
арх. Петър Диков
доц. арх. Йордан Търсанков
проф. арх. Благовест Вълков, д.а.н.
арх. Росица Браткова
арх. Лада Камиларова-Стойчева
арх. Михаил Стойчев
арх. Стефан Добрев
д-р арх. Пламен Генов
Елена Йонкова
арх. Мина Георгиева
Цветомира Койчева
арх. Мария Каразлатева

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Цена: 14 лв.